

71898

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER BİLİM DALI

**PSİKO-SOSYAL AÇIDAN TÜRKİYE'DE DİN
EĞİTİMİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Hasan YILMAZ

Hazırlayan

Ebubekir Sıddık DİKMENER

KONYA-1998

ÖNSÖZ

Din, insanla beraber doğmuş, onunla beraber devam etmiş ve insanlık var olduğu sürece de devam edecektir. İnsan, varlığın ilk kaynağını ve olayların meydana gelmesindeki sebepler silsilesinin son halkasını düşündüğünde, zihne doğal olarak bir din fikri gelmektedir. O yerine göre bir aşkıdır, heyecandır, dinamizmdir, bazen bir teselli, huzur ve mutluluktur. Yerine göre ruhi çöküntünün, ümitsizliğin hiddetin ve öfkenin tek ilacıdır. Din, haksızlık, yolsuzluk düşüncelerini, zulüm hislerini kırar; merhameti, hoşgörüyü, sevgiyi ve barışı öğütler. İnsanın ruhuna hitap eder. Bütün ahlâkî ve insanî erdemlerle onun iç dünyasını donatır.

Dinin bu mahiyetini anladığı ve gördüğü içindir ki, Atatürk; “Din lüzumlu bir müessesedir, dinsiz milletlerin devamına imkan yoktur” demiştir.

Din lüzumlu olduğuna göre, elbette onun eğitimi de lüzumludur. Yine bu konuda Atatürk; “Her fert dinini, diyânetini, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır; orası da mekteptir” demiştir. Buradan çıkan sonuç şudur; dinsiz bir toplum düşünülemez gibi, din eğitimi vermeyen okul da düşünülemez.

Lâiklik, din eğitimine engel değildir. Bilakis, din ve vicdan hürriyetinin olduğu kadar, bundan doğan haklardan biri olarak, din eğitimi ve öğretiminin de teminatıdır. Lâikliğe aykırı olan, ferdi vicdanları din konusunda en azından ilgisizliğe, hatta, küçümseme duygusuna doğru baskı altına almak düşüncesi ve uygulamasıdır.

Böyle bir düşünce ve uygulama; din eğitimini önlemez. Sadece, devletin resmi okullarından çıkarabilir ve dolayısıyla bu faaliyeti “yer altına” iter.

Devletin meşru yönetim ve denetiminden çıkmış ve yer altına girmiş olan din eğitimi ile ise sadece hurafeler artar; çağı ve çağa ait kavramları yorumlamamaktan doğan ve bu kavram ve uygulamalar ile “din”i bağdaştıramama beceriksizliğinden kaynaklanan, bir düzenve rejim düşmanlığı ortaya çıkar.

Bu olumsuzluğun diğer simetrik tarafıda önemlidir. Din eğitiminin dışında kalmış geniş kitlelerde ve özellikle yeni yetişen kuşaktaki “inanç boşluğu”, din dışında başka hiçbir cevher ile doldurulamamakta; bunun sonucu olarak da, toplumsal

ideallerden yoksun, toplumuna ve kültürüne yabancılaşmış bireylerin sayısı çoğalmaktadır.

Çağdaş batı toplumlarında, din eğitiminin gerekliliği veya gereksizliği artık tartışılmamakta, bunun yerine, çağdaş yaşamın gerekleri ile din kurumunun anlayış ve ilkeleri arasında uyum ve bütünleşmenin sağlanması düşünülmektedir. Bu uyum ve bütünleşmeden çıkarılan ortak sonuçlar da, din eğitiminin amacını ve konularını oluşturmaktadır. Türkiyemiz'de üzerinde düşünülmesi ve çalışılması gereken nokta da budur.

Böyle bir düzey yakalayabilmek ve bunu sürdürebilmek ise; önce, halkı ve onun inaçlarını küçümsemeden ve hafife almadan, bunları tanımak çabası ile başlayabilir. İkinci olarak, halkın talep ettiği din eğitimi hizmetini ona sağlayan formel ve informel kurumların “analizlerini” yapmak ve bu kurumları, maçları, programları, yapıları ve diğer özellikleri ile değerlendirmek gelmektedir. Son aşamada, devletin genel eğitim hizmeti bünyesinde, halkın din eğitimi talebinin de karşılanmasının yolları araştırılmalıdır.

Böyle bir çaba, din eğitimi “yer altından” kurtaracak; açık ve şeffaf bir duruma getirecektir. Demokratik toplumlar için, açık ve şeffaf olan hiçbir etkinlik, tehlike niteliği göstermez. Aksine, kapalı ve herkesin gözünden uzak etkinlikler demokratik toplum yapısını tehlikeye sokar.

Bunun yanında, yine böyle bir çaba; toplum bireylerindeki “İnanç boşluğu”nu doldurur ve onların “inanma” ihtiyacına cevap verir. Böylece, çağdaş yaşamın gerekleri ile dinin vaazettiği esasları birleştirmiş bireyler; en azından, içinde yaşadığı toplumu ve birlikte yaşamak zorunda olduğu diğer insanları daha iyi tanıyacaklar ve ortak ideallerde onlarla daha kolay işbirliğine girebileceklerdir.

Bu çalışmanın, ülkemizin ihtiyacı olan böyle bir çabanın başlatılmasına katkısı bulunacaktır. Bu amaçla, formel din eğitimi veren kurumlarımız arasında önemli yer tutan Kur'an Kurslarımız, çeşitli yönleri ile tanınmaya bu kurslara devam eden öğrencilerin çeşitli özellikleri betimlenmeye çalışılacaktır. Kursların tercih edilme sebepleri ve velilerin sosyo-ekonomik özellikleri de tanınacaktır.

Yapılan incelemenin başlıca iki bölümü vardır. İncelemede, öncelikle; din eğitiminin gerekliliği, ülkemizde din eğitiminin tarihçesi ve günümüzde din eğitimi veren kurumlarımızın amaç ve programları incelenmiştir. Bu bölüm içinde ağırlık verilen konu, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kursları olmuştur.

İncelemenin ikinci boyutunu; Konya ili Ereğli ilçesinde bulunan üç kursta öğrenim gören 146 öğrencinin ve bu öğrencilerin ana-babalarının, çeşitli özellikler yönünden betimlenmesi oluşturmuştur. Bu bölüm içinde özellikle; kursların tercih sebepleri ile kursa devam eden öğrencilerin ve velilerinin, kurs öğretimine ve geleceğe ilişkin düşüncelerinin tanınması amaçlanmıştır.

Bu çalışmalar sırasında, benimsenen temel ilke; yansızlık ve önyargısızlık olmuştur. Olaylara ve gelişmelere mümkün olduğu kadar yorum katmadan yaklaşmış, toplumsal realitelerimiz gözden uzak tutulmamıştır.

İnceleme konusu olarak “din eğitimi konusu”nun seçilmesinde ve bu konuda düşüncenin uyandırılmasında Hocam Yrd.Doç.Dr. Hasan Yılmaz'ın katkısı sözkonusudur.

Sıddık DİKMENER

Mayıs 1998

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iv

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Problem.....	1
Problem Cümlesi	4
Alt Problemler	4
Sayıtlılar	6
Tanımlar.....	6
Sınırlamalar	8
Araştırmanın Yöntemi	8
Evren.....	8
Örnekleme.....	9
Veri Toplama ve Çözümleme Yöntemi	10

II. BÖLÜM

DİN EĞİTİMİ VE KUR'AN KURSLARI

2.1. Din Eğitiminin Gerekliliği ve Psikolojik, Pedagojik ve Sosyal Temelleri	11
2.1.1. Din Eğitiminin Gerekliliği	13
2.1.2. Din Eğitiminin Psikolojik ve Pedagojik Temelleri.....	20
2.1.3. Din Eğitiminin Sosyolojik Temelleri	22
2.2. Din Eğitiminin Tarihçesi	24
2.2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Din Eğitimi	24
2.2.2. Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi	27
a. 1924'den 1949 Yılına Kadar Olan Dönemde Din Eğitimi	28
b. 1949'dan 1980'e Kadar Olan Dönemde Din Eğitimi	33
c. 1980 Tarihinden Bu Yana Din Eğitimi.....	39
2.3. Günümüzde Din Eğitimi Veren Kurumlar	44
2.3.1. İlkokullarda Din Bilgisi Dersi	44

2.3.2. Ortaokullarda Din Bilgisi Dersi	48
2.3.3. Liselerde Din Bilgisi Dersleri	50
2.3.4. İmam-Hatip Liseleri	50
2.3.5. İlahiyat Fakülteleri	51
2.3.6. Kur'an Kursları	52
2.3.6.1. Resmi Kur'an Kurslarının Günümüzdeki Durumu	53
a. Kur'an Kurslarının Amaçları	53
b. Kur'an Kurslarının Programı	55
c. Kur'an Kurslarında Yönetim ve Teşkilat	56
d. Kur'an Kurslarındaki Eğitim ve Öğretimin Genel Niteliği ve Öğrenci İşleri	58
e. Kur'an Kurslarının Öğretici Elemanları	60

III. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

3.1. Bulgular ve Yorum	64
------------------------------	----

IV. BÖLÜM

ÖZET VE ÖNERİLER

4.1. Özet	98
4.2. Öneriler	106

KAYNAKÇA	110
----------------	-----

EKLER	114
-------------	-----

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Araştırma Evreni	9
Tablo 2. Örneklem	9
Tablo 3. İmam Hatip Liselerinin Bugünkü Sayısal Durumu	51
Tablo 4. Türkiye Geneline Kur'an Kurslarının İl ve İlçelere Dağılımı.....	57
Tablo 5. Türkiye Geneline, Kur'an Kurslarına Devam Eden Öğrencilerin Cinsiyeti ve Programlara Dağılımı.....	60
Tablo 6. Türkiye Geneline Kur'an Kursu Öğrencilerinin Cinsiyet, Öğrenim Düzeyi ve Fahri ya da Asıl Olmalarına Göre Dağılımı.....	61
Tablo 7. Yıllara Göre Kur'an Kurslarının Öğrenci ve Öğretici Sayıları.....	62
Tablo 8. Kur'an Kursuna Devam Eden Öğrencilerin Ana-Babalarının "Yaş" Özellikleri.....	65
Tablo 9. Kur'an Kursuna Devam Eden Öğrencilerin Ana-Babalarının "Eğitim Düzeyi"	65
Tablo 10. Kur'an Kursuna Devam Eden Öğrencilerin Ana-Babalarının "Meslek"lere Dağılımı	66
Tablo 11. Kur'an Kursunda Okuyan Çocukların Ana-Babalarının İkamet Ettikleri Yerleşim Yerlerine Dağılımı.....	66
Tablo 12. Çocukları Kur'an Kursunda Okuyan Ailelerin Büyüklüğü (Toplam İnsan Sayısı)	67
Tablo 13. Çocukları Kur'an Kursunda Okuyan Ailelerin Aylık Toplam Gelir Durumu Değişkenine Dağılımı	67
Tablo 14. Ailelerin, Çocuklarının Eğitimi İçin Kur'an Kurslarını Seçmelerindeki Nedenler	68
Tablo 15. Çocuğunun Eğitimi İçin Kur'an Kursunu Tercih Etme Nedenlerinin, Ailenin İkamet Ettiği Yerleşim Yerinin Türüne Dağılımı	70
Tablo 16. Ailelerin, Çocuklarının Eğitimi İçin Kur'an Kurslarını Tercih Ediş Sebeplerinin; Ana-Babanın Yaş, Eğitim Düzeyi ve Mesleği Değişkenlerine Dağılımı	71
Tablo 17. Çocuğun Eğitimi İçin Kur'an Kurslarını Tercih Sebeplerinin "Ailenin Büyüklüğü" Değişkenine Dağılımı	72
Tablo 18. Çekirdek Aile İle Geniş Ailenin, Kursu Tercih Edişlerindeki Sebeplerin Karşılaştırılması	73
Tablo 19. Ailenin Aylık Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Kur'an Kurslarını Tercih Sebeplerinin Dağılımı	74
Tablo 20. Düşük-Orta ve Yüksek Gelirli Ailelerin Kurs Eğitimini Tercih Edişlerindeki Sebeplerin Karşılaştırılması	75

Tablo 21. Ailenin Çocuklarının İleride Sahip Olmasını İstedikleri Mesleklerin Dağılımı	76
Tablo 22. Ailenin Çocuğu İçin İleride Düşündüğü Meslek Çeşidinin; Anne Babanın Yaş, Eğitim Düzeyi ve Mesleği Değişkenlerine Dağılımı	78
Tablo 23. Ailenin İkamet Ettiği Yerleşim Yerinin Türüne Göre, Çocuğu İçin Düşündüğü Mesleklerin Dağılımı	79
Tablo 24. Ailenin Çocuğu İçin Düşündüğü Meslek Türünün Ailenin Büyüklüğü Değişkenine Dağılımı	80
Tablo 25. Çekirdek Aile ile Geniş Ailenin Çocuğu İçin Meslek Tercihlerinin Karşılaştırılması	80
Tablo 26. Ailenin Aylık Toplam Gelir Düzeyi Değişkenine Göre, Çocuğu İçin Düşündüğü Mesleklerin Dağılımı	81
Tablo 27. Düşük Gelirli ve Yüksek Gelirli Ailelerin Meslek Tercihlerinin Karşılaştırılması	82
Tablo 28. Örnekleme Giren ve Soru Formuna Cevap Veren Kur'an Kursu Öğrencilerinin Cinsiyet Özellikleri.....	83
Tablo 29. Kur'an Kursu Öğrencilerinin Yaşlara Dağılımları	84
Tablo 30. Kur'an Kursu Öğrencilerinin Kardeş Sayıları	84
Tablo 31. Kur'an Kursu Öğrencilerinin İlkokulu Bitirme Derecelerine Dağılımı....	85
Tablo 32. Kur'an Kursu Öğrencilerinin İlkokul Eğitimini Aldıkları Yerleşim Yerinin Türü	85
Tablo 33. Kur'an Kursu Öğrencilerinin, "Kurstaki Öğrenim Yılları"na Dağılımı ..	86
Tablo 34. Kur'an Kursu Öğrencilerinin Kurstaki Hayatlarından ve Eğitim Öğretimlerinden Memnuniyet Dereceleri.....	87
Tablo 35. Kur'an Kursu Öğrencilerinin, Öğrenimleri Süresince İlgilendikleri Serbest Zaman Faaliyetleri	88
Tablo 36. Kur'an Kursu Öğrencilerinin Kurs İçindeki Samimi Arkadaş Sayılarının Cinsiyetlere Dağılımı	88
Tablo 37. Kur'an Kursu Öğrencilerinin Kurs Dışı Samimi Arkadaş Sayılarının Cinsiyetlerine Dağılımı	89
Tablo 38. Kur'an Kursu Öğrencilerinin Bir Yıl İçinde Ailelerinin Yanına Gitme Sıklığının Dağılımı.....	90
Tablo 39. Erkek Öğrencilerin, Her Gittiklerinde Ailelerinin Yanında Kalma Sürelerinin Dağılımı	90
Tablo 40. Öğrencilerin Kur'an Kursunu Bitirdikten Sonra Devam Etmek İstedikleri Öğrenim Türünün Cinsiyetlerine Dağılımı	91
Tablo 41. Kur'an Kursu Sonrası Öğrenime Devam Konusunda Aile ve Çocuk Görüşlerinin Karşılaştırılması	92

Tablo 42. Kur'an Kursu Öğrencilerinin İleride Sahip Olmayı Düşündükleri Meslek Türünün Cinsiyetlere Dağılımı	93
Tablo 43. Çocuğun İleride Sahip Olacağı Mesleğe İlişkin Aile ve Çocuk Görüşlerinin Karşılaştırılması	93
Tablo 44. Kur'an Kursu Öğrencilerinin Geleceklerine İlişkin Umut Düzeyleri	94
Tablo 45. Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı Kur'an Kursu; Öğrenci ve Öğretici Sayıları, Bunların Özellikleri ve 71 İle Dağılımları.....	

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Problem

Eğitim, bireylere bilgi ve beceri kazandırmanın ötesinde, toplum yaşamasını ve kalkınmasını devam ettirebilecek ölçüde ve nitelikte değer üretmek, mevcut değerlerin dağılmasını önlemek, yeni ve eski değerleri bağdaştırmak sorumluluğu taşır (Varış F., 1985, s. 5).

Yarının kuşaklarını yetiştirecek olan okulun işlevleri pek çoktur. Bunlardan en önemli birkaçı; (1) Öğrencilerin ve toplumun birlikte ve koordinasyon içinde bütünleştirilmesi (2) Çevrenin ve toplumun sorunlarını tanımaya yönelik program uygulaması ve (3) Toplumun sorunlarını çözmek için, öğrencilerde ve yetişkinlerde ihtiyaç meydana getirmesidir (Başaran, İ. E., 1987, s. 23).

Toplumun oluşturan insanlar, rastgele bir araya gelmiş değillerdir. Her insan soy, kültür, iş bağlarıyla topluma bağlıdır. Bu yüzden insanlar topluma bağlı olmanın bilincindedir. Yeni kuşakları eğiterek onlara bu bilinci vermek, toplumun sürekliliği için büyük önem taşır.

Din'de eğitim gibi toplumsal bir kurumdur. Din, hem birey için psikolojik bir olay, hem de toplum için sosyolojik bir realitedir. Onun içindir ki din, bütün tarih boyunca insanların ihtiyaç duyduğu sosyal bir kurum olarak devam edegelmiştir (Karlık, H., 1988, s. 13).

Din'de eğitim gibi toplumsal bir kurumdur. Din, hem birey için psikolojik bir olay, hem de toplum için sosyolojik bir realitedir. Onun içindir ki din, bütün tarih boyunca insanların ihtiyaç duyduğu sosyal bir kurum olarak devam edegelmiştir (Karlık, H., 1988, s. 13).

Toplumsal kurumların birçok görevleri vardır: Toplumun bütünleştirir, toplumun yaşamasını sürdürmesine yardım eder. Toplumun yüksek düzeydeki ihtiyaçlarını karşılar. Toplumun sorunlarına ölçünleştirilmiş, denenmiş çözüm yolları getirir. Toplumun üyeleri arasında oluşacak ilişkileri yasaya, kurala bağlar. Yeni ku-

şakların davranışlarını biçimlendirir. Her üyenin yasa ve kurallara göre davranmasını sağlar (Başaran, İ. E., 1987, s. 51).

Eğitim ve din; birr toplumsal kurum olarak yukarıda belirtilen ortak fonksiyonlara yöneliktir. Bu yüzden, bir toplumda eğitimi din'den soyutlamak ve ikisini ayrı ayrı düşünmek, o ülkede önemli sorunlara yol açmaktadır. İnsanlık tarihi kadar eski olan din realitesi, devletin eğitim hizmeti kapsamı içinde yer bulamadığı zaman, varlığını ve fonksiyonunu “yer altında” sürdürmekte, bu da toplumun varlığı için önemli tehlikeler oluşturmaktadır. Ülkemiz bu konuda önemli deneyimlere sahiptir.

Dinin gerçek anlamı ve mahiyeti incelendiğinde, O'nun toplumun her yaş ve kesiminden insanları ilgilendirdiği ve etkilediği görülür. Din, yerine göre bir aşktır, heyecandır, dinamizmdir; bazen bir teselli, huzur ve mutluluktur. Yerine göre ruhi çöküntünün, ümitsizliğin, hiddet ve öfkenin tek ilacıdır. Din, haksızlık, yolsuzluk düşüncelerini, zulüm hislerini kırar; merhameti, hoşgörüyü, sevgi ve barışı öğütler. İnsanın ruhuna hitapeder. Bütün insani ve ahlaki erdemlerle onun iç dünyasını donatır (Cebeci, S. 1987, s. 31).

Dinin bu gerçek anlamı kavrandığında, O'nu eğitim etkinliklerinin dışında değil, bizzat merkezinde yer alması gerektiği anlaşılır. Burada kastedilen eğitim, devletin organize edip sunduğu eğitim hizmetidir. Devletin din'i bir eğitim konusu ve yerine göre bir eğitim aracı olarak görmesi; dinin yanlış anlaşılmasını ve yorumlanmasını da önleyecek ve O'nu pekçok hurafeden kurtaracak ve temizleyecektir. Bu yapılmadığı zaman; toplum hayatında varlığını asla yitirmeyecek olan Din; ehil olmayanların ellerinde kalacak ve mevcut hurafeler artarak sürecektir.

Türkiye'de din eğitimi ve öğretimi, bir değil birçok, tek yönlü değil çok yönlü araştırmalara konu olacak derecede önemli bir problemdir. Bu sorunlara karşılık, Türkiye'de din, henüz politika-üstü bilimsel bir çalışma konusu yapılamamaktadır. Din eğitimi konusunda yazılanlar incelendiğinde iki tür yazı karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birisi, din eğitimi tamamen reddeden, bu konuda meydana gelen her gelişmeyi “laikliğe karşı bir tehlike” olarak gören yazılardır. Diğer ise bunun tam karşıtı olan ve eğitimin bütününe dini esasların egemen olmasını savunan düşüncenin ürünü olan yazılardır.

Her iki düşüncede çağdaşlıktan uzak ve önyargılı düşüncelerdir. İlki çağdaş değildir; zira, resmi eğitim içinde din eğitime yer vermemek, bu eğitimi sadece “yer altına” iter, hiçbir zaman ortadan kaldırmaz. Bunun yanında, eğer toplumsal bir talep varsa, bu talebi en uygun ve doğru bilgiler ile karşılamamak ve geri çevirmek, demokratik bir eğitim anlayışına uymaz. Ayrıca, “laik düzen” kendisini koruyacak mekanizmalara sahiptir, önemli olan bu mekanizmaları işletmek ve kesintiye uğratmamaktır.

İkinci düşünce de aynı oranda çağdışıdır. Bunun en güzel kanıtı, tarihtir. Türk eğitim tarihi incelendiğinde, İbni Sina'ların, Piri Reis'lerin, Ali Kuşçu'ların yetiştiği eğitim sistemlerine sadece din eğitimi hakim değildir. Din eğitimi kadar, “dünyevi ilimlerin”de aynı önemde yer aldığı bir eğitim anlayışı ile yetişmiş pek çok bilim adamımız vardır. Okullara sadece din eğitiminin hakim olduğu, “dünyevi ilimlerin” programlardan bir bir çıkarıldığı dönemlerde ise toplumumuzun gerilediği ve çağının çok gerilerinde kaldığı görülmektedir.

Ülkemizde tartışma konusu yapılan din eğitimi kurumlarından ilki İmam-Hatip liseleri, ikincisi Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur'an Kurslarıdır. İlkokullar ile orta okul ve liselerdeki din bilgisi dersi ile ilgili tartışmalar büyük ölçüde bitmiş görünmektedir. Bir inceleme konusu içinde, ülkemizi din eğitimi ile ilgili konuların ve kurumların tümünü ele almak mümkün değildir. İmam Hatip liselerinin araştırma konusu yapılması, birkaç kez sözkonusu olmuştur. Bunlardan en kapsamlısı, Beyza Bilgin'in 1980 yılında yaptığı çalışmadır. Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur'an Kursları ile kapsamlı bir araştırma konusu yapılmamıştır.

Kur'an kursları hakkında yazılanlar incelendiğinde iki özellik göze çarpmaktadır. Bu özelliklerden birincisi, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur'an kursları, bazı, informel eğitim veren ve halk arasında Kur'an kursu olarak bilinen “gayri resmi” veya “resmi görüntü altında” faaliyet gösteren kurumlarla karıştırılmakta ve birlikte müteala edilmektedir. Bu durum, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı kurslar hakkında, yazar ve aydın kesimde yanlış anlaşılmalara yol açmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı kurslar hakkında yazılanlardaki ikinci özellik, bunların, ciddi bir araştırma bulgularına dayanmamasıdır.

Şüphesiz, Diyanet işleri başkanlığına bağlı Kur'an kurslarının pek çok sorunu vardır. Bu kursların günün şartlarına uygun eğitim-öğretim yapmalarına ve toplumun bireylerini birleştirip, bütünleştirme ve aydınlatma fonksiyonunu yerine getirmelerine ilişkin problemlerinin bulunabileceği tahmin edilmektedir. Bu sorunlardan en önemlisi de bu kursların, ülkenin genel eğitim politikası içindeki yerini belirlemek ve genel eğitim ile Kur'an öğretimini bütünleştirmek sorunudur.

Kur'an kurslarının sorunlarını tanımak ve vatandaşların Kur'an öğrenme taleplerini karşılamak; yeni düzenlemeler önermek için; önce ve ilk olarak, bu kursları tanımak ve fonksiyonlarını bilmek ile mümkündür.

Bu araştırma, olabildiğince objektif ve önyargısız bir yaklaşımla, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kurslarının; amaç, program, teşkilat, yönetim, denetim yönlerinden tanınmasını amaçlamaktadır. Bu kursların, toplumun eğitim ihtiyacını karşılamadaki yeri ve bu ihtiyacı karşılama düzeyi de ayrıca ele alınacaktır. Vatandaşların kursları tercih etme sebepleri ile, tercih eden ailelerin sosyo-ekonomik düzeyleri ayrıca ortaya konmaya çalışılacaktır. Kurslara devam eden öğrencilerin, gördükleri eğitim öğretim hakkındaki görüşleri ve geleceğe ilişkin düşünceleri tespit edilecektir.

Bu tespit ve betimlemenin sonunda, Kur'an kurslarının gördükleri fonksiyonun, eğitim sistemimizin bütünlüğü içinde yerine getirilmesine ilişkin öneriler geliştirilmesi düşünülmektedir.

Problem Cümlesi

Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kurslarının amacı nedir? Bu kurslar toplumunun eğitim ihtiyacının hangi boyutunu karşılamaktadırlar? Program, teşkilat, yönetim ve denetim yapısı nasıldır? Kursların velilerce ve öğrencilerce tercih edilmiş sebepleri ile tercih edenlerin sosyo-ekonomik düzeyleri nedir? Kurs öğrencilerinin, kurs'a ilişkin düşünceleri ve duyguları nedir?

Alt Problemler

Araştırmamızda, aşağıdaki soruların cevapları aranacaktır:

1. Toplum hayatı için “din eğitimi” bir gereklilik midir? Bireysel ve toplumsal hayat bakımından önemi nedir?

2. Din eğitiminin ülkemizde geçirdiği tarihi süreç nasıl gelişmiş, bugün hangi duruma ulaşmıştır?

3. Ülkemizde din eğitimi veren kurumlar hangileridir? Bunların amaçları ve programları hangi özelliklere sahiptir?

4. Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kurslarının, ülkemizin din eğitimi içindeki yeri ve fonksiyonu nedir? Bu kursların; amaç, program, yönetim, teşkilat, denetim, öğrenci ve öğretici yönleri; nitelik ve nicelik olarak hangi özelliklere sahiptir?

5. Kur'an kursunda okuyan öğrenciler ne tür ailelerden gelmektedirler?

5.1. Ailelerin gelir düzeyi nedir?

5.2. Ailedeki birey ve çocuk sayısı nedir?

5.3. Ana-babaların yaş ve eğitim düzeyi ve meslek dağılımları nasıldır?

5.4. Ailelerin oturdukları yerleşim yerinin türü nedir?

6. Kur'an kursunda okuyan çocukların, eğitim gördükleri kuruma ilişkin görüşleri nelerdir?

6.1. Öğrenciler kaç yıldır kursta öğrenim görmektedirler?

6.2. Öğrenciler, kurstaki hayatlarından ve kursta gördükleri öğretimden memnun mudurlar?

6.3. Öğrencilerin, kurs içinde ve dışında ki arkadaşlık ilişkileri nasıldır?

7. Çocukların, Kur'an kursu öncesi ilkökul eğitimi nasıl bir çevrede gerçekleşmiştir. İlkokuldaki akademik başarılarının düzeyi nedir?

8. Çocuğun, Kur'an kursu eğitimi sırasında ailesi ile ilişki düzeyi nasıldır?

8.1. Ailenin yanına ne sıklıkta gidilebilmektedir?

8.2. Ailenin yanında ne kadar süre kalabilmektedirler?

9. Kur'an Kursunda okuyan çocuklar geleceklerini nasıl görüyorlar?

9.1. Kur'an kursundan sonra öğrenimlerine devam etmek istiyorlar mı?

9.2. İleride, hangi mesleğe sahip olmak istemektedirler?

9.3. Geleceklerine ilişkin umu düzeyleri nasıldır?

10. Ailelerin, çocuklarının eğitimi için, Kur'an kurslarını tercih etmelerinin sebepleri nelerdir?

11. Aileler, çocuklarının ileride hangi mesleğe sahip olmalarını arzulamaktadırlar?

Sayıtlar

Araştırmanın temel sayıtları şunlardır:

1. Kur'an kurslarına ait sayısal bilgiler, güvenilir ve doğrudur. Bu bilgiler, T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan bizzat görüşme yoluyla elde edilmiştir.

2. Kur'an kursunda öğrenim gören çocuklara ve ana-babalarına yöneltilen yazılı sorunlara, ilgililerin verdikleri cevaplar samimi ve içtendir. Bu içtenliği sağlamak amacıyla; ilçe müftüsü, kurs öğretmenleri ve araştırmacı tarafından, çocuklar ve ana-babalar aydınlatılmış ve yeterli güdülenme sağlanmıştır.

3. İlk üç alt probleme ilişkin verilerin toplanmasında yeterli kaynağa ulaşılmıştır. Bu amaçla, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi ve Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Yayınları taranmıştır.

Tanımlar

Din:

Bütün evreni yaratan kudrete ve bu kudret ile ilgili varlıklara ve kavramlara inanmayı ve tapmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum; bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, törenler ve semboller biçiminde toplayan sağlam düzen.

Din Eğitimi:

İslâm dininin, içinde yaşadığımız çağa bakan yönleri ile iman ve ibadet ilkelere kazandırmak; bu vasıta ile toplumsal bütünleşmemizin ve sürekliliğimizin için bireyler arasında ortak duygu ve düşünceleri oluşturmak amacıyla gerçekleştirilen eğitim-öğretim çabalarını kapsar.

Kur'an Kursu

T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak eğitim öğretim yapan, resmi olarak Kur'an öğreten ve bu amaç ve isim altında faaliyet gösteren kurumlardır.

Hıfz ve Hafız

Kur'an-ı Kerim'in surelerinin, mekanik olarak ezberleme yoluyla akılda (hafızada) tutulması becerisidir. Bu işi yapan insana hafız denir.

Tilavet

Kur'an-ı Kerim'i, sanatlı, güzel ve yüksek sesle okuma becerisi ve uygulamasıdır.

Meal

Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması ve anlamının Türkçeye (yerel dil'e) çevrilmesidir.

Öğrenci

Araştırmada, "öğrenci" kavramı, Kur'an kurslarında öğretim gören ve çoğunluğu 11-14 yaşları arasında bulunan çocuklar için kullanılmıştır.

Sosyo-Ekonomik Düzey

Araştırmada, ailelerin gelir, yerleşim yerinin türü, meslek özellikleri ve öğrenim düzeyleri, onların sosyo-ekonomik düzeylerinin göstergeleri olarak kabul edilmiştir.

Veli

Kur'an kurslarında okuyan öğrencilerin, kurs ile ilgili sorumluluklarını üstlenmiş olan yetişkin, "veli" kavramı ile ifade edilmiştir.

Sınırlamalar

Araştırma, aşağıdaki sınırlılıklara sahiptir:

1. Bu araştırma kapsamına, din eğitimi veren kurumlar arasında sadece Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kursları dahildir. Diğer resmi din eğitimi veren kurum ve programlar ile, ismi "kurs" olan, informel din eğitimi veren kurumlar kapsam dışıdır.

2. Bu çalışmada, Kur'an kursu öğrencilerinin özellikleri ile velilerin düşünceleri, ilgililere yöneltilen 24 sorunun içerdiği ile sınırlıdır.

3. Araştırmada sebep-sonuç ilişkisine girilmeyecektir. Betimleme niteliği gösteren araştırma da sadece mevcut durum ortaya konacak ve bu mevcut duruma göre öneriler geliştirilmeye çalışılacaktır. Sebep-sonuç analizi işlemi, araştırmanın amacı dışındadır.

4. Öğrenci ve velilere uygulanan "soru formları"ndan alınan cevaplar çözümlenirken frekanslar ve yüzdeler üzerinde çalışılmıştır. Değişkenler arasında manidarlık aramak amacıyla X^2 (Chi Quare) tekniği kullanılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma'da tarama yöntemi kullanılacaktır. İki boyutlu olarak gerçekleştirilecek taramanın birinci boyutunda, ilgili yayınlar, araştırmalar ve istatistikler ile yasal mevzuat taranacaktır. İkinci tarama, Kurs öğrencileri ile velilerinin görüş ve düşüncelerine dönük olarak gerçekleştirilecektir. Bu amaçla 24 maddeden meydana gelen iki adet soru formu kullanılacaktır.

Evren

Araştırmanın evrenini; Ülkemizde, ilçe merkezlerinde Müftülüklere bağlı olarak faaliyet gösteren resmi Kur'an kurslarının öğrencileri ile bunların velileri oluşturmaktadır.

İlçe merkezlerinde bulunan kursların sayısı ile bunların öğrencilerine ait bilgiler (Tablo 1)'de gösterilmiştir:

TABLO 1

İlçe Merkezlerinde Bulunan Kur'an Kurslarının Sayısı ve Öğrencilerin Cinsiyetlere Dağılımı

Kurs Adedi	Öğrenci Sayısı
3202	Erkek: 33.088 Kız: 40.968 Topl.: 74.056

Yukarıdaki sayılara, il merkezlerindeki kurslar dahil edilmemiştir. İl merkezlerinin sosyo-ekonomik düzeyleri farklı özellikler göstereceğinden, evren olarak ilçe merkezlerindeki kurslar kabul edilmiştir. Bu kurslardaki öğrencilerinden (% 44.67)'si erkek; (% 55.33)'ü ise kız öğrencidir. İller de dahil olmak üzere, kursların mevcudu, öğrencilerinin izlediği programın türü ve öğreticilerin niteliği, araştırmanın sonunda, ekler bölümünde, il il detaylarıyla gösterilmiştir (Bakınız: Tablo: 45).

Örneklem

Ülkemizdeki ilçeler arasından, Konya iline bağlı Ereğli İlçesinde bulunan üç adet kurs, öğrencileri ve öğrenci velileriyle birlikte örneklem olarak seçilmiştir.

Bu seçimde, uygulama kolaylığı göz önünde bulundurulmuştur. İki erkek, bir kız Kur'an kursunun bulunduğu ilçedeki kursların öğrencilerine ait özellikler (Tablo: 2)'de gösterilmiştir.

TABLO : 2

Örnekleme Giren Kurslardaki Öğrencilerin Program ve Cinsiyet değişkenlerine Dağılımı

	Yüzünden Okuma		Hafızlık Eğitimi		Toplam
	N	%	N	%	
Erkek	140	82.6	2	-	142
Kız	30	17.4	-	-	30
Toplam	170	100	2	-	172

Veri Toplama ve Çözümleme Yöntemi

Araştırmanın teorik bölümünde ilişkin veriler; şu kaynaklardan sağlanacaktır:

1. T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Kur'an Kursları ile ilgili birimin yetkilileri;
2. Kur'an Kursları ile ilgili yasa ve Yönetmelikler, tüzük ve yönergeler;
3. Araştırmanın sonunda detaylı listesi sunulan, doğrudan veya dolaylı din eğitimi ile ilgili araştırma raporları, makaleler ve diğer yazılı kaynaklar;
4. Araştırmanın gerçekleştirdiği İlçe'nin, din eğitimi ile ilgili yetkilileri (Müftü ve kurs öğreticileri).

Araştırmanın uygulamalı bölümüne ilişkin veriler ise, iki ayrı soru formu ile toplanmıştır:

1. Soru formlarından birisi kurs öğrencilerine dönük olup 15 madde içermektedir. Bu maddeler, öğrencilerin, kursa ait düşünceleri ve duyguları ile, aileleri ile olan ilişkileri ve geleceğe ilişkin düşüncelerini ortaya çıkarmayı sağlayacak şekilde düzenlenmiştir.

2. Soru formlarından diğeri 9 madde içermektedir ve kurs öğrencilerinin verilerine (ana-babalarına) yöneliktir. Bu formdaki maddeler, ana-babaların sosyo-ekonomik düzeylerini tespiti ve çocuklarını kurslara göndermedeki amaç ve beklentilerini belirlemeye yöneliktir. Ayrıca, çocuklarının geleceğine ilişkin düşünceleri de bu formla tespit edilecektir.

Soru formlarındaki maddeler, daha önceden tespit edilen alt problemlere cevap olabilecek verileri toplayabilecek nitelikte düzenlenmiştir. Formlarda her alt probleme ilişkin bir veya birkaç madde bulunmaktadır.

Verilerin çözümlenmesinde, frekansların yüzde dağılımlarına bakılacaktır. Bu amaçla düz ve çapraz tablolar düzenlenmiş, alınan cevapların yüzde dağılımları yorumlanmıştır. Frekansların değişkenlere dağılımının manidar olup olmadığı X^2 tekniği ile sınıanmıştır.

II. BÖLÜM

DİN EĞİTİMİ VE KUR'AN KURSLARI

Din, tek kelime ile insanın şahsiyeti ile alakalıdır. Din, şahsa; hislerinde, fikirlerinde, eğilimlerinde, muhakemelerinde ve davranışlarında, adeta kaptana yol gösteren bir kutup yıldızı gibi, doğru bir istikamet tayin ve talim eyler (Özcan, M.T., 1970, s. 2).

Eğitim ise; kişinin duygularında, fikirlerinde, eğilimlerinde, kendi yaşantısı yoluyla değişiklikler meydana getirme ve böylece akıl yürüten, problem çözen bir insan ortaya çıkarma sürecidir (Cebeci, s?, s: 31).

Yukarıdaki tanımlar çerçevesinde düşünülüğünde din ile eğitimin pekçok benzer fonksiyonlara sahip olduğu görülür. Bu anlamda din, hem bir eğitim sürecidir, hem de eğitime konu olması gereken bir olgudur.

Aşağıdak ve ileriki sayfalarda, önce din eğitiminin gerekliliği üzerinde durulacak, bu yapılırken genel eğitim içindeki yerine işaret edilecektir. Bu bölüm içinde ayrıca, din eğitiminin tarihçesi, günümüzde din eğitimi veren kurumlar ve özellikle Kur'an kurslarının günümüzdeki durumu açıklanacaktır.

2.1. Din Eğitiminin Gerekliliği ve Psikolojik, Pedagojik ve Sosyal Temelleri

Din kelimesi tamamen Arapçadır. Arap dilinde bu kelimeye verilen anlam, ufak tefek farklarla hemen hemen aynı sonuca varmaktadır. Bu anlamlara göre din; iki taraftan birinin hakimiyetine, diğer tarafın da bağlılığına dayalı karşılıklı bir ilişkidir. Din kelimesi, taraflardan birisi için kullanıldığında "Emin ve Hakimiyet", diğer taraf için kullanıldığında ise, "bağlılık ve inkıyât" anlamlarını vermektedir. İki taraf için ortak ilişkiler için kullanıldığında, taraflar arasındaki ilişkileri düzenleyen prensip ve düstür anlamını arzeder. Şu halde din kavramı; bağlanılan ve bağlanan prensip manasını taşımaktadır (Hacımuftuoğlu, N., 1989, s. 31).

Din; insanların eşya ve hadiselere sebep aramasından oluş ve sonuç (mebde ve mead) hakkındaki derin merakından doğmuş, ilahi bir kurumdur (Kaptanağası, s. 1966, s. 23-24).

Din; insanın yaratılışında mevcut bulunan kutsal bir duygudur. Bu itibarla din, hem fert için psikolojik bir olay, hem de toplum için sosyolojik bir realitedir. Onun içindir ki din, bütün tarih boyunca insanların ihtiyaç duyduğu sosyal bir müessesese olarak devam edegelmiştir (Karlík, H., 1988, s. 13).

Din bir bilgi türü olarak da ele alınabilir. Dini, diğer bilgi türlerinden ayıran özelliği aşkın (müteal) varlıkla olan ilişkisidir. Din dışındaki bütün bilgi türleri insan eseridir. Bunlar, insanın, varlığın çeşitli türlerinin tespiti, tanımı, yorumu ve açıklamasından ibarettir. Dinin esasını aşkın varlık olan Allah'ın bilgisi teşkil eder. Allah mutlak varlık olduğu için O'nun bilgisi de mutlaktır, değişmez (Öner, N., 1990, s. 108).

Din aynı zamanda bir fikir ve ideal sistemidir. Bir fikir ve ideal sisteminin ne olduğunu bilmeden onun aşısını yapmak daima sapıklığa, bazen de felakete götürücüdür. Dinin mahiyeti hakkında fikir ve felsefe dünyasında hiçbir görüşe sahip olmadan gelişigüzel din terbiyesi yapmak, hatta bazen dine karşı gelen sapıklıklara yol açmaktadır (Topcu, N., 1974, s. 61).

Diğer taraftan eğitim felsefecileri din ve inanç fenomenleri üzerindeki kanaatlerini aşağıdaki iki nokta üzerinde teksif etmektedirler (Küçük, H., 1988, s. 33):

a. Evrende bir öz (essece) bulunuşu bakımından insan dine ihtiyaç duyagelmiştir. Çünkü insan, kendi mevcudiyetini imkan sahasına koyan sonsuz varlığı, kendi sonlu varlık süreci içerisinde kavrayabilmek için herhangi bir izafiyet noktası tespit etmek zorunda kalmıştır. Ona bu imkanı ancak din duygusu temin edebilmektedir.

b. İnsan kendisi hakkında muvakkat, fakat tarihi olmak şuuruna da sahiptir. Bu durumda insan için, şimdiki halden geleceğe doğru sürekli bir akış, reel bir olay olan ölüm zorunluluğuna rağmen zaman süreci içerisinde -ümitle ye's arasında- ölümsüzlük sırrının sürekli bir arayış tutkusu sözkonusudur. Din duygusu böylesine ısrarlı bir tutku iptilasında insanın imdadına koşan biricik yardımcıdır, teselli unsurudur.

Bu iki maddelik ittifaka, inanç olayının diğer problemleri de eklenince, ister istemez; din kavramının iyi ve doğru şekilde bilinmesi, dolayısıyla gelecek nesillere

de anlatılması sürekli gündemde kalmıştır. Günümüzde de eğitimin en ciddi problemlerinden birisidir.

2.1.1. Din Eğitiminin Gerekliliği

İnsan, çağdaş anlayışa göre; duyan, düşünen, karar veren, kıymet ölçüleri ve değer yargıları bulunan, gören, sezen, tahmin yapan, tedbir alan, bilen, kabul veya reddeden, seven ya da nefret eden, tarihiliği olan, neslinin devamını arzulayan, fanilikten ebediliğin sınırlarını arayan, eğiten ve eğitilebilen, inancı olan, nihayet damarlarındaki kanın terkiibinde kendisini yaratana karşı teslimiyet duygusunu taşıyan bir varlıktır. Böylece insan, sahip bulunduğu türlü refleksiyon sahaları ile hesaplaşıp, karşısına çıkan ve üstesinden gelmesi zaruri olan stüasyonlarla mücadele edebilecek güçte, doğuştan kendisine akıl gibi bir kuvvet de verilmiş bulunan bir yaratıktır. O bütün bunların şuurunda olmak zorundadır (Küçük, H., 1988, s. 32-33).

Dinden gelen değerlerin, din kültürünün, daha kısası dinin, kişinin ve toplumun hayatındaki yeri, hem tartışma götürmeyecek kadar açık, hem de her zaman tartışıldığı gibi tartışmaya açık bir konudur. İnsanlığın kendi geçmişi ve geleceği ile ilgili arayışlarına cevap veren özelliği ile din, ne bilimler gibi yalnız varlıkların bir bölümü ile, ne felsefe gibi bütünüyle ilgilidir. O, bu varlıkların başlangıcı ile, bu varlıkları yoktan yaratan varlığın varlığı ile ilgilidir. Bu nedenle getirdiği değerler, bilim ve felsefeninkinden daha yaygındır, daha çok kimseyi ilgilendirir. Dinin insanlık kadar eski olduğu, insanlığın bütün üstün değer, kavram ve duygularının, insan hakları, demokrasi eşitlik, kardeşlik, feragat, diğerkamlık ve insana saygının hep dinden geldiği, sosyolojinin ortaya koyduğu gerçeklerdendir. Ancak, bilindiği gibi, geleneksel eğitime karşı gelmiş olan reformcu eğitim akımları, öyle bir kişilik ve toplum yaratma idealini ortaya atmışlardır ki, hiç bir sınır ya da engellenme tanımaksızın gelişsin, koyabileceği herşeyi ortaya koysun, kendisini olduğu gibi ifade etsin. "Hayatın üzerinde hayattan başka ne vardır ki, ona sınır konabilsin" gibi görüşlere bağlı olarak girişilen yenilik hareketlerine din adına karşı çıkılmasını önlemek için, bilimin önderliğini insana yeteceği, gökten ilham, almaya gerek olmadığı zikri zihinlere işlenmeye çalışılmış, okullarda, düşüncesi hür, vicdanı hür insanlar yetiştirme amacı benimsenmiştir (Bilgin, B., 1980, s. 18).

Bu anlayışın nimetleri olduğu bir gerçektir. İnsanların batıl inanışlardan, değeri kalmamış gelenek ve göreneklerin ezici sarsıcı baskısından kurtulması, bu düşüncenin yardımı ile olmuştur. Fakat bilim, mevcudu açıklamakla birlikte kendiliğinden bir değer yaratmamakta, insanın sonu gelmeyen “neden?” lerine bir cevap verememektedir. İnsanın ise beklemeye tahammülü olmadığı gibi, herşeyin nedenini, niçinini öğrendikten sonra, yaşayışını ona göre düzenlemeye yetecek ömrü de yoktur. Buna karşılık onun başka bir kabiliyeti vardır ki, bugün için zaman ve mekân dışı olan şeyleri ona sezdirir. Felsefede, başlı başına bir metoda kaynaklık eden bu kabiliyet, din dilinde, Gazali'nin deyimiyile “kalp gözü”, Muhasibi'nin deyimiyile “insanın şeylerle ve vakıalarla doğrudan doğruya ve bütünüyle teması geçmesidir”. İnsan bu kabiliyetini kullanmayı öğrenmemişse, dini imanını da kaybetmişse, bir gün onun yerini dolduracak başka bir iman aramakta ve özlediği tatmini vadeden herhangi bir akıma, ona en çok ihtiyacı olduğu anda kapılıvermektedir. Psikoloji ve sosyoloji, hertürlü kuraldan ve frenlemeden uzak, belli hiçbir şeye bağlı olmayan arzu ve ihtiyaçların, insana azaptan başka hiçbirşey vermediğini, insanı mutlu etmediğini ortaya koymuştur. İnsanın, davranışlarını kendisini aşan manevi kuvvetlerle sınırlaması, onun gerilemesine değil, aksine ilerlemesine ve hayatını devam ettirmesine yardım etmektedir (Bilgin, B., 1980, s. 19).

Din öğretiminin gerekliliğini iki açıdan ele alıp belirlemek mümkündür (Öner, N., 1990, s. 109).

a. Din adamının öğretimi: Din adamı, din bilgisini yalnız kendi ihtiyacı için edinmeyip, başkalarını da bu konuda aydınlatacak, dini konularda hüküm verecek kişi olduğu için onun göreceği dini öğretim, diğer insanların elde etmesinden daha geniş bir bilgi vermeyi amaçlar.

Din adamının dini doğru anlayıp anlatması için ilkin dine has bir bilgi birikimine sahip olmalıdır. Bu gereklidir, ancak yeterli değildir. Aynı zamanda, dine dayalı bilgileri kavrama ve değerlendirmede kendine yardımcı olacak felsefe ve bilime dayalı bir genel kültüre de ihtiyacı vardır. Örneğin, Kur'an-ı Kerim'de şöyle deniyor: “O gökleri gördüğünüz gibi dereksiz yaratmış, yeri de sizi sarsmamak için sabit ve ulu dağlar koymuş”; bu ayetin açıklanması astronomi ve jeoloji bilmeyi gerektirmektedir. Dine karşı akımların bazıları felsefî akımlardan kaynaklandığından,

buna karşı koymak için felsefi bilgiye de ihtiyaç vardır. Diğer taraftan, İslâm'da iman esaslarının rasyonelleştirilmesi olan Kelâm, ancak sağlam bir felsefi temele dayanırsa başarılı olur.

Görülüyor ki din adamını yetiştirmek, ciddi çetin, oldukça kapsamlı bir öğretimi gerekli kılmaktadır.

b. Büyük kitleyi teskin eden fertlerin din öğretimi: Yeni nesillerin yetiştirilmesinde din öğretiminin gerekliliği üç noktada kendini gösterir.

aa. Din öğretiminin ihtiyaç olarak doğması insanın tabiatından kaynaklanır. İnsan görünenele yetinmemiş aşkın (mütaal) bir varlığa yönelmiştir. Aşkın bir varlığa dayalı olarak tutum ve davranışlarını ayarlama ihtiyacını duymuştur. Eğer bu sistem bilinmezse insan kendi koyduğu değerlerle Aşkın Varlıkla olan ilişkilerini düzenlemeye çalışır. Allah'tan kaynaklanmayan bir yol gösterici kural ise, O'nunla temas kurmada ise yaramaz. Hele insan, bir de, egoizminden kaynaklanan fikir ve kanaatlerini din adına ortaya koyarsa, bundan hem kendisi hem de dini için zarar verici durumlar doğabilir. İnsan tabiatı böyle bir yola gitmeye müsaittir.

Din hürriyetinin bulunmadığı ülkelerde din öğretimi gereği gibi yapılmadığından, dinin aslı öğretilmediği için, çok defa dine aykırı fikir ve inanışlar, din adına gizli yayılıp, hem din hem de insan için tehlikeli akımlar yayılabilmektedir. Büyük ölçüde insan egoizminden kaynaklanan bu yoldaki inanışlarda, insan unsuru kendini gizleyerek ilâhî unsur kimliğine bürünür. Aşkın Varlığa yönelme ihtiyacında bulunan insanlar'da bu sahte din durumlarına sarılırlar.

İnsanları bu tür akımlardan kurtarmak, onları ilahi gerçeğe bağlı kılmak için dinin aslını öğretecek bir din öğretimi gereklidir.

bb. Din öğretiminden mahrum bir kişi, dini değerlere sırt çevirir, aşkın varlıkla ilişkisini keser. Böyle bir durum da, insanı insani olmayan davranışlarda bulunmaya sevkeder (Ömer, N., 1990, s. 110).

Din eğitiminden tamamen veya kısmen yoksun kalan cemiyetlerde, fertler bencil, menfaatperest ve saldırgan olabiliyorlar. "İnsan, insanın kurdudur" sözü böyle toplulukların bireylerini ifade eder (Ayaldı, K., 1970, s. 4).

Çağımızda insan, maddeye hakimiyetini her geçen gün artırarak, maddi faydalar sağlamasına rağmen, Aşkın Varlıkla ilişkisini zayıflatmasına karşılık olarak bunalımdan bunalıma sürüklenmektedir. İnsanların dinden uzaklaşmaları asırlardır işleyip, meydana getirdiği, kendisini diğer hayvanlardan ayırıp, üstünlük sağlayan insanlık kavramını yok etme yoluna itmektedir. Fransız yazar Josef de Finans, 1955 yılında yazdığı bir makalesinde bu konuda şunları söylüyor: “Asrın maskesi hem trajik, hem yüz buruşturucudur. Trajiktir; çünkü Allah'sız ve Allah'a karşı bir hürriyet arayarak dünya her gün daha korkunç olmaktadır. İnsan kendisinden uzaklaşıyor. Madde alemindeki büyük gelişmeler insanın kurtuluşunu sağlayıp ona sadet devri açacağına, onun için yeni bir ızdırap kaynağı oluyor. Yüz buruşturucudur, çünkü, insani değerlerin ilkelerine karşı çıkmakla, bütün onları yıkmakla kendini bitiriyor.” (Öner, N., 1990, s. 110-111).

Din terbiyesi şahsiyet terbiyesidir. Din eğitimi almış bir insan, çok seven ve sevgiden örülmüş bir şahsiyetin sahibidir. Dindarlık, ilmi, sanatı, ahlaki ve insanlığı severek Allah'a ulaşmaya kabiliyetli bir ruh örgüsüdür. Din eğitimi almış kişi için, din düşmanı yoktur. Din eğitimi, ahlak ve merhamet eğitimidir. Böyle bir eğitim, insana, eşyaya, toprağa ve bütün varlıklara hürmet etmeyi aşlar (Topcu, N., 1974, s. 63).

Değerlerin yıkılması ile ortaya şunlar çıkmaktadır: Müstehcenliğin yaygınlaşması, tehdit hareketlerinin yoğunlaşması, egoizmin artışı ile insan duygusunun yok oluşu, herşeye yüz çevirip, amaçsızlık bilinci ile uyuşturucu kullananların sayısının hergün artışı. İnsanın arzu ve ihtiyaçlarının tatmininde zekasını hiçbir kayda tabi kılmadan kullanması işte bu hallerin doğmasına sebep olmaktadır. Din eğitimi, insanlık idealine uygun insanı meydana getirmeyi amaçlar (Öner, N., 1990, s. 111).

cc. Din öğretiminin bir amacı da, dinin milli kültürün bir unsuru olması bakımından, milli birliğin sağlanmasına yardımcı olmaktır. Vatan duygusunun oluşmasında, milli tarihin akışında, ahlakın şekillenmesinde, eğitimin yönlenmesinde dinin rolü inkar edilemez (Öner, N., 1990, s. 112).

Her toplumun kendine has inancı, yaşayışı, duygu ve düşünce tarzı, gelenek-görenek ve ahlakî davranış şekilleri vardır. Milletlerin tarih sahnesinde kalabilmeleri, fertlerin, sosyal pota içinde birleştirilmesine, geçmişinden ve mazisinin derinliklerinden gelen; dini, milli, manevi, tarihi, ahlaki, kültürel değerlerini yeni kuşağa gereği gibi benimsetmesine bağlıdır (Ünlü, A.V., 1980, s. 19).

Tarih profesörü Arnold Toynvee 1948'de Ankara'da, "Medeniyetin Yayılmasında Dinin Yeni Rollerini" adıyla verdiği bir konferansta, şöyle demektedir: "İnsanın elindeki maddi kudret ne kadar fazlalaşırsa, insanın kendisiyle ve diğer insanlarla ilişkilerinde Allah'ın rehberliğine ve yardımına ihtiyacı, o derece büyük olur. Böylece tekniğin gelişmesiyle din; insan için daha az değil, daha çok ehemmiyet kazanır. Diğer insanlarla mücadele ihtiyacını bir tarafa bırakırsak, insanın tabiata karşı yegane savunma imkanının teknikten ibaret olduğunu görürüz. Halbuki insanın bizzat insana karşı yegane savunma vasıtası, insani ve vicdani setler kurmak suretiyle, sadece -Din'dir." Amerikan Cumhurbaşkanı Wilson bir konuşmasında şöyle demiştir: "Medeniyetimiz maneviyatla kurtulamazsa, yalnız madde olarak hayatını sürdüremez. Ancak, bu medeniyetin bütün mesamatına dinin ruhu nüfuz eder ve bu ruhun doğuracağı eylemlerle hür ve mesut olursa kurtulabilir. Allah'tan korkan ve memleketini seven her fert için mücadele edilecek konu budur." (Hacımuftüoğlu, N., 1989, s. 39-40).

Tek yönlü eğitimin sakıncaları, değişik çağlarda değişik sonuçları ile kendini hissettirmiş bulunmaktadır. Hilmi Ziya Ülgen'in belirttiği gibi; "Türkiye'de, aksiyon adamının önderlik ettiği bir ideolojiler dönemi yaşanmıştır. İdeolojiler, aksiyonun istediği hıza ve dinamizme uymak mecburiyeti ile ideal değerlerden ve gerçekten daima bir kısmını budayarak, şeklini değiştirerek hayata girmektedir. Eğitimin ise geçici sloganların üzerinde, bütün ideal değerleri kuşatan bir görüş ile ele alınması ve buna göre bir sisteme giderek geçmişi, hali ve geleceği kuşatması gerekir." Özellikle hızlı gelişme içinde olan ülkelerde, bu değişmelere ayak uyduracak güçte insanların yetiştirilmesi düşünülürken, onların bu değişmelerden doğacak problemleri karşılayacak şekilde donatılmalarının da ihmal edilmemesi gerekir. Aksi halde değerlerde meydana gelecek sarsıntı ve dağılma sonucu neye inanacaklarını, ne için mücadele edeceklerini tayin edemeyerek tereddüde düşen bireyler, birlikte düşünme

ve hareket etme güçlerini kaybedebilirler. Yüzyılların ihmalini, hamle yaparak aşmakta olan Türkiye gibi bir ülkede, birleştirici eğitimin önemi daha çok hissedilmektedir (Bilgin, B., 1980, s. 21).

Buradan çıkan sonuç şudur: Gözümüzün nuru, geleceğimizin ümidi olan çocuklarımıza dinin esasını, din duygusunu ve imanı en iyi şekilde öğretmek gerekmektedir. Bu karşılıklı sevgi-saygı, fedakarlık, dürüstlük, hoşgörü, birlik ve beraberlik halinde seviyeli ve üstün bir toplum hayatı oluşturmanın yoludur (Karlık, H., 1988, s. 16).

Din eğitiminin gerekliliği konusunda fazla bir görüş ayrılığı sözkonusu değildir. Asıl görüş ayrılığı, günümüz din eğitiminin taşıması gereken amaç ve muhteva ile ilgilidir. Günümüzde, neyin din içinde, neyin din dışında yer aldığını ayırmada ortak olarak kabul edilen bir kriterin yokluğu, bu konudaki en büyük sorumuzdur. Çağdaş toplumların yaşam tarzı ile dini esasların bağdaştırılması ve laik bir düzen içinde din eğitiminin boyutlarının, amaçlarının ve konularının tespiti, cevap bekleyen önemli sorunlarımızdan birisi durumundadır.

Şurası bir gerçektir; yukarıda sayılan ve ideal insanın şahsiyet özellikleri olarak nitelenebilecek; "karşılıklı saygı ve sevgi, anlayış, hoşgörü, birbirine tahammül, çalışkanlık, fedakarlık, dürüstlük" gibi değerler, evrensel erdemlerdir ve bu erdemleri bireye kazanırmak zaten eğitimin önemli bir hedefini oluşturmaktadır. Bu değerlerin din eğitimi ile ön plana çıkarılması ve din eğitimi ile özellikle bu erdemlerin kazandırılmaya çalışılması, hiçbir akıl sahibi kişinin itiraz edemeyeceği bir konudur.

Zaman zaman konu edilmesi ve çoğu kere de kötüye kullanılması sebebiyle, Büyük Kurucunun'da konu ile ilgili düşüncelerine burada yer vermek yerinde olacaktır.

Atatürk, herşeyden önce İslâm Dini konusunda şu düşünceye sahiptir (Atatürk Yolu, Feyzioğlu, T., 1987, s. 34):

"Bizim dinimiz için herkesin elinde bir ölçü vardır. Bu ölçü ile hangi şeyin bu dine uygun olup olmadığını kolayca takdir edebilirsiniz. Hangi şey ki, akla, mantığa, amme menfaatine uygundur; biliniz ki o bizim dinimize de uygundur. Bir

şey akla ve mantığa, milletin menfaatine, İslâm'ın menfaatine uygunsa, kimseye sormayın. O şey dindir. Eğer bizim dinimiz akla ve mantığa uygun olmasaydı, mükemmel olmazdı, son din olamazdı.”

Bir başka konuşmasında Atatürk (Feyzioğlu, T., 1987, s. 35):

“Türk Milleti daha dindar olmalıdır, yani bütün sadeliği ile dindar olmalıdır demek istiyorum. Dinime, bütün hakikate nasıl inanıyorsam, öyle inanıyorum. Şuura, bilince aykırı, ilerlemeye engel hiçbir şey ihtiva etmiyor.” demektedir.

Mustafa Kemal, cami hatiplerinin siyasi ve sosyal gelişmeleri, medeniyetin gereklerini yakından takip etmeleri gerektiğini belirtmektedir. (Y. a.g.e., s. 35). Böyle bir din görevlisi ise ancak modern bir din eğitimi süreci içinde yetişebilir. Mustafa Kemal'in bu ve buna benzer pek çok demeci, din eğitiminin çağdaşlaşma için bir engel olmadığını, aksine, bir gereklilik olduğunu ortaya koymaktadır.

“Bütün İslam aleminin medarı iftiharî olan İbni Rüşd'ler, İbni sina'lar, İmam Gazali'ler, Farbi'ler gibi yüksek düşünceli simaların milletimizin sınıfı-ı uleması içinde nurlu dimağlarıyla arzı mevcudiyet edeceklerine eminim...Yapacağımız halas ve inkılap hareketinin, muvaffakiyetle neticeleneceğine şüphe yoktur... Herkesin, her ferdi milletin ruh ve vicdanında şu kanaat sarsılmaz bir şekilde yerleştirilmelidir ki, artık... ancak kendine ait menfaatler için, kendine lüzumlu ve faydalı gördüğü şeyler için yürüyecek ve bu millet artık ancak bu zihniyetle ilerleyecektir. Böyle adımların nasibi de, bittabi Allah'ın emrettiği, Allah'ın bu millete mukadder kıldığı zafer ve muvaffakiyet olacaktır” (Jaschke, G., s. 62).

Atatürk'ün anlayışında, laiklik dinsizlik demek değildir. Laiklik, dinsizlik demek olmadığına göre, devlet okullarında okuyan çocukların inançlarına saygılı davranmak şart olduğuna göre, onlara, sahip olmak istedikleri dini bilgileri, doğru ve çağa uygun açıklamalarıyla vermek aynı zamanda bir görevdir de.

Buna karşılık, din eğitimi de, laik devlet anlayışına, Türk İnkılâbının temel ilkelerine, çağdaş bilime, bilimsel düşünme kurallarına aykırı şekilde yapılmamalıdır. Çocuğa sağlam kişisel ve sosyal ahlak ölçüleri verilmelidir. Çocuğun değer ölçülerini karmakarışık edecekleri çelişkilerden uzak durulmalıdır. (Feyzioğlu, T., 1987, s. 206).

Toplumumuzda yaygın olan bir görüşe göre ise, Atatürk'ün, 1923 yılına kadar dindar görüldüğü ve dini savunduğu, bu tarihten sonra ise bu konudaki görüşlerini değiştirmiştir. Bir yabancı gözüyle Gotthard Jaschke'nin yazdığı “Türkiye’de Kur’an-ı Kerim Kursları” adlı makalesinde, yazar, dört kaynaktan alıntı ile bu konuda şunları belirtmektedir (Jaschke, G., s. 62-63).

Laikliğin alınmasından sonra da Atatürk İslamla karşı olan büyük saygısını göstermiştir. Hafız Yaşar Okur bunu anlatıyor: - Ramazanların Atam için çok büyük bir önemi vardı. Ramazan gelir gelmez incesaz heyyeti Çankaya Köşküne giremezdi. Kandil geceleri de saz çaldırmazdı. Sadece beni huzura çağırır, Kur’an-ı Kerim’den bazı sureler okuttururlardı. Ben okurken gözleri bir noktaya takılır, derin bir huşu ile dinlerdi. Ruha çok mütelazziz olduğu her halinden anlaşılırdı. Ramazanlarda bir ay mühdetle Hacı Bayram-ı Veli ve Zincirlikuyu Camiilerinde şehitle-rimizin ruhuna hatm-i şerif okumamı emrederdi... Büyük Atatürk birçok vesilelerle şöyle demiştir: “Mukaddes mihrabı, cehlin elinden alıp ehlinin eline vermek zamanı gelmiştir.”

Türkiye’de yapılan din eğitimi tartışmalarına Atatürk’ün büyük adını alet etmek, hem yanlış hem de Hakiki Atatürkçülük için zararlıdır. Bunun böyle yapılmasının yerine; inananı, inanmayanı, gerekli göreni, görmeyeni ile; konunun uzmanı bilim adamlarının demokratik ve çağdaş bir ortamda konuyu tartışmaları daha faydalı sonuçlar verecektir. Böyle bir çaba, gerçekten bazı yanlışlıkları ve sakıncaları bulunan, gerçek din eğitimi niteliği taşımayan pek çok etkinliğe de açıklık getirecektir. Böylece, gerçek ve samimi din eğitimi vermek amacını güden ve bu eğitimi, “eğitimin bütünlüğü” içinde ve çağdaş bir yaklaşımla yerine getirecek olan kurum ve kişiler de, üzerlerindeki şaibelerden kurtulacak ve rahatlayacaklardır.

2.1.2. Din Eğitiminin Psikolojik ve Pedagojik Temelleri

Çocukların bizimle, bizim değerlerimiz ve inanışlarımızla yakından ilgili oldukları bilinen bir gerçektir. Özellikle merak çağı denilen 3-6 yaş arasında, varlık ve yaradılış konularında, yetişkinleri soru yağmuruna tuttıkları gözlenmektedir. Çoğu kez, çocukluk döneminde onlarla ilgilenmek ve sorularına cevap vermek yerine, bizden kopup yaşitlarına yöneldikleri, bağımsızlık kazanmaya ve şahsiyet geliş-

tirmeye çalıştıkları gençlik döneminde de onlara yüklendikçe yükleniriz. Okul, hayatının bir uzantısıdır, hayatta olan şeylerin, orada, yokmuş gibi işlem görmesi, gerçekçi tutuma aykırı olur. İlköğretimin parasız oluşunun bir amacı da; vatandaşı yetiştirmek, toplumun fertlerini, duyguda ve davranışta birbirine yaklaştırmaktır (Bilgin, B., 1980, s. 14-15).

“Emile” adını esirinde Jean Jaques Rouseau, çocuklara, buluş çağını aşır, suurları kemale erinceye kadar din ve ahlak öğretilmemesi fikrini savunmuştur. Bu görüş birçok eğitimci tarafından benimsenmiş ve zihinleri, soyutu kavramaya henüz elverişli olmayan çocuklarda bir din eğitimi verilmesinin sakıncaları üzerinde durulmuştur (Balkanlı, A.K., 1964, s. 79).

Herbert Spencer, “Terbiye” isimli kitabında, Alman filozofu Lessing'in, çocuğuna ait bir olayı anlatmaktadır (Balkanlı, A.K., 1964, s. 79):

Babası, küçük Lessing'i Rouseau'nun prensiplerine göre eğitmek istemiş ve ona, on yaşına gelinceye kadar hiçbir din fikri vermemiştir. Bir sabah sessizce odasına giren babası, küçük Lessing'in açık pencerenin önünde, doğmakta olan güneşin karşısında diz çökmüş, huşu içinde birşeyler mırıldandığını hayretle görmüştü. Sebebini sorduğu zaman aldığı cevap, babasını daha fazla hayrete düşürmüştü. Küçük Lessing ona, güneşin doğmasıyla tabiata yeni bir canlılık geldiğini, kuşların cıvıldaştığını, çiçeklerin açtığını, kainatın uyandığını... bu sebepten güneşin tapılmaya layık bir Tanrı olduğunu söylemişti.

Üç-dört yaşından itibaren dünyayı ve kendi varlığını soru alanı yapan çocuğun, sorularını geciktirmek değil, aksine onu, bu sorularını devam ettirmeye teşvik etmek daha doğru olur. Böylece o, her tecrübesinden yararlansın, düşünme ve fikir yapısı işlerlik kazansın; kendisini ve içinde bulunduğu alemi ciddiye alsın. Herşeyin kendi dili ile konuştuğunu anlasın da, onları görmemezlikten gelsin (BilginB., 1980, s. 15).

Öğretimde hedef kitlenin psikolojik konumuna göre programlı öğretim anaokulu ve okul öncesi programları ile çok daha küçük yaşlara kadar indirilmiştir. Bu programlı öğretim dünyanın birçok ülkesinde ilkokul birinci sınıfa, hatta ana okuluna kadar din eğitimi ve eğitimini de içermektedir (Maviş, H., 1970, s. 14).

Ülkemizde ise ancak ilkokul dördüncü sınıftan itibaren programlı din öğretimi başlamaktadır. Halbuki din bireyleri çok daha küçük yaşlarda ilgilendirmektedir. Çevresinde gördükleri şeyler hakkında gittikçe artan sorularına küçük organizmanın aldığı cevaplar hayret ve şaşkınlıklarını giderememektedir. Soruların ana-babayı zor duruma düşürecek boyutlara ulaşması ile Allah inancı yaratma ve yaratılma kavramları öğretilmeye başlanır (Cebeci, S., 1987, s. 32).

Çocuklukta kazanılan davranış biçimleri ve anlayışlar çok zor değişmekte, hatta bazen değiştirmek mümkün olmamaktadır. Bu sebeple modern toplumun ruhen ve bedenen yetişmiş bireylerini çok daha küçük yaşlarda eğitim olayının içinde düşünmek, eğitim bilimcilerin ortak görüşüdür. Elbette insanın manevi dünyasını geliştiren din eğitimi bu yargıdan ayrı düşünemeyiz (Şentürk, H., 1988, s. 60-61).

Duyan, düşünen ve inanan bir varlık olan insanı dinden soyutlamak mümkün değildir. Buna göre her yaş ve çağdaki insanın seviyesine göre bir din eğitimi sözkonusudur. Allah sevgisi, Allah'ın büyüklüğüne yüceliğine inanma, O'na güvenip dayanma küçük yaştaki insana güç ve güven verir. Ben niçin varım? Neyim? Ne olacağım? gibi soruları bulunan, birçok insanüstü olayların sebep ve sonuçlarını düşünen genç insanın da içini rahatlatacak Allah inancı ve din duygusudur. Kafasında bir dünya görüşü şekillendiren, sıkıntıları, felaketleri, mutluluk ve rahatlıkları ile hayatı yorumlama durumundaki inanın da hafızasında ve bilgi dağarcığında belli dozajda bir dini birikim bulunacaktır (Cebeci, S., 1987, s. 33).

2.1.3. Din Eğitiminin Sosyolojik Temelleri

Din, toplumun huzuru ve ahengi için, sosyal gelişmenin gerçekleşebilmesi ve yalnız bir kısım fertlerin değil, bütün toplum bireylerinin maddi refahı ve mutluluğu için, insanlara ve özellikle inananlara bireysel görevlerinin yanında sosyal ödevler de yükler (Demircan, A.R., 1971, s. 13).

Sosyal fayda bakımından düşünüldüğünde, dinler, toplumlar için en sağlam düzen ve güven unsurudur. Herhangi şekil ve isim altında olursa olsun bir tanrıya inanarak, o'na safiyetle bağlanmış olan insanlarda, Allah korkusu, hareketlerinden hesap verme düşüncesi, tanrının herşeyi görüp işittiği inancı; fenalıktan kaçındırıcı

en kuvvetli müessir olarak kanunların çoğu zaman yapamadığını yapmış olur (Balkanlı, A.K., 1964, s. 82-83).

Bu itibarla sosyal ahlakın kurucusu olan eğitim, dinin etkisinden soyutlanmamalıdır. Kanun maddeleri ne kadar cezai hükümleri ihtiva ederlerse etsinler, bireyin toplum dışı hareketlerinin önüne set çekemezler. Hiçbir ceza kanununun vicdanlara nüfuz ettiği vaki değildir. Ceza, fazilet vücuda getiremediği gibi, olayları da meydana geliş anında tespiti müktedir değildir. Vicdana sızan, en gizli kapıların ardına giren Allah korkusu ise, vakalara, meydana gelişlerinden sonra ceza vermek tehdidi yerine, onların meydana gelişini önlemektedir (Balkanlı, A.K., 1964, s. 83).

“Dini doğru öğrenip, öğrenilen doğruluğa uygun din eğitimi sağlandığında”, doktor-hasta ilişkisinden, işçi-işveren, öğretmen-öğrenci, tüccar-tüketici ilişkisine kadar bütün toplumsal ilişkiler daha sıhhatli ve işlevsel bir nitelik kazanacaktır (Demircan, A.R., 1971, s. 13).

Cinayet, hırsızlık, rüşvet, tecavüz gibi toplum bünyesini kemiren bütün kötülükleri yasaklayan, insanın ve toplumun faydasına olan akla gelebilecek her iyiliği emreden ve ibadet sayan bir dinin öğretildiği bireylerden meydana gelen toplum, herhalde en nadide toplumdur. Bununla da kalmayıp, din insanları olaylar ve varlıklar üzerinde düşünmeye, ders ve ibretler almaya sevkeder. İşte dinin bütün bu olumlu etkilerini toplumun gelişip güçlenmesinde kullanmak din eğitiminin görevidir. Dolayısıyla din eğitiminde hedef kitle toplumun bütünüdür. Bu itibarla, din eğitiminde amaç inançlı, faziletli, erdemli, üstün bir toplumdur (Cebeci, S., 1987, s. 35).

Din bilgisi dersinin amacı, kişinin ve toplumun dini inançlarını karşılamakla birlikte, dini hurafelerden ve ideolojilere alet olmaktan koruyarak, özüne uygun bir biçimde yaygınlaştırmak, böylece vatandaşlar arası birlik ve bütünlüğü sağlamaktır. Bu aйдan düşünülünce, din ile ilgili temel bilgilerin herkesçe öğrenilmesi şarttır. Burada inanmak ve ibadet etmek ayrı bir konudur. İlişkilerimizin saygıya ve güvene dayanması, ancak birbirimizi tanımamızla mümkün olur. Buradaki tanımak, yüz yüze tanışmak değil, milletimizi oluşturan ortak değerleri tanımaktır. Bu nedenle, memleketimizde birlikte yaşadığımız, ayrı dinden vatandaşlarımızın inanç esaslarını da tanımak durumundayız (Bilgin, B., 1980, s. 13).

2.2. Din Eğitiminin Tarihçesi

Din eğitiminin tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Semavi dinlere göre, İlk insan aynı zamanda ilk peygamberdir. Allah, Hz. Ademe, bilmesi gereken bütün bilgileri öğretmiş, O'da, kendisinden sonra gelen nesline bildiklerini ve tabii dini öğretmiştir.

İlkel mağara insanı ise, kendisine etki eden ve gücünden etkilendiği çeşitli varlıkları tanrı olarak kabul etmiş ve onlara tapmıştır. Birlikte yaşamının düzenli bir şekilde yürümesi için de, inandığı tanrılara karşı duygularını yeni yetişen insanlara öğretmiştir.

Burada dinler tarihine girmek gereksiz olacaktır. İncelemenin amacı da bu değildir. Ancak, toplumumuz için din eğitiminin geçmişini kısaca açıklamak da gereklidir. Bu amaçla önce, kısaca, Cumhuriyet öncesi dönem ele alınacak, 1923 sonrası döneme ise kısmen daha fazla yer verilecektir.

2.2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Din Eğitimi

Müslümanlık; dinler tarihinde, tek tanrılı dinlerin sonuncusu olması bakımından çok önemli bir yer tutar. Öteki büyük dinler gibi, müslümanlık da, insanlar arasında iyi sosyal ilişkiler kurmayı amaç edinerek adalet, merhamet ve sevgiye dayanır (Kaya, Y.K., 1981, s. 326).

Türkler, Arap-İslam egemenliğinin yüzyıl içinde sona ereceğine inanarak, başlangıçta İslam dinine pek fazla ilgi göstermemiş olmalarına rağmen, bu yeni sistemin güçlü esasları bulunduğunu ve onun sayesinde ön asya ile orta asyanın birleştirmeyi, medeni ilişkilerin geliştiğini gördükleri zaman onunla yakından ilgilenmişler, onu benimsemişlerdir. IX. yüzyılda başlayan Batıya yönelme hareketi, X. yüzyılda, batı ve doğu Türkistan Türklerinin İslamiyeti kabul etmeleri ile sonuçlanmıştır (Bilgin, B., 1980, s. 26).

Türklerin İslamiyeti kabul edişleri ile birlikte, eğitim ve öğretimlerin dini anlayış yönünde gelişmeye başladığı bilinmektedir. Kur'an-ı Kerim'e göre bir din görevi olan eğitimin amacı, cahillikten kurtulmanın, aydınlanmanın, bilginin ve imanın çağını aşmaktır. Böyle bir çağın açılabilmesi için önce yeni imanın esasları-

nın öğretilmesi, benimsetilmesi gerekmiştir. Kur'an-ı Kerim'in okutulup öğretilmesi, eğitimin amacı, kendisi de okuma kitabı olmuştur (Bilgin, B., 1980, s. 26).

Bütün İslam ülkelerinde olduğu gibi, Türkler'de de başlangıçtan itibaren camiler, mescitler, evler, kütüphaneler, hanlar, kısacası insanların toplanabileceği her yer, eğitim-öğretim için kullanılmış, buraları herkese açık tutulmuştur (Akyüz, Y., 1985, s. 15-18).

Büyük selçuklularla başlayan bu gelenek Anadolu Selçukluları ve Osmanlılarda da devam etmiş, geliştirilmiş, yaygınlaştırılmıştır. XIV. yüzyılda Anadolu'dan geçen, İbni Batuta, her yerde, küçük kasabalar da bile medreselere rastlandığını, seyahatnamesinde anlatmıştır.

Müslümanlık ve din adamlarının (ulemanın) önderliği; imparatorluğun parlak dönemlerinde manevi bir kuvvet olmakla birlikte, 18. yüzyıldan başlayarak aynı din, bilgisiz din adamlarının elinde, Türk toplumunun zayıf düşmesine yol açmıştır. Her türlü yeniliğe karşı koyan bu yeteneksiz din adamları; ülkemizin kalkınmasında, olumsuz etkilerde bulunmuşlardır. Böylece, zamanla Avrupa ile aramızdaki kültür farkı da büyümüştür (Kaya, Y.K., 1981, s. 327-328).

Medreselerin dışında da çeşitli derece ve sistemlerde eğitim ve öğretim faaliyetinin bulunduğu bilinmektedir. Tekkelerin, çok geniş bir kitleye hitap etmekle beraber, öğretimden çok eğitim amaç edinmiş olması, belli bir programa bağlanarak devletçe tanınan eğitim kurumları haline almamış olması, Enderun'un ise saray hizmetleri için bilgili, görgülü eleman yetiştirmek gibi bir amaca yönelik özel teşkilat olması, toplumun ve devletin hayatında asıl yükün medreselerin taşıdığını göstermektedir (Bilgin, B., 1980, s. 28).

İstanbul'un fethinden sonra devletin imparatorluk haline gelmesi ile birlikte medreselerin itibarının azalmaya başladığı görülür. Bir süre sonrada bozulmalar başlamış ve eski önem ve itibarını kaybetmiştir. Eğitim Tarihçisi Yahya Akyüz (1985), bu bozulmanın sebeplerini ve boyutlarını şöyle sıralamaktadır (Akyüz, Y., 1985, s. 68-70).

Devletin çeşitli kurumlarının da bozulmaya başlaması, rüşvet ve hatır gönülün ise karışması, adamsendecilik, yöntemlerde yenileşememe ve bu sebeple de

gelişememe medreselerin bozulmasındaki sebeplerin başında gelir. Ayrıca Rumeli'deki yenilgiler sonucu geç öden Türklerin medreselere yerleştirilmesi, bu kurumları bir hayır kurumu niteliğine çevirmiştir.

Medreselerin bozulmaları üç alanda özetlenebilir:

1. Öğretim ve yöntem alanındaki bozulma, 2. Disiplin alanındaki bozulma,
3. Müderrisliğe atanma yönteminin bozulması.

Hiçbir şeyin çözümlenmeyen dini ve fikri taassuptan sonra, askeri alanda girilen yenilik denemelerinin de Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemesini durduramayışı, 17. yüzyıldan itibaren devlet adamlarını yeni denemelerde bulunmaya yöneltmiş görünmektedir. Medreselerin artık Osmanlı toplumunda eski dinamizmini verecek güçte olmadığı Tanzimatçılarca da bilinmektedir. Bu kurumlar, hukuku geliştirebilecek, yeni hukuk okulları kurabilecek, müstehidler yetiştirebilecek düzeyden uzaklaşmıştır. Medreseyi yeni ihtiyaçlara göre yenileyebilmek mümkün olmayınca, devleti batıya yaklaştıracak eğitim ve öğretimi, medresenin dışında, ayrı mekteplerden gerçekleştirmek yoluna gidilmiştir. Yeni açılan sivil yüksekokullara öğrenci hazırlamak üzere ilk olarak 1838 yılında ilkokulları tamamlayıcı nitelikte Rüştiyelerin açılması düşünülmüştür. Amaç, “öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okumayı öğrendikten sonra ve ilmihal bilgilerini edindikten sonra hangi mektepe gidecekse onun fennine hazırlanması, böylece ihtiyacı duyulan yetişmiş insan ihtiyacının kısa zamanda kapatılabilmesidir”. Türkiye'de eğitimin modernleştirilmesinde atılan adımlardan en önemlisi, şüphesiz, 1869 tarihli “Marif-i umumiye Nizamnamesi”dir. Müfredat programlarının belirlendiği bu nimaznamede, din derslerinin rüştiyelerde bulunacağı belirtilmiş, fakat nasıl ve ne oranda bir öğretim yapılacağı belirtilmemiştir. (Akyüz, Y., 1985, s. 243-265; Bilgin, B., 1980, s. 33; Berkes, N., 430-432).

Yenileşme çabaları içinde çeşitli fikir adamlarının da çabaları vardır. Bunlardan, Namık Kemal ve Cevdet Paşa ile çevresindeki bir grup, İslâmiyet ile Avrupa medeniyetinin uzlaştırılabileceğine, uzlaştırılması gerektiğine inanmış, eserlerinde, Osmanlı devlet hukuku ile Batı'lı devlet anlayışını, Osmanlı ahlak anlayışı ve dünya görüşü ile Batılı dünya görüşünü uzlaştırmaya çalışmışlardır. Bu grubun fikri daha

sonra Ziya Gökalp tarafından şöyle ifade edilir: “Milletimiz ne mukaddes dinden vazgeçebilir ne de asri anlayıştan tecerrüt edebilir.”

1876 Anayasasında yapılmak istenen ve yapılan değişiklikler İslâm dininin devletin resmi dini olduğu maddesinin değinmediği için, din-devlet arası ilişki sorununun bir anayasa sorunu olarak değil, dolaylı bir yoldan kaçınılamayan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. 1908 Devriminden sonra, ortaya çıkan temel düşünce şu idi: İslamlık aklî, hatta tabii bir dindir. Bu aslındaki halinden çıkmış, akla ve tabiat kanunlarına aykırı inançlarla bozulmuştur. İslamlığı bunlardan temizleyerek saf haline döndürmek gerekir. En büyük inkılap bunu başarmak olacaktır (Berkes, N., 1978, s. 430).

Devletin, kişileri din inançlarında özgür bırakmasının neler doğuracağını Ahmet Naim şöyle anlatır (Berkes, N., 1978, s. 431):

“Dinden ayrılmış bir devlet yaşayamaz. Devleti dinden ayırmanın en büyük kötülüğü şeriati uygulamak ödeviyle yükümlü olan devletin, dini uygulamadığını gören halkın, yalnız din görevlerini ihmal etmekle kalmayarak, ahlak ve toplum ödevlerini de yerine getirmekten kaçınması olacaktır. Dinsizleşmiş bir devleti kimse kurtaramaz.”

Bu düşünceler ile ve yeni arayışlarla Cumhuriyet dönemine girilir. Cumhuriyet dönemine ulaşıldığında, Medreseler hemen hemen tamamen fonksiyonunu yitirmiş durumdadır. Cami, tekke ve zaviyelerin dışında, devletin okullarında ise, boyutları ve konuları az çok değişik olmakla birlikte, din eğitimi ile genel eğitim birlikte yürütülmektedir. Ancak bu okullar arasında büyük bir koordinasyon yokluğu ve birbirlerinden habersiz olma durumu sözkonusudur.

2.2.2. Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi

Cumhuriyet dönemi din eğitimini, başlıca üç devreye ayırarak incelemek mümkündür. (Değirmencioğlu, Ç., 1987, s. 1):

- a. 1924'den 1949 yılına kadar olan dönemde din eğitimi;
- b. 1949'dan 1980'e kadar olan dönemde din eğitimi ve;
- c. 1980'den günümüze (1991) kadar olan dönemde din eğitimi.

a. 1924'den 1949 Yılına Kadar Olan Dönemde Din Eğitimi

Cumhuriyet dönemi devrimlerinin, hukuk alanı yanında önemli bir yer tutan öteki alan “eğitim” alanıdır. Bu alanın devrimci ilkeye göre çağdaşlaşması işi, hukuk alanında olduğundan daha çok sorunlarla doludur. Hukuk, kişiler arası ilişkileri belli kurallarla düzene sokulan topluma uyacak yolda yetiştirme işidir. Bunun yanında kişinin toplumun hukuk dışı kalan yanlarından hem etkilenmesi hem de etkilemesi işidir. Bundan ötürü, cumhuriyet döneminin eğitim alanında getirdiği ilkeler, hukuk alanında getirdiği ilkelerin aynı olduğu halde, uygulamalar eğitim dışı etkenler altında daha karmaşık yollarda yürümüştür. Bu etkenler, kişisel alışkanlıklar, siyasal ve din etkenleridir ve bunların etkileri bugün bile sürmektedir (Berkes, N., 1978, s. 523-524).

Atatürk 27 Ekim 1923'te Bursa'da öğretmenlerle yaptığı görüşmede, “gerçek kurtuluşun, marif işlerindeki başarı ile gerçekleşeceğini, bunun için hep birlikte, tek can ve tek fikir olarak esaslı bir program üzerinde çalışmak gerektiğini” ifade etmiştir. Bu programın iki esası olacaktı: Toplumsal hayatın gereklerini karşılaması, çağın gereklerini karşılaması. Çağın gereklerini karşılamak ilim ve fen ile olacaktı. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktu. Hiçbir anane ve akide onun alınmasını engellemeyecekti. Atatürk'ün bu konuşmasında ifade ettiği engelleyici anane ve akidenin, dini kastettiği çok kimse tarafından düşünülmüştür. Fakat, daha önce de belirtilmiş olduğu gibi, dinden geldiği söylenebilecek bu tür anane ve akideler, Türk-İslam eğitim ve öğretiminde asıl değil, sözde anane ve akidelerdir. Bu engeller dinin gerçeğinden değil, din eğitimi ve öğretimindeki yozlaşmadan ve ihmallerden kaynaklanmaktadır. Dinin topluma kazandırmış olduğu değerler ve dinamizm, tarih içinde saklıdır. Atatürk'ün buna aykırı olmadığı, onun çeşitli ifade ve davranışlarında mevcuttur (Bilgin, B., 1980, s. 52-53).

Cumhuriyet eğitim ve öğretimin devrim dönemi, Tevhidi Tedrisat, yani, öğretimin birliği ilkesinin ilanı ile başlamıştır. 3 Mart 1924'de kabul edilen bu kanun ile, Türkiye dahilindeki bütün ilim ve eğitim kurumları Marif Vekaletine bağlanmış ve Türk Eğitimi tarihinde ilk defa, “eğitimde birlik” ilkesini getirmiş ve bütün Cumhuriyet Anayasaları himayesinde bugüne kadar yürürlükte kalmıştır.

Önemi ve günümüz için de geçerliliği sebebiyle, adı geçen kanun'un gerekçeli tam metni aşağıya alınmıştır.

“Bir devletin irfan ve marifi umumiye siyasetinde milletin fikir ve his itibarıyla vahdetini te'min etmek için, tevhidi tedrisat en doğru, en ilmi ve en asri ve her yerde fevait ve muhassenatı görülmüş bir umdedir. 1255 Gülhane Hattı Hümayunundan sonra açılan Tanzimatı Hayriye devrinde saltanatı müderrisei osmaniye, tavnidi tedrisata başlamak istemiş ise de, buna muvaffak olamamış, bilakis bu hususta bir ikilik bile vücuda gelmiştir. Buikilik vahdeti terbiye ve tedris noktai nazardan birçok muzır neticeler tevlit etti. Bir millet efradı ancak bir terbiye görebilir. İki türlü terbiye bir millette iki türlü insan yetiştirir. Bu ise, vahdeti his ve fikir gayelerini külliye mühildir.

Teklifi kanunimizin kabulü takdirinde Türkiye Cumhuriyeti dahilinde ve bilimüm irfan müessesatının mercii yeganesi Marif Vekaleti olacaktır. Bu suretle bilcümle mekatipte, bundan böyle Cumhuriyet'in irfan siyasetinden mes'ul ve irfanıyatımızı vahdeti his ve fikir dairesinde ilerletmeye me'mur olan Marif Vekaleti müsbet ve müttehit bir marif siyaseti tatbik edecektir. Teklifimizin bu gün derekap ve müstacelen müzakeresi ile, kanuniyet kespnetmesini hey'eti celileden rica ederiz.

- Tevhidi Tedrisat Hakkındaki Teklifi Kanuni-

MADDE 1

Türkiye dahilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Marif Vekaletine merbuttur.

MADDE 2

Şer'iyye ve evkaf Vekaleti ve yahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler, Marif Vekaletine devir ve raptedilmiştir.

MADDE 3

Şer'iye ve Evkaf Vekaleti ve yahut hususi vakıflar tarafından idare olunan mebalığ, marif bütçesine nakledilecektir.

MADDE 4

Marif Vekaleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirmek üzere, Darülfununda bir ilahiyat fakültesi te'sis ve imamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetiştirilmesi için de ayrı mektepler küşad edecektir.

MADDE 5

Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müstakil olup, şimdiye kadar müdafaayı milliyeye mertup olan askeri, rüşti ve idadilerle sıhhiye vekaletine mertup olan Darüleytamlar bütçeleri ve hey'eti talimiyeleri ile beraber Marif Vekaletine raptolunmuştur. Mezkûr rüşti ve idadilerde bulunan hey'eti talimiyelerin ciheti itibarları atiyen ait olacağı vekaletler arasında tahvil ve tanzim edilerek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nispetlerini muhafaza edecektir.

MADDE 6

İşbu kanun tarihi nesrinden itibaren muteberdir.

MADDE 7

işbu kanun icrai ahkamına icra vekaleti hey'eti umumiyesi hakkında söz isteyen bulunmadığı için maddelere geçildi ve maddeler teklifi kanunide yazıldığı şekilde münakaşasız kabul edildi.”

Yukarıda gerekçesi ile tam metni verilen Tevhidi Tedrisat Kanunu, Teşkilatı Esasiye Kanunu 75. Madde ile din, vicdan ve ibadet hürriyetini teminat altına almış, 80. madde ile de genel, mesleki ve eğitim türleri arasında bir fark gözetmeksizin hükümetin nezaret ve mürakebesi altında her türlü tedrisatın serbest olduğu belirtmiştir. (Yavuz, F., 1969, s. 55; Feyzioğlu, T., 1987, s. 203; Berkes, N., 1978, s. 524).

Öğretim birliği kanununun, o şartlar altında yapılabilecek olanın en uygununu göstermiş olmasına rağmen tereddütler uyandırdığı da muhakkaktır. 1925 yılında Başkan İsmet İnönü, Muallimler Birliği'nde öğretmenlere hitabederken bu kanunu şöyle anlatmıştır (Bilgin, B., 1980, s. 44-45).

“- Tevhidi Tedrisatın bazılarınca yanlış anlaşıldığını ve anlatıldığını gördük. Bu işin müteşebbisleri ile muakkiplerinin, elbette ilk bakışta dinsizlik ithamına muarız kalacakları tabii idi...”

Yaptığımız şî dine münafi görmek, yapılan işi görmemektir. Biz şu kanaateyiz ki; yapılan işin dinsizlikle hiçbir münasebeti yoktur. Bu sistemde başarılı olalım, on yıl azimle ve başarı ile tuttuğumuz bu yolda yürüyelim, on sene sonra, bütün dünyada ve şimdi bize muarız olanlar, yahut tuttuğumuz yoldan din namına endişe edenler göreceklendir ki, müslümanlığın asıl en temiz, en saf, en hakiki şekli bizde tecelli edecektir. O fiili tecelliye kadar biz bu hakikatı, kanunen, cebren, inkılapla telkin ve onu takip edeceğiz.”

Gerek kanunun incelenmesinden, gerekse kanunu uygulayacak olanların açıklamalarından çıkarılan ortak sonuç şudur: Getirilen hukuksal kuralların başlıca amacı dinin kazançve siyaset çıkarları için ahlaka ya da sağlığa aykırı işler için sömürülmesini önlemektir. Buna karşılık yalnız “tarihsel dinler” (İslamlık, Hıristiyanlık, Musevilik), kanunların koruması altındadır. Bu dinlerin kutsal yerlerine, kurallarına, emlakine, tarihsel kişilerine karşı her çeşit saldırı işlemi cezalandırılmayla karşılık görecektir. Din ibadetlerinin işlenmesi üzerine konan tek sınırlama bunların Medeni Kanuna, Ceza Kanununa, Belediye Kanunlarına aykırı eylemler biçiminde olmamasını gerektiren kurallardır (Berkes, N., 1978, s. 527).

1949 yılına kadar din eğitimi konusunda meydana gelen belli başlı gelişmeler şöyle özetlenebilir. (Değirmencioğlu, Ç., 1987, s. 5):

A. Atatürk zamanında ve hemen 1924 yılında 29 İmam Hatip mektebi açılmıştır.

b. Tevhidi Tedrisat Kanununun 4. maddesi gereğince ve yine Atatürk zamanında Darülfunun bünyesinde ve 1924 yılında bir ilahiyat fakültesi kurulmuştur.

c. Yine Atatürk zamanında ilkokul üçüncü sınıfından ortaokul üçüncü sınıfına kadar genelde din eğitimi yada öğretimi zorunlu görülmüştür.

d. Ancak, açılışlarından sonra İmam Hatip mektepleri, 1930 yılına kadar tedricen kapatılmıştır.

e. İlahiyat fakültesi ise, 1933 yılına kadar devam etmiş, ancak, “talebesizlik ve rabetsizlikten” kapatılmıştır.

f. İlkokul ve ortaokul sınıflarında uygulanan zorunlu din eğitimine de 1928 yılında son verilmiştir.

g. Atatürk zamanında İstanbul Üniversitesi (Darülfunun) Edebiyat Fakültesi-ne bağlı olarak kurulan, “İslâmî ilimler enstitüsü”, 1936 yılında, “öğrenci yokluğu” gerekcesiyle kapatılmıştır.

Açılışlarından bir süre sonra kapatılmaları, din eğitimi veren kurumların ve dönemlerinin, ayrıca ve bilimsel yöntemlerle incelenmesini gerektirmektedir. Böyle bir incelemeye girmek, araştırmamızın kapsamı dışındadır. Ancak, şunu belirtmek gerekir ki; o yıllarda, genellikle medrese öğrenimi gören ve çoğu kere Atatürk tarafından yapılan inkılap ve reformlara kolayca uyum sağlayamayan hocalar yüzünden, Atatürk zamanında başlatılan din eğitim-öğretimin başarılı ve müsbet sonuçlar vermediğini tahmin ediyoruz. (Kaya, Y. K., 1981, s. 330; Değirmencioğlu, C., 1978, s. 5).

Kuşkusuz bu durum, 1928 yılından beri laiklik ilkesinin ülkemizde çok katı bir şekilde yorumlanmasıyla ilişkilidir. Basın ve aydınlarımız; bu yorumun, tutucu bir koruyucusu olmuşlardır. Bu yoruma göre laiklik; sadece din ve devlet işlerinin ayrılması olarak değil, aynı zamanda, din ve yönetici sınıfların (politikacıların, kamu görevlilerinin ve aydınlarının) ayrılması olarak düşünülmüştür. Bu da; Atatürk'ün laiklik anlayışının çevresindekiler tarafından, farklı bir biçimde sunulması ve uygulanmasından ileri gelmiştir. Böyle bir ortam içinde; bir politikacının ya da ir kamu görevlisinin camiye gitmesi, son derece nadir ve dikkati çeken bir olay olarak görülmüştür. Böyle bir olay bazı çevreler tarafından alaylı ya da suçlayıcı tavırlarla, hoşgörüsüz olarak karşılanmıştır. Kısaca; Türkiye'de laiklik uygulaması, tek parti döneminde batı ülkelerindekinden son derece farklı ve hoşgörüsüz olmuştur. Örneğin, laik bir ülke olan Amerika Birleşik Devletlerinde, “Başkan ve eşinin; kiliseye gitmediği bir pazar, pazar değildir”. Bizde ise; yüksek düzeydeki bir yöneticinin, böyle bir davranışa teşebbüs ettiği çok seyrek görülmüştür. Özellikle eğitilmiş sınıfların bu tutumları, eskiye bağlı olanların elinde kuvvetli bir silah olarak kullanılmış, bu çevreler, kolayca Kemalistleri “dinsiz” olarak damgalamışlardır. Daha da

kötüsü, devrimcilerin bu tutumları, daha sonraları “fırsatçı politikacıların”, halkın dini duygularını sömürmelerine yol açmıştır. Eğer; aydınlarımız, kitlelerin inançlarına saygılı olmalarını öğrenebilselerdi, ya da “din gericiliktir” psikozundan kurtulabilselerdi bu gün, politikacıların bu konuyu söndürmelerine imkan bulunmayacaktı (Kemal, Y. Kaya, 1981, s. 330).

Yukarıda açıklanan durumun bir sonucu olarak, din eğitim öğretimi, devletin denetim ve gözetiminden bu kere yer altına kaymış ve gizlenmeye başlamıştır. Devletin gözetim ve denetiminden uzaklaşan gizli din eğitim ve öğretimi, diğer sosyal ve ideolojik faktörlerle birleşerek, özellikle ikinci Dünya Harbinin'de beraberinde getirdiği siyasal ortamlar içinde tam bir problem teşkil etmiştir. Durumun vehametini anlayan hükümet 1949 yıllarına gelindiğinde, Atatürk zamanında çıkarılmış ve uygulanan Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesini dikkate alarak ve o yılların siyasal ortamını da değerlendirerek bazı tedbirlere başvurmak zorunluluğunu duymuştur (Değirmencioğlu, Ç., 1987, s. 6).

Ülkede düzensiz bir şekilde yürüyen gayri resmi din öğretim ve eğitim faaliyetlerine bir çeki düzen vermek ve bu eğitimi safiyet ve samimi esaslarına göre olumlu ve resmi bir mecraya yöneltmek üzere Türk üniversiteleri içinde İslâmî ilimlerin modern ilim zihniyeti ile okutulması ihtiyacı belirmiş, bu amaçla da, 1949 yılında Ankara Üniversitesine bağlı bir “İlahiyat Fakültesi” kurulmasına karar verilmiştir. Aynı zamanda 1948 yılından itibaren de, ilk ve ortaokullarda Din Bilgisi Dersleri yaygınlaştırılmıştır.

b. 1949'dan 1980'e Kadar Olan Dönemde Din Eğitimi

Çok partili döneme girildikten sonra, aydın din adamı ihtiyacı, geri kalmış ülke olmaktan hızla kurtulmayı sağlamak için, savunulmuştur. Hareket noktası şudur: Cumhuriyet'in ilk 20 yılında din adamı yetiştirilmesi ihmal edilmiştir. Bu yüzden kalkınmaya halk katılmamış ve arzulanan başarı sağlanamamıştır. Aydın din adamları halkla işbirliği sağlamada, manevi değerlerin korunmasında, sol akımlara karşı koymada önemli roller oynayacak ve böylece kalkınma da gerçekleşecektir. Başka bir deyimle, imparatorluğun gerilemesindeki sebep dinin yanlış anlaşılıp uy-

gulanmasıdır. Aydın din adamları ile, ilerici olan İslâm dini gerçek yerini bulmuş olacaktır (Yavuz, F., 1969, s. 54).

Kitleler arasındaki tutuculuğu yoketmek için; laiklik ilkesini zedeledikten, halkın yüzde 98'inin Müslüman olduğu bir ülkede, din alanında da devletin görevleri olacağı, ancak çok partili döneme geçildikten sonra, yani 1945'den sonra, belki de siyasal nedenlerle, hatırlandı. Gerçekte; 3 Mart 1924'de başbakanlığa bağlı olarak kuruluş, 1945 yılına kadar sembolik bir kurum olarak kalmış bir Diyanet İşleri Başkanlığı vardı. (Kaya, Y. K., 1981, s. 331).

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin açılışının (1949) hemen ertesi yılında (1950), Türkiye'nin siyasî ve demokratik hayatında meydana gelen gelişmeler ve liberal ortamlar içerisinde, Tevhidi Tedrisat Kanunu üzerindeki yeni anlayış ve yorumlara, halkın yer altında potansiyel olarak mevcut olan dinî, siyasî arzu ve istekleri de eklenince, ülkede genelinde, din öğretimi ve eğitimi bakımından bir seri olaylar meydana gelmiş ve bu durum normal olarak, o zamanki hükümetin eğitim politikası üzerindeki etkileri ve değişimleri zorunlu kılmıştır. 1950'li yıllara gelindiğinde, yine Tevhidi Tedrisat Kanununa dayanılarak, Hükümetce uygulanan din eğitimi ve öğretimi programlarında, anahatları itibariyle şu gelişmeler meydana gelmiştir (Değirmencioğlu, Ç., 1987, s. 8).

aa. Ülkenin her yerinde o zamanki sayılarını bugün kesin olarak tespit edemediğimiz resmi ya da gayri resmi, gizli ya da açık Kur'an kursları yaygınlaşmaya başlamıştır.

bb. 1961 Anayasası'nın kabulüne kadar geçen devrede, Milli Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Şubesi Başkanlığına bağlı olarak ve halkla işbirliği halinde, 26 İmam Hatip okulu açılmış ya da açılmasına mücade edilmiştir.

cc. Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulan İlahiyat Fakültesi'nden sonra, yüksek öğretim düzeyinde ve 1959 yılında, yine Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak İstanbul'da bir "Yüksek İslâm Enstitüsü" açılmış ve bu enstitüye İlahiyat Fakültesi mezunu meslek dersleri öğretim görevlileri ile, ihtiyaç duyulan öğretim alanları için de, İmam-Hatip okullarında olduğu gibi, halk arasından, din hocaları

tain edilmiş ve programları, İlahiyat Fakültesi'nde olduğu gibi, İmam-hatip okullarında meslek dersleri öğretmeni yetiştirebilecek şekilde düzenlenmiştir.

1958 yılında Türk eğitiminin mevcut durumunu ele almak amacı ile “Eğitim Millî Komisyonu” kurulmuştur. Komisyon, din eğitimi konusunda da incelemeler yapmış, görüşlerini “Din İle İlgili Eğitim ve Öğretim” başlığı altında toplamıştır. Raporda din eğitiminin, Türkiye'nin modernleşmesinde tutucu bir etki yapabileceği şüphesi devam etmektedir. Mesela şöyle denilmektedir: “İmam Hatip okullarından ve İlahiyat fakültelerinden yetişmekte olan kişiler, süratle ve tam olarak batılılaşmak zorunda olan Türkiye'nin muasır hayatına ve gidişine ayak uygulayabilecek midir?” Buna rağmen komisyon, sonuç olarak, dini hayatı düzenleyecek bir eğitime gerek görüldüğünü de belirtmektedir: “... Netice itibariyle komisyonumuz, okullardaki din bilgisi öğretimi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin temel prensipleri arasında herhangi bir tezat görmüyor. Bu dersi okutan öğretmenler ise esasen laik müesseselerden yetişmiş buldukları için, dersin mana ve ehemmiyetine aykırı bir yolda değillerdir. Bu ifade, din eğitimi ve öğretiminin yeniden başlamasından beri Millî Eğitim çevrelerinde tartışma konusu olan laikliğe aykırılık-uygunluk konusunda bir karara varılmış olması bakımından önem taşımaktadır. Bu karar 1961 Anayasası'nın 19. maddesinde, 3. fıkrası ile kanuni bir hüviyet kazanacaktır (Bilgin, B., 1980, s. 65).

1962 yılında, Devlet Bakımı Hıfzı Oğuz Bekata, görevli din adamlarının sayısı ve eğitim durumları hakkında ilk resmi açıklamayı yapmıştır. Bakanın yaptığı açıklamaya göre, sayıları 60 bin'i bulan din adamlarından 55 bininin hiç tahsilli olmadığı, tahsilli olanlardan 370'inin yüksek, 417'sinin lise, 1298'inin orta ve 3106'sımında ilkokul mezunu olduğu anlaşılmaktadır (Yavuz, F., 1969, s. 57).

Böyle bir tablonun değerlendirmesi şu şekilde yapılabilir: 1949'dan önceki yıllarda gizlice yürütülen, din eğitim ve öğretim faaliyetleri, ülkemizde önce, Kur'an kursları ve bu kurslarla birlikte meydana gelen diyanet hizmetleri ve radyo programları ile yaygın eğitim düzeyinde; ilkokullar, ortaokullar ve imam hatip okulları ile birlikte de yüksekokul ve üniversiteler düzeyinde yer üstüne çıkmıştır. Ancak ülkenin her yanında başlatılan din eğitim ve öğretimi üzerindeki devlet kontrol ve gözetiminin ne derece sağlanabildiği, bu eğitim kurum ve faaliyetlerinin halkın din duygusu ve himayesine muhtaç bir şekilde, hangi şartlar içerisinde idamei

hayat bulduğu, devletin bu kurum ve faaliyetler üzerindeki maddi-manevi destek ve katkılarının hangi düzeyde kaldığı bugün yeniden değerlendirmeye muhtaç bulunmaktadır.

Nitekim, imam-hatip okulu, yüksek İslâm enstitüsü, Kur'an kursu gibi, dini kurum ve faaliyetlerin açılması ve yaygınlaştırılması yolunda, geniş halk kitlelerinin “yaptırma”, “yaşatma”, “koruma” dernekleri altında, nasıl hizmetlerde buldukları, maddi yardım ve destek sağladıkları, camilerde ve her fırsatta başka yerlerde para topladıkları, bu sebeplerden ve hizmetlerden dolayı her türlü dini kurum ve yönetimler üzerinde rol ve etkilerde buldukları, bu kurumlardan kendi beklenti ve amaçlarına uygun din adamlarının hizmetlilerinin yetişmeleri için, nasıl gayret gösterdikleri, o zaman müşahede edilen hususlar olmuşlardır. Kısaca, din eğitimi-öğretimi konusu geniş anlamda ve esas olarak ülkemiz ve Millî Eğitimimizin ana meselelerinden birini teşkil etmiştir (Değirmencioğlu, C., 1987, s. 9).

Bu durum, bir taraftan bir kesimin Atatürk'e ve onun inkılaplarına sığınarak din düşmanlığı yapmasına, diğer taraftan bir başka kesimin de din adına Atatürk düşmanlığı yapmasına, fırsat ve zemin hazırlanmıştır. Din müessesesi, din düşmanları ile, din istismarcılarının oyuncağı ve yatırım vasıtası haline gelmiştir (Kaya, Y. K., 1981, s. 330; Berkes, N., 1978, s. 528-538).

1961 Anayasamız, “din eğitimi” konusunda, bu tarihe kadar yapılanlardan farklı olarak, değişik bir yaklaşım getirmiştir. Bu anayasamıza göre; (1) Herkes vicdan ve dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir, 82) Kamu düzenine veya genel ahlaka veya bu amaçlarla çıkan kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dini ayin ve törenler serbesttir, (3) Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz, (4) din eğitimi ve öğretimi ancak kendi isteğine bağlıdır (1961 Anayasası, Madde: 19).

Bu anayasaya göre böylece, din eğitimi kavramı benimsenmiş, ancak bu tarz eğitim “isteğe bağlılık” gibi bir kavramla birlikte düşünülmüştür. Bu Anayasa ayrıca, gerek meslekî din eğitiminin ve gerekse genel din eğitiminin ülkede yaygınlaştırılmasına esasta imkan tanımıştır. Bu eğitimi Tevhidi Tedrisat Kanununun himayesine almıştır.

Burada, din eğitiminde “isteğe bağlılık” konusu kısaca tartışılabilir.

Vicdan özgürlüğünden kaynaklanan “isteğe bağlılık”, hiç kimseye, dini iradesinin dışında, zorla herhangi bir inancın kabul ettirilemeyeceği anlamına gelmektedir. Okullarımızdaki uygulama biçiminin ise, bu amaca hizmet ettiğini söyleyecek durumda değiliz. Araştırma sonuçları göstermiştir ki, din bilgisi dersini okuma istememe sebepleri, dersin program dışı uygulanmasından, tam numara alam halinde bile not ortalamasının düşmesine, bir dersin eksik olmasının verdiği psikolojik rahatlama ve arkadaşlarla beraber olma gibi sudan sebeplere kadar çok çeşitlilik göstermektedir. Bunların yanısıra ciddi ve uyarıcı sebepler de vardır. Veliler arasında, dersin sadece teorik işlenebilmesinden ötürü, yetersizliğini öne sürenler olduğu gibi, programların teorik olarak da yetersizliğini, ilkokul, ortaokul ve liselerden hep aynı şeylerin okutulduğunu, dersin yaşanan hayata katkıda bulunacak güçte işlenmediğini iddia edenler bulunmaktadır. Daha önemli bir bölüm ise, öğretimimizdeki genel yetersizliğe ve hayatın gerisinde kalışa işaret etmekte ve bunu şöyle ifade etmektedirler:

“- Eğer başka bazı dersler de isteğe bağlı olsa, onları da okumak istemeyiz.” Görüldüğü gibi, din bilgisi dersinin okunmak istenmemesi sebebi, İslâm inancını benimseme değildir (Bilgi, Beyza, 1980, s. 12).

Yeni Anayasanın kabulü ile (19619, en son Anayasamız olan 1981 Anayasası'nın hazırlanmasına sebep olan 12 Eylül 1980 tarihine kadar geçen süre içinde din eğitiminde meydana gelen değişimler ise şöyle özetlenebilir (Değirmencioglu, Ç., 1987, s. 11-12; Kaya, Y. K., 1981, s: 331-342; Bilgin, B., 1980, s. 57-66; Berkes, N., 1978, s. 528-545):

aa. Öğrenci velilerinin isteğine bağlı kalmak şartı ile din bilgisi öğretimi, ilkokul ikinci devreden (4. sınıftan) başlayarak, lise son sınıfa kadar yaygınlaştırılmıştır;

bb. Lise dengi meslek okulu kimliği altında, önce “İmam Hatip Okulu” adıyla, sonra “İmam Hatip Lisesi” ismi altında 375 civarında, meslek okulu açılmıştır; bu sayı, Türkiye'nin il ve ilçe adetlerinin toplamı civarındadır;

cc. ülkenin her yerinde, en ücra köşelerine kadar, köyler dahil, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı veya gayri resmi, Kur'an kursları yaygınlaşmış, hatta bu kurslar zaman zaman İmam Hatip Liseleri ile rekabete girmiş ve halk tarafından da rabet görmüştür;

dd. Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak açılan Yüksek İslâm Enstitülerinin sayısı 8'e ulaşmıştır;

ee. 1961 Anayasası hükümleri arasında yer alan “Din Eğitimi” kavramı, 1973 tarihinde çıkan 1739 Sayılı “Millî Eğitim Temel Kanunu”nda daha kesinlik ve açıklık kazanmıştır. Sözüngelişi, bu kanun ile İmam Hatip Liselerinin amacı şu şekilde kesinleşmiştir:

“Laik öğretim sistemimiz içinde, Millî Eğitim Bakanlığı hizmetleri arasında hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumları olarak açılmış bulunan imam hatip okullarının amaçları; imam hatip ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi, dini hizmetleri yapmak üzere, en az lise seviyesinde, genel ve mesleki öğrenim görmüş din görevlileri yetiştirmektir.”

ff. Yine bu devrede yurt dışındaki Türk çocuklarına uygulanan toplu ders programları içinde, bu ülkelerin eğitim sistemlerinin özelliklerine göre, din bilgisi derslerinin yer alması sağlanmış, yurtdışındaki Türk işçilerine, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından dini hizmet ve eğitim hizmetleri götürülmüş, buralarda kurulan çeşitli dernek, vakıf, kurs, cami vb. kurumlar vasıtasıyla bu faaliyetler yaygınlaştırılmıştır;

gg. 1974 yılında, Millî Eğitim Bakanlığında, ilkokul 4. sınıftan lise son sınıfa kadar, haftada bir saat ve zorunlu olmak şartı ile “Ahlâk” dersleri konulmuştur;

12 Eylül 1980 tarihine kadar olan bu gelişmeleri, şüphesiz sadece 1961 Anayasası ve bu anayasa ile korunan Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun sağladığı imkanlarla izah etmek mümkün değildir. 1961'den önceki devrelerde olduğu gibi, uygulanan eğitim politikalarımızın, halkın arzu ve isteklerinin, aynı şekilde devam edegelen çeşitli dernek, teşekkül ve vakıfların, sosyal ve düşünce hayatımızda beliren değişikliklerin, ekonomik ve kültürel realitelerimizin de payı olduğu muhakkaktır. Ayrıca, bu devrede meydana gelen siyasî, dinî ve her türlü ideolojik ceryan ve anarşik

olayların, dini istismar, sömürüve yatırımların, zıt kuvvetler yarış ve mücadelesinin ve anlamını bugün daha iyi kavradığımız iç ve dış faktörlerin de rolü vardır (Kaya, Y. K., 1981, s. 341; Değirmencioğlu, C., 1987, s. 12).

c. 1980 Tarihinden Bu Yana Din Eğitimi

Önceki sayfalarda izah edilen gelişmelerle birlikte, 12 Eylül 1980 tarihine gelindiğinde, dini eğitim bakımından Ülkemizin arzettiği manzara kısaca şöyledir (Değirmencioğlu, C., 1987, s. 13-20).

aa. Okullardaki din bilgisi derslerini velileri isteyen öğrencilerden bir kısmı almakta, diğerleri almamaktadır;

bb. 1974'den beri okullarda zorunlu olarak 1 saatlik Ahlak dersleri eğitimde devam etmekte, ancak Talim ve Tersiye Dairesi nezdinde, bu dersin programları hakkında komisyon çalışmaları yapılmaktadır;

cc. O zamanki sayıları 375'e varan İmam Hatip liselerinde, ortaokul ve lise-lerde okutulan ahlak dersleri okutulmamaktadır.

1982-1983 öğretim yılı itibariyle, imam hatip liselerinin ortaklığında 147.000, lise kısmında ise 70.000 olmak üzere, yaklaşık 217.000 kız ve erkek öğrenci bulunmamaktadır.

Bu öğrenciler 5270 dershaneye dağılmakta, bu dershanelerde de 4162'si erkek, 1461'i bayan kültür dersi öğretmenini ile beraber, 2860 erkek, 32 bayan meslek dersi öğretmenini görev yapmaktadır. Toplam 8515 öğretmenle beraber bu liselerde ayrıca, 2140 personel çalışmaktadır;

dd. 1949 yılından beri öğrenim süresi 4 yıl olan ilahiyat fakültesinin öğrenim süresi, 1972-1973 öğretim yılından itibaren 5 yıla çıkarılmıştır. Fakülte bünyesinde ayrıca, "İslâm İlimleri enstitüsü" ve "Türk-İslâm Enstitüsü" adında iki araştırma ve inceleme enstitüsü faaliyette bulunmaktadır. Bu kurumlarda, dış ülkelerden gelen öğrenciler de dahil olmak üzere, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim sağlanmaktadır;

ee. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak, 1959 yılında, önce İstanbul'da, daha sonraları da tedricen, Konya, Erzurum, Kayseri, Bursa, Samsun ve Yozgat'ta

açılan Yüksek İslâm Enstitüleri, 12 Eylül 1980 tarihine gelindiğinde, kendilerini yenileme çabaları içinde bulunmaktadırlar;

ff. 12 Eylül 1980 tarihinde, 1971-1972 öğretim yılından beri, Erzurum Atatürk Üniversitesi'ne bağlı olarak faaliyette bulunan ve ortaöğretimden sonra, 5 yıllık bir öğretime dayanan İslâmi İlimler Fakültesi'de kendini yenileme çabası içinde bulunmaktadır. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi paralelinde öğretim yapan bu fakülte, 1978'den itibaren öğrenim süresini 5 yıla çıkarmıştır.

12 Eylül 1980 tarihinin Millî Eğitimimiz ve özellikle dini eğitimimiz açısından önemli özelliği, bu kurumlara Anayasamızın ıslahatçı bir gözle bakması, Türk toplumunun dini, kültürel realitesinin Atatürk Milliyetçiliği ve laik cumhuriyet esasları ile uyumlu bir şekilde yeniden düzenlemesi, Atatürkçülük ilke ve inkılaplarının temel felsefesine yeniden dönüş olarak başlayan bu düzenlemelerde, din anlayışları bakımından da önemli muhtevalara ulaşmasıdır. Nitekim, daha önceki hükümetlerin dikkatlerinde fazla yer almayan en önemli husus, 12 Eylül'ün din anlayışında yeni yorumlar kazanan Büyük Atatürk'ün şu sözleri olmuştur:

“Bizde ruhbanlık yoktur. Hepimiz müsaviyiz ve dinimizin ahkâmını mütesaviyen öğrenmeye mecburuz. Her fert dinini, dinayetini öğrenmek için, bir yere muhtaçtır. Orası da mekteptir.”

Buna göre varılan en önemli nokta da şunlar olmuştur (Değirmencioğlu, C., 1987, s. 15).

Mademki bizde ruhbanlık yoktur, o halde, dinini, diyanetini, imanını öğrenmek için mutlaka din görevlisi veya dini bir kurum me'zunu olmak veya dini bir mesleki okula girmek şart değildir. Asıl önemli olan husus, herkesin din noktai nazarından “müsavi” (eşit) olması, eşit bir şekilde dininin “ahkâmını” öğrenmek için bir yere, bir “mektebe” muhtaç bulunması, her müslümanın dinini, imanını öğrenebilmesi için de, bu nedenlerle “ruhbaniyet”e mecbur ve mahkum olmamasıdır.

İşte Atatürk'ün direktiflerinin bu felsefesine dayanarak 23 Temmuz 1981 tarihinde, dönemin devlet başkanı general Evren, aşağıdaki direktifleri vermiştir:

“İlk ve ortaokullarda, liselerde mecburi din dersi konacaktır. Bu suretle, çocuklarımız, din bilgisini, bu okullarda alacaklardır. Okullarımıza mecburi din dersi koymakla, laikliğe aykırı davranış olmayız.”

Demokratik çok partili hayata geçilinceye kadar geçen (1983) üç yıl içinde; okullarda isteğe bağlı olarak okutulan Din Bilgisi ile, 1974'den beri zorunlu olarak okutulmakta olan Ahlâk Dersleri'nin, ilk, ortave liselerde zorunlu Din Bilgisi çalışmalarına başlanmış, Milli Eğitim Bakanlığı'nda “her öğretim kademesinde, din eğitiminin teşkilat, yönetim, müfredat programları, ders kitapları, öğretmen durumu, öğrenci akışı” gibi sorunlar; okullar dışında önceki yıllardan beri devam edegelen açık ve gizli Din kursları ve dini faaliyetler, genelde ele alınmıştır. Yine bu dönemde; vatandaşların gerçek görüşleri, ülkemizin esas ihtiyaçları, geçmiş uygulamalar ve yasaların hükümleri gözetilerek, laiklik ilkesi ile, düşünce ve vicdan özgürlüğü kavramı hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Her yerde amaç ve bilimden yoksun, dağınık, kontrolsüz ve yer yer zararlı faaliyetler içinde bulunan ve yönetilen “din eğitimi”nin, her yönü ile, devletin gözetim ve denetimi altında yürütülmesinin gerekli olduğu sonucuna varılmıştır (Değirmencioğlu, C., 1987, s. 16).

Bütün bu düşünce ve kararları yeni bir düzenlemeye sokmak için de, Millî Eğitim Bakanlığı ve Talim ve Terbiye Başkanlığı'nda, çeşitli kesimlerden bir araya getirilmiş, “Din Eğitimi, Küçük ve Büyük Şura Komisyon Çalışma Grupları” oluşturulmuş ve din eğitimimizin genelde ve özde mevcut bulunan sorunları üzerinde titiz çalışmalara başlanmıştır. Uzun süren komisyon çalışmaları sonucunda, Milli Eğitim Bakanlığı'nda, özellikle de Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı ile Din Eğitimi Genel Müdürlüğü ve diğer yetkili kurumlarla yapılan koordinasyon toplantılarında sürdürülen çalışmalar sonucunda ortaya konan müfredat programları, uygulamaya hazır duruma getirilmiştir. (Bilgin, B., 1980, s. 11-12; Değirmencioğlu, C., 1987, s. 17).

Bugün de (1991) hakim program olması bakımından, komisyonlar tarafından çizilen müfredatın amacı aşağıda gösterilmiştir:

“Temel eğitim ve ortaöğretimde öğrenciye, Türk Milli Eğitim Politikası doğrultusunda, genel amaçlarına, ilkelerine ve Atatürk'ün laiklik ilkesine uygun din,

İslâm dini ve ahlak bilgisi ile ilgili yeterli temel bilgi kazandırmak, böylece Atatürkçülüğün, milli birlik ve beraberliğin, insan sevgisinin, dini ve ahlakî yönden pekiştirilmesini sağlamak, iyi ahlaklı ve faziletli insanlar yetiştirmektir.”

Görüldüğü üzere bu programın felsefesinde, Din ve Ahlak Bilgisi Dersi, milli birlik ve beraberliğin, insan sevgisinin; ahlaklı ve faziletli insan yetiştirme yollarından birisi olarak görülmekte, böylece bu ders, Devletce belirlenen eğitim amaç ve politikası için bir araç gibi anlaşılmaktadır ki; bu durum, “Din Kültürü ve Ahlak Öğretimi” açısından tam bir çağdaşlık ifade etmektedir. Bir başka anlamda, din ve ahlak, çağdaş demokratik ülkelerde görüldüğü üzere müsbet olarak anlaşılmaktadır (Değirmencioğlu, C., 1987, s. 17).

1983 yılından sonraki siyasi ortam içinde takip edilip edilmediği ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte, din eğitimi konusunda, askeri hükümet döneminin Millî Eğitim Bakanı Hasan Sağlam'ın ortaya koyduğu çizgi, bu konuda en gerçekçi ve çağdaş politika niteliği taşımaktadır. Sağlam'ın bu konudaki fikirleri şunlardır:

aa. Din eğitimini, bütünü ile, devletin gözetim ve denetimi altına almak; çağdaş görüşlerin, bilim ve teknolojinin dışına çıkmamak;

bb. Atatürk inkılap ve ilkelerini asla zedeleyemeyecek, aksine, dini inancı, düşünce, davranış ve bilimsel açıdan destekleyecek bir yaklaşımı esas almak;

cc. Laiklik ilkesi, düşünce ve vicdan özgürlüğünün zedelenmemesini temel amaç olarak kabul etmek;

dd. Cehlin ve taassubun önlenmesi, sömürülmesi, dinin politikaya alet edilmesinin kesinlikle önüne geçmek;

ee. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun gereğine uymak, mevcut yasaları zorlamamak, öğretimi mevcut ve bilimsel yasalarla yönetmek;

ff. öğretimde amacın Din Bilgisi ile kişiyi ve toplumu, doğru inanç ve davranışa yöneltmek olduğu kadar, dinin eğitimde ayrı bir bilgi konusu olduğunu belirlemek;

gg. Öğrencilerde his ve fikir birliğini, yasalar içinde, belirli ölçüde yaratma ve yaşatmak ve bu yönde ahlak ve inanç boşluğunu doldurmada, onlara yardımcı olmak;

hh. Din eğitimini bugünkü dağınıklıktan ve sömürüden kurtarmak;

ii. Zararlı, gizli ve bölücü faaliyetleri ortadan kaldırmak;

jj. Din eğitimini belirli, yararlı, kurallara ve yöntemlere göre, bilimsel yönü ile, devletin gözetim ve denetimi altında öğretmek için düzeltici tedbirleri almak. (Bu konuda bakınız: Millî Eğitim Bakanı Hasan Sağlam'ın Konuşma, Demeç ve Mesajları, M.E.B. Basımevi, Ankara: 1983, s. 65).

Millî Eğitim Bakanlığı'nda, yurtiçi ve yurtdışına yönelik olarak yapılan din eğitimi çalışmaları, 12 Eylül'den sonra Diyanet İşleri Bakanlığı hizmetleri bakımından da hızlandırılmış, kurumlar arası koordineli çalışmalarda, din görevlilerinin meslek içinde ve dışında daha iyi yetiştirilmelerini sağlayacak bir seri düzenlemeler yapılmış, bu amaçla da, Din Eğitimi Genel Müdürlüğü'nde, İmam Hatip liseleri programlarını geliştirme ve yeniden düzenleme komisyonları kurulmuş, din hizmetlerine uygulanmak üzere anketler hazırlanmış ve bu anketlerin sonuçları Talim ve Terbiye Kurulu'nda gerekli raporlara bağlanarak, imam hatip liselerinin meslek dersleri kitaplarının yazılmasına esas teşkil eden çalışmalara başlanmış ve birçok ders kitapları basımı Bakanlıkca ciddiyetle ele alınmıştır.

Önceki Anayasalarımızda olduğu gibi, 1982 Anayasamız da, 174. maddesinin hükmü ile, Tevhidi Tedrisat Kanunu himayesi altına almış, ayrıca, 42. maddesi ile de, “din eğitimi ve öğretiminin” nasıl yapılacağını belirlemiştir. Adı geçen maddede şu hükümler yer almaktadır:

“Herkes, vicdan, dini inanç kanaat ve hürriyetine sahiptir. 14. madde hükümlerine aykırı olmamak şartı ile, ibadet, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz, dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

“Din ve Ahlak Eğitimi ve Öğretimi, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din Kültürü ve Ahlak Öğretimi, ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan

zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi, ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır.”

“Kimse Devletin sosyal, ekonomik, siyasî veya kişisel çıkar, yahut nüfuz sağlamak amacıyla, her ne suretle olursa olsun, dinî veya din duygularını, yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.”

Bugün (1991), uygulamalar yukarıda belirtilen hükümlere göre yürütülmektedir. Ancak şurası önemlidir ki, bir öğretmenin eline ne kadar mükemmel program verilirse verilsin, önemli olan bu öğretmenin sınıfa girdikten sonra yapacakları ve söyleyecekleridir. Bir yöneticinin eline de, ne derece muazzam yasal metinler verilir ise verilsin, bunları uygulayacak olanların kafa yapıları ve felsefeleri sonucu büyük ölçüde değiştirebilmektedir. Buradan çıkan sonuç şudur: 1983 yılından bu yana yürütülen uygulamaların objektif bir değerlendirmesini yapmak bir hayli güçtür. Yasal olarak, ideale ne derece yakın gözükmüşse gözüksün, din eğitimi konusunda, uygulamada pek çok sorunun bulunduğu söylenebilir. İncelememizin amacının doğrudan doğruya, son 8 yılın değerlendirilmesi olmadığı ve ayrıca yapılacak böyle bir değerlendirmeyi, politik birtakım spekülasyonlardan kurtarmanın zorluğu sebebiyle, böyle bir konuya girilmeyecektir. Sadece mevcut durum ortaya konmaya çalışılacak, durumun değerlendirilmesi, bu konudaki karar ve politika belirleme makamlarına ve ehil bilim adamlarına bırakılacaktır.

2.3. Günümüzde Din Eğitimi Veren Kurumlar

Bu başlık altında, fazla ayrıntıya girmeden, din eğitimi veren çeşitli kurumların amaçları, müfredatı ve bugünkü sayısal durumları özetlenecektir. Bu kurumlar hakkında bilgi verilirken, bu başlık altında, Kur'an Kurslarına fazla yer verilmeyecek, bu kurum, ayrı bir başlık altında daha ayrıntılı incelenecektir.

2.3.1. İlkokullarda Din Bilgisi Dersi

1947 yılında başlayan tartışmalar, 19 Şubat 1948 günü somut neticesini vermiş ve İktidar Partisinin meclis grubunda din öğretiminin yapılması kabul edilmiştir. İlkokullarda okutulması kabul edilen din bilgisi dersleri, velilerin yazılı isteği bulunmak, ders zamanları dışında uygulanmak şartı il 4. 5. sınıflar içindir. 1974 yılın-

da ise, zorunlu olmak şartıyla haftada 1 saat “Ahlak” dersi okutulmaya başlanmıştır. 1981 yılından itibaren de, zorunlu ve haftada 2 saat olarak “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi” okutulmaya başlanmıştır. Bugün halen (1991), bu isim altında ve haftada iki saat zorunlu olarak okutulması sürmektedir.

Bugün, ilkokullarda verilen din eğitiminin programı ve amaçları aşağıda özetlenmiştir (İlkokul Programı, Derleyen: F. Kocaoluk, 1990, s: 625-633):

İlkokulda Din Kültürü ve Ahlak Öğretiminin Genel Amacı

İlköğretim ve ortaöğretimde öğrenciye, Türk Millî Eğitim Politikası doğrultusunda genel amaçlarına, ilkelerine ve Atatürk'ün laiklik ilkesine uygun din, İslâm Dini ve Ahlak Bilgisi ile ilgili yeterli temel bilgi kazandırmak; böylece Atatürkçülüğün, Millî birlik ve beraberliğin, insan sevgisinin dini ve ahlaki yönden pekiştirilmesini sağlamak, iyi ahlaklı ve faziletli insanlar yetiştirmektir.

Ayrıca, Eğitim ve Öğretim Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 3.10.1986 tarih ve 28 sayılı kararıyla “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretim programına ait genel ilkeleri” bölümünün bağlı örneğine göre kabulü kararlaştırılmıştır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Genel İlkeleri:

a. Devletimizin laik ilkesi daima gözönünde bulundurulacak, bu ilke her zaman titizlikle korunacaktır. Hiçbir zaman vicdan ve düşünce özgürlüğü zedelenmeyecektir. Kimse din uygulamalarına zorlanmayacaktır.

b. Mutlaka dini aynı olan milletlerle her zaman iyi ilişkiler içinde bulunulacağı, buna rağmen dini ayrı olan milletlerle de iyi niyet ve dostluk ilişkileri içinde bulunulabileceği zihniyeti kazandırılacaktır.

c. İyi vatandaş yetiştirmek ve öğrencilerin ileride toplumumza daha ruhut uyum sağlamalarına yardımcı olmak için milli ahlakımızla ilgili konularda din ayrımı gözetilmeyecektir.

d. Azınlık okulların dışındaki okullarımızda öğretim gören T.C. uyruklu Hıristiyan ve Musevi dinlerine mensup öğrenciler; Kelime-i Şahadet, Kelime-i Tevhid, Besmele, Amentü, Ayet, Sure ve Namaz duaları ezberletilmeyecek; Namaz, Oruç, Zekat ve Hacca ait uygulamaya yönelik bilgiler öğretilmeyecektir. Dolayısıyla

söz konusu öğrenciler aynı konularda ölçme ve değerlendirme açısından sorumlu tutulmayacaklardır.

e. Dini bilgiler yanında millî birlik ve beraberliği kazandırıcı, sevgi, saygı, kardeşlik, arkadaşlık ve dostluk bağlarını güçlendirici, vatan, millet, bayrak, sancak, şehit, gazi gibi millî değerler kazandırıcı yüce kavramların zihinlerinde yer etmesine özen gösterilecektir.

f. Örf, adet ve geleneklerimizle millî değerlerimiz daima gözönünde tutulacak ve dinin, milleti oluşturan önemli unsurlardan birisi olduğu benimsenilecektir.

g. Bu ders, “özel öğretim ilkelerine” uygun olarak ve sevdirilerek işlenecektir.

h. Konular işlenirken, yeri geldikçe işlenen konular ile öğrencilerin diğer derslerde kazandıkları bilgiler arasında bağlantı kurulacaktır.

ı. Konular sınıf seviyesine göre, öğrencilerin genel kültür ve pedagojik gelişmeleri gözönünde bulundurulmak suretiyle, onların kültür düzeylerini aşmadan sevdirilerek, düşündürücü ve ikna edici bir şekilde işlenecektir.

i. Yeri geldikçe öğrenmenin, çalışıp, ilerlemenin, bilmenin de bir ibadet olduğu öğrencilere açıklanacaktır.

j. Haksızlık, yalancılık, riyakarlık, sahtekarlık, bencillik, sahtekarlık, tembellik ve bunun gibi davranışları İslâm dininin reddettiği ve günah saydığı, her müslümanın faziletli olması gerektiği belirtilecektir.

k. İbadetin Allah'a karşı saygı, sevgi, şükran duygularının ifadesi olması yanında kişinin sağlığına, toplum fertlerinin birbirine sevgi ve saygı ile bağlanmalarına, yardımlaşmalarına, dayanışmalarına, fert ve toplum ilişkilerinin iyi ve düzenli bir şekilde yürütülmesine yarayan, insanı fazilete ve mutluluğa sevkeden davranışlardan kazandırdığı özellikle belirtilecektir.

l. Her türlü ibadet ve dış temizlik gibi kalbi arıtıp ruhu yücelten güzel ahlakın da, insan için vazgeçilmez unsur olduğu gerçeği benimsenilecektir.

m. İnanç ve davranış bütünlüğünün önemi üzerinde durulacaktır.

n. İbadetin insan tabiatına uygun ve gerekli olduğu duygusu öğrencilere kavratılacaktır.

o. Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili konular işlenirken daima onun örnek ve üstün şahsiyeti esas olarak ele alınacak, bunu belgeleyen olaylardan örnekler verilecektir.

ö. Her konuda mümkün olduğu ölçüde öğrencinin günlük hayatı ve gözlem yeri ile ilişki kurulacak, hatta günlük hayattan ve gözlemlerden hareket edilerek konuların öğretilmesine gidilecektir.

p. Konular yeri geldikçe Ayet ve Hadislerle ele alınacaktır.

r. Öğrencilerin okul dışından getirdiği yanlış bilgi vetelkinler, onları kırmadan bilimsel bir yaklaşımla düzeltilecektir.

s. Müslümanlığın hurafelerden uzak, akılcı ve çağdaş bir din olduğu çeşitli örneklerle kavratılacaktır.

ş. Her konuya, iyi bir şekilde seçilmiş, uygun ayet, hadis mealleri, okuma parçaları ve hikayelerle açıklık ve kavrayış kolaylığı getirilecektir.

t. Konular, sınıf ve yaş düzeyine göre düzenlenmiş hikaye, fıkra, kıssa, hatıra vb. metinler ve resimler yoluyla beslenecek, hatta konuların günlük hayata ait gözlemlerin yanı sıra bu metinlerden, resimlerden hareket ederek uygun bir yaklaşım sağlanacaktır.

u. Konuların işlenmesinde müslümanlığın kuru bilgilerden ibaret belli kalıplar ve belli davranışlar olmadığı açıklanacak, ürekli canlılık ve ilerleme isteyen bir din olduğu gerçeği hiçbir zaman gözden uzak tutulmayacaktır.

ü. Namaz, sure ve duaları eski haflerle okutulmayacak ve yazdırılmayacaktır.

v. Verilecek ödevler, daha çok öğrencilerin bu ders ile ilgili Bakanlığımızca tavsiye edilmiş Kur'an-ı Kerim meali, hadis tercümeleri, ilmihal gibi ana kaynakların tanımlarına ve yaşanan dini hayatın görüp idrak etmelerine imkan verecek şekilde olacaktır.

İlkokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programı Konuları

4. SINIF

I. Allah ve Allah İnancı

II. Peygamberimiz ve Din

III. İbadet

IV. İslam'ın Şartlarına Toplu Bakış

V. Namaz

VI. Oruç

VII. Zekat

VIII. Hac

IX. Ailemiz Evimiz ve Çevremiz

- Atatürkçü Düşüncede Özellik Taşıyan Önemli Yaklaşımlar

5. SINIF

I. Allah'a İnanmak

II. Melekler'e İnanmak

III. Kitaplara İnanmak

IV. Peygamberlere İnanmak

V. Ahiret Gününe İnanmak

VI. Kadere İnanmak

VII. Atatürk'ün Dinimiz ve Laiklik ile İlgili Görüşleri

VIII. Ahlaki Görevlerimiz

IX. Temizlik ve Doğruluk

X. Vatan Sevgisi

- Atatürk İlkeleri

- Tehdit

2.3.2. Ortaokullarda Din Bilgisi Dersi

29 Mart 1956'da Milli Eğitim Bakanı, din bilgisi dersinin ortaokullara konulmasının hükümetce kararlaştırıldığını bildirirken şu açıklamayı yapmıştır (Bilgin, B., 1980, s. 62): “- Bu dersler hiçbir şekilde inkılaplar aleyhinde bir mana ifade etmeyecektir.”

Talim ve Terbiye Dairesi'nin 19.9.1956 tarih, 32321-1968 11/4286 sayılı genelgesine göre, resmi ortaokullarla bunlara denk diğer okullarda, Türk öğrencile-

re verilecek din bilgisi derslerinde, İslam'ın, iman, ibadet ve ahlakla ilgili esasları öğretilenektir. Program ve müfredat, Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanacak, kitaplar yazdırılacak, mütihazsıs öğretmenler yetiştirmek üzere de gerekli tedbirler alınacaktır.

Bugün, zorunlu ve haftada 2 saat olan dersin amaçları, ilköğretimdeki ile aynıdır. Konuları ise aşağıda sıralanmıştır:

ORTAOKUL 1. SINIF:

- I. Din Kavramı
- II. İslam'da İman ve İbadet Esasları ve Yükümlülükleri
- III. İslam'da Temizlik ve Doğruluk,
- IV. Namaz
- V. Oruç
- VI. Zekat
- VII. Hac
- VIII. Kişiyeye ve Topluma Karşı Davranışlar
- IX. İslam'da Çalışmaya Verilen Önem
- X. Savurganlık

ORTAOKUL 3. SINIF

- I. Allah'a İman
- II. Meleklerle İman
- III. Kitaplara İman
- IV. Peygamberlere İman
- V. Ahiret Gününe İman
- VI. Kaza ve Kadere İman
- VII. Türkler ve Müslümanlık
- VIII. Temizlik
- IX. Laiklik ve Müslümanlık

Ortaokul 2. sınıf konuları'da yukarıda sayılan konuların aynıysa olduğu için, burada ayrıca alınmamıştır.

2.3.3. Liselerde Din Bilgisi Dersleri

Ortaokullarla aynı yıllarda okutulmaya başlanan din bilgisi dersleri, haftada 2 saat ve zorunludur. Bir fikir vermesi bakımından 2 ve 3. sınıfların konuları aşağıda gösterilmiştir:

LİSE 2. SINIF:

I. İslâm Güzel Ahlâktır.

- İslâm Kavramı
- İslâmda İnanç Esasları
- İslâmda İbadet Anlayışı
- İslâmın Ahlaka Verdiği Önem
- İslâmda Emir ve Yasaklar
- Aile Düzeni

II. Milli Birlik ve Beraberlik

III. Örf ve Adet

IV. Kötülüklerden Kaçınma ve Kötülükleri Önleme

V. Çalışmak ve Üretici Olmak

VI. Mutluluk

VII. Öğretmenlik

LİSE 3. SINIF:

I. İslam ve Evren

II. Evrensel Bir Din Olarak İslamlık

III. Yeryüzündeki Dinler ve İslam Dini

IV. Türk-İslâm Kültür ve Uygarlığı

V. Atatürk ve Dinimiz

VI. Ahlakî Ödevlerimiz

VII. Adalet, Ahlâk ve Din

2.3.4. İmam-Hatip Liseleri

İlahiyat fakültelerinin açılışı, din eğitimi probleminin önemini daha belirgin olarak ortaya çıkarmıştır. Meselenin en önemli yanının, nüfusun büyük çoğunluğunun yaşadığı küçük yerleşme bölgelerinin din ihtiyaçlarına cevap verecek eleman yokluğu olduğu anlaşılmıştır. İlk tedbir olarak, Milli Eğitim Bakanlığı'nın İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı kurslar açılması kararlaştırılır. Bu kurslarla halen

görev başında bulunan din adamlarının, günün anlayışına yaklaşabilecekleri bir kültür edinmeleri düşünülmüştür. Fakat meselenin kurslarla halledilemeyeceği görülünce, öğretim birliği kanununda adı geçen İmam Hatip Okullarının yeniden açılacağı akla gelmiştir. O sıralarda yapılan seçimle başa geçen parti, halkın din eğitimi konusundaki dileklerine önem vereceğini vadetmiş bulunduğundan, imam hatip okulları 1951 yılında yeniden açılmıştır (Bilgin, B., 1980, s. 59).

Daha sonraları "imam hatip liseleri" adını alan kurumların öğrenim süresi orta kısım ile birlikte 7 senedir. 1980 yılında sayıları 375'e ulaşan okulların bugünkü sayıları aşağıda gösterilmiştir:

TABLO: 3

İmam Hatip Liselerinin Bugünkü Sayısal Durumu

Toplam	Öğrenci Sayısı		Okul Sayısı	Şube Sy.
	Erkek	Kız		
	73960	13600	341	2421

Genel liselerde okutulan derslerin yanı sıra, mesleki derslerin de (Arapça, Hadis, Kur'an, Tefsir, Kelam, gibi) birlikte okutulduğu lise'de (İmam hatip lisesinde) öğrenciler hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlanmaktadır.

2.3.5. İlahiyat Fakülteleri

4.11.1981 tarihinde yürürlüğe giren ve yükseköğretim kurumlarını, bağlı birimlerini ve bunlarla ilgili tüm faaliyet ve esasları bir bütünlük içinde düzenleyen 2547 Sayılı Kanun ve bu doğrultuda çıkarılan 41 sayılı kararname ve 2809 sayılı kanunla; yükseköğretim kurumlarımızın tümü, üniversiteler bünyesine alınmış, üniversiteler dışında kalan hiçbir yükseköğretim kurumu bırakılmamıştır.

Bu kanunla birlikte Üniversiteler bünyesinde bulunan Ankara İlahiyat ve Erzurum İslamî İlimler Fakültesine ilaveten, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Yüksek İslâm Enstitülerinin tamamı da, İlahiyat Fakülteleri halinde üniversitelere bağlanmışlardır. Bu düzenleme ile önceki devirlerde yer yer ve zaman zaman ilahiyat fakülteleri ile İslâm enstitüleri arasındaki üstünlük yarışı son bulmuş, Millî Eğitim

Bakanlığı da yeni İslam enstitüleri açma yolundaki siyasi baskılardan kurtulmuştur (Değirmencioğlu, C., 1987, s. 21).

2.3.6. Kur'an Kursları

Kur'an Kursları, bugünkü yapısı, programı, yönetmeliği, eğitim esasları ve öğretmenlerinin durumları ile, ileriki sayfalarda ayrı bir başlık altında geniş olarak ele alınacağı için burada ayrıntıya inmeden, kuruluş ve gelişmesi hakkında bilgi verilmekle yetinilecektir.

Amacı, Kur'an-ı Arapça olarak öğrencilere öğretip, ezberletmek olan Kur'an kurslarının öğrenim süresi 2-3 yıl sürmektedir. Uzun yıllar gizlice faaliyet gösteren bu kurslar; ilk kez, 1949'da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın denetimi altında resmen açılmıştır. Açıldıkları tarihte sayıları 127 olan bu resmi kurslardan, 1949'da 2000 kadar kadın ve erkek öğrenci diploma almıştır (Kaya, Y. K., 1981, s. 332).

1951-1952 öğretim yılında öğrenci sayısı 11568'e ulaşan Kursların konumu ve eğitimi zaman zaman tartışma konusu olmuştur. Yapılan eleştirilerin başında; (1) Kursların son derece ilkel koşullar içinde eğitim öğretim yaptığı, (2) Resmi otoritelerin denetiminden uzak olduğu, (3) dini bakımdan gerici, politik bakımdan cumhuriyet düşmanı elemanlar yetiştirdiği, (4) Bilinmeyen kaynaklardan finansman sağlandığı, gelmektedir. (Kaya, Y. K., 1981, s. 333-334).

Bu eleştirilerin en ilginç yönü, hiçbir bilimsel araştırmaya ve resmi kaynakların raporlarına dayanmamış olmasıdır. Özellikle Millî Eğitim Bakanlığı'nca oluşturulan çeşitli komisyonların zaman zaman hazırladığı raporlar mevcuttur. Ancak bu raporlar da, yukarıdaki eleştiriler gibi subjektif ve politik bir kişilik olan Bakan'ın memnun edilmesine dönüktür.

Bu durum, Kur'an kurslarına yöneltilen eleştirilerin yanlış olduğu anlamına gelmez. Ancak, bu eleştirilerin aydın bir kafa ile ve bilimsel yollarla ortaya konan realiteler çerçevesinde yapılması ülkemizin geleceği ve çıkarları açısından daha yararlı olacaktır.

Şurası da çok önemlidir. Türkiye'de, Kur'an kursu adı altında veya benzer isimlerle pek çok din eğitimi veren gayri resmi kurum vardır. Bunlardan en yaygın

olanı resmi adı “Tahsil Çağındaki Talebelere Yardım Derneği” olarak bilinen ve “Pansiyon” denilen binalarda din eğitimi veren kurumdur. Benzeri kurumlar da bulunmaktadır. Bu kurumların niteliği, yapısı ve amaçları, 12 Nisan 1985 günü Yükseköğretim Kurulu Merkez Binasında verilen konferansta (Bu konferans metinleri - Türkiye’de Anarşi ve Terörün Sebepleri ve Hedefleri- adı altında kitap olarak yayınlanmıştır), açık açık belirtilmiştir. İşte bu gibi kurumlar ile Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı ve Millî Eğitim Bakanlığınca denetlenen Kur'an Kursları aynı çerçevede düşünülmekte ve aynı tür eleştirilere maruz kalmaktadırlar. Bu incelemede temel anlayış, formal ve informal din eğitimi veren kurumların ayrı düşünülmesi ve değerlendirilmesi üzerine kurulmuştur.

Böyle bir hareket noktası, Resmi Kur'an Kurslarının eleştirilmesini engellemez. Aksine, bu kursları, diğerlerinden ayrı ele alarak incelemek, daha objektif bir yaklaşımla sorunlarını ve eksikliklerini görmemize yarar.

2.3.6.1. Resmi Kur'an Kurslarının Günümüzdeki Durumu

Bu başlık altında, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kurslarının amaçları, yönetim ve teşkilatı, programı, eğitim ortamları ve öğretim yöntemleri, öğretmenleri hakkında mevcut bilgiler verilecek, bu kurumlar ile ilgili en son sayısal bilgiler sergilenecektir.

a. Kur'an Kurslarının Amaçları

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 15.03.1985 gün ve 27 Sayılı Kararı ile uygun görülen ve bugün de geçerli olan Kur'an Kursları müfredatına göre, bu kursların amaçları şöyle belirtilmiştir:

aa. Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak okutmak, ezberletmek, bazı sure, ayet ve duaların meallerini öğretmek.

bb. İslâm dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarıyla ilgili konularda bilgi vermek.

Yukarıdaki amaçlara ulaşabilmek için aşağıdaki esaslara uyulacaktır:

aa. Ders konuları, öğrencilerin genel kültür seviyeleri ve pedagojik gelişmeleri gözönünde bulundurularak; sevdirci, düşündürücü ve ikna edici bir şekilde işlenecektir.

bb. Dini bilgilerin, milli birlik ve beraberliği sağlayıcı, karşılıklı sevgi, saygı, kardeşlik, arkadaşlık ve dostluk bağlarını güçlendirici, vatan, millet, bayrak, sancak, şehitlikve gazilik gibi yüce kavramların sevindirici ve benimsetici bir tarzda verilmesine özen gösterilecektir.

cc. İnanç ve davranış bütünlüğünün önemi her vesile ile belirtilecektir.

dd. İbadetin, insan fitratında mevcut vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu öğrencilere kavratılacaktır.

ee. İbadetin, Allah'a karşı saygı, sevgi ve şükran duygularının ifadesi olması yanında kişinin sağlığına, toplum fertlerinin birbirine sevgi ve saygı ile bağlanmalarına, yardımlaşmalarına, dayanışmalarına, fert ve toplum münasebetlerinin iyi ve düzenli bir şekilde yürütülmesine, insanı fazilete ve mutluluğa erdirmesine sağladığı katkılar özellikle belirtilecektir.

ff. Her türlü ibadet ve temizlik gibi, güzel ahlakın da kalbi arıtıp ruhu yücelten, insanı ulvi duygulara ulaştıran bir unsur olduğu gerçeği benimsetilecektir.

gg. Peygamber Efendimizin hayatı ile ilgili konular işlenirken O'nun üstün şahsiyeti örneklerle anlatılacak ve öğrencilere Peygamber sevgisi verilecektir.

hh. Öğrencilerin Kur'an Kursu'na kendi çevrelerinden getirmeleri muhtemel yanlış bilgi ve telkinler, ilmi bir yaklaşımla, muhtemel yanlış bilgi ve telkinler düzeltilerek, müslümanlığın hurafelerden uzak, akıl ve ilimle çatışmayan yüce bir din olduğu kavratılacaktır.

ıı. Eğitim ve öğretim esnasında Devletimizin temel ilkeleri daima gözönünde bulundurulacak, vicdan ve düşünce özgürlüğü zedelenmeyecektir.

Kur'an kurslarının yukarıda belirtilen amaç ve ilkelerine dikkati çeken ve incelememiz için önemli olan husus şudur: Dikkatle incelendiğinde, önceki bölümlerde örgün eğitim kurumlarındaki din eğitiminin amaç ve ilkeleri ile Kur'an kurslarının amaç ve ilkeleri arasında çok büyük ölçüde benzerlik sözkonusudur. Tek farklı-

lık, Kur'an kurslarının amaçları arasında yer alan "Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak okutmak" amacının, örgün eğitim kurumlarındaki din bilgisi dersi içindeki konular arasında yer almamasıdır. Bu özellik, ileride yapılacak olan önerilere temel oluşturması bakımından önemlidir.

Halen yürürlükte olan "Kur'an Kursları Yönetmeliği"nde de, bu kurumun görevi şu şekilde belirtilmiştir. (T.C. Başbakanlık, D.İ.B. Kur'an Kursları Yönetmeliği, 1991):

"Kur'an Kurslarının görevi, arzu eden vatandaşlara;

aa. Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak, yüzünden okumayı öğretmek,

bb. Kur'an-ı Kerim'i doğru bir şekilde okumayı sağlayıcı bilgileri (tecvit, tashihi, huruf ve talim) uygulamalı olarak öğretmek,

cc. İbadetler için gerekli sure, ayet ve duaları doğru olarak ezberletmek ve bunların meallerini öğretmek.

dd. Hafızlık yaptırmak,

ee. İslâm dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile Peygamberimizin hayatı ve örnek ahlakı (sireti) hakkında özlü bilgiler vermek."

Kur'an kursları bu amaçlarını gerçekleştirmek için aşağıdaki programı uygulamaktadır.

b. Kur'an Kurslarının Programı

Günde 5 saat olarak sürdürülen eğitim-öğretim çalışmaları içinde 5 çeşit ders bulunmaktadır. Bu dersler şunlardır:

i. Kur'an-ı Kerim,

ii. İtikad

iii. İbadet

iv. Siyer

v. Ahlak

Bütün ülkedeki kurslarda aynı şekilde uygulanan haftalık ders dağıtım programı aşağıda gösterilmiştir:

Kur'an Kurslarında Haftalık Ders Dağıtım Programı

GÜNLER	DERSLER				
	1. Saat	2. Saat	3. Saat	4. Saat	5. Saat
Pazartesi	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim	İbadet	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim
Salı	Kur'an-ı Kerim	İtikad	Kur'an-ı Kerim	İbadet	Kur'an-ı Kerim
Çarşamba	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim	İbadet	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim
Perşembe	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim	Siyer	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim
Cuma	Kur'an-ı Kerim	Ahlak	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim	

Yukarıdaki çizelgeden de anlaşılacağı üzere, haftada toplam 24 saat ders vardır. Bunlardan 18 saati Kur'an-ı Kerim, 1 saat'i itikad, 3 saati ibadet, 1 saati siyer ve 1 saati de ahlak dersleridir.

Bu derslere ait amaçları ve ayrıntılı konuları incelemenin sonunda (Ek:)'de görmek mümkündür.

c. Kur'an Kurslarında Yönetim ve Teşkilat

Kur'an Kursları, 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'a dayanılarak açılmaktadır. Ayrıca, Tevhidi Tedrisat Kanunu ile Anayasamıza dayandırılmaktadır.

Kurslar, Diyanet İşleri Başkanlığınca gerekli görülen il, ilçe, kasaba ve köylerde açılır. Kurs binaları, imkanlar ölçüsünde Bakanlıkça hazırlatılan projelere uygun olarak yaptırılır. Müftülükler, kendi bölgelerinde kurs yapımı ile ilgili gerçek veya tüzel kişilerce girişilecek teşebbüsleri bu açıdan yönlendirirler ve çevrenin ihtiyacını karşılayacak olan projeyi Başbakanlıktan temin ederek uygulanmasını sağlarlar. Müftülükler, yeteri kadar derslik, idare odası, teneffüs alanı, hela lavabo ve benzeri bölümleri ihtiva etmeyen yerlerde kurs açılması için yapılan müracaatları işleme koymazlar (T.C. Başbakanlık, D.İ.B., Kur'an Kursları Yönetmeliği, 1991, Madde: 5).

Bir yerde kurs açılabilmesi için; yukarıdaki esaslara göre en az 30 öğrenci alabilecek kapasitede bir binanın hazırlanması ve Milli Eğitim ve Sağlık Müdürlük-

lerince bu binanın eğitim-öğretim ve sağlık açısından kurs olmaya elverişli olduğuna dair rapor düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca, eğitim-öğretim için gerekli araç ve gereçlerin temini ile bunların ilgili müftülüklerce demirbaş kaydının yapılmış olması gerekmektedir.

Kurs açılması için en az 20 öğrencinin müracaat etmesi (öğrenciler küçük ise kanuni temsilcilerinin başvurması); kurs açılma teklifinin valiliklerce Başkanlığa ulaştırılması ve kurs olarak açılması istenen bina hakkında Başbakanlığa ulaşan mevcut bilgilerin ve çevrenin kursa ihtiyacı olup olmadığının Başbakanlık Müfettişleri veya Din Eğitimi Dairesince yerinde tetkik ve tespit edilerek değerlendirilmesi gerekmektedir. Bütün bu şartların yanında, ilgili yönetmelik hükümlerinin belirttiği niteliklere uygun bir öğreticinin bulunması da şarttır.

Kursların yönetimi, ilgili müftünün gözetimi altında müdüre aittir. Müftüler, kursların mevzuatına göre yönetilmesini sağlamak üzere kurslarla ilgili yönetmelik, yönerge, genel ve benzeri yazıların kurslara ulaştırılmasını, uygulanmasını ve bu maksatla tutulan bir dosyada saklanmasını temin ve takip ederler.

Kur'an kurslarının denetimi Diyanet İşleri Başkanlığı müfettişleri, ilgili müftü ve müdürler tarafından yapılır.

5442 sayılı İl İdaresi Kanununa göre, vali ve kaymakamların, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetim yetkileri saklıdır (T.C. Başbakanlık, D.İ.B., Kur'an Kursları Yönetmeliği, 1991, s. 2-3, Madde: 11-12).

TABLO: 4

Kur'an Kurslarının İl ve İlçelere Dağılımı

	İl Merkezleri	İlçe ve Köyler	Toplam
Kurs Sayısı (N)	1652	3202	4854
(%)	34.03	65.97	100.0

Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı 1.1.1997 tarihi itibariyledir.

d. Kur'an Kurslarındaki Eğitim ve Öğretimin Genel Niteliği ve Öğrenci İşleri

Kur'an kursları için öğrenci kontenjanı, öğretici durumu ve ikili öğretim imkanları gözönünde bulundurularak müftülükçe tespit edilir. Kurslarda 18 yaşını dolduran erkekler için en az 10 kişi olmak kaydı ile ayrı bir sınıf açılabilir.

Bakanlıkça ayrı bir tarih bildirilmediği takdirde kayıt işlemleri her yıl Eylül ayı içerisinde yapılır. Ancak gerektiğinde Ekim ayı içinde de kayıt yapılabilir. Akşam Kur'an Kurslarına kayıt tarihleri ile müftülüklerce tespit edilir.

Kursa kayıt olabilmek için, Türk vatandaşı olmak, (yabancı uyruklu olanlar, dışişleri bakanlığının görüşleri alındıktan sonra, Başbakanlığın izni ile kursa kaydedilebilirler) ve en az ilkokul mezunu olmak (ilkokul mezunu olmayıp da mecburi öğrenim çağını geçmiş olanlardan Türk hafleri ile okur yazar olanlar kursa kayıt ve kabul edilirler) şartları aranmaktadır.

Bir ders yılında kurs süresinin 1/5'i kadar devamsızlık yapan veya mazeretsiz olarak aralıksız 20 gün devamsızlığı olan ile idarece verilen emir ve talimatlara riayet etmeyen, kursun düzen ve disiplinini bozan, verilen ödev ve görevleri yapmayan ve tutum ve davranışları İslam Dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile bağdaşmayan öğrenciler, önce yazılı olarak uyarılır. İki defa uyarıldığı halde tutum ve davranışlarında düzelme olmayanların kursla veya varsa kurs öğrencilerinin barındığı yurt ve pansiyonla ilişkileri kesilir.

Kursta, Başkanlık ve diğer resmi kurum ve kuruluşların yayınları ile, Başkanlıkça uygun görülmüş olan yayımların dışında basılı, sesli ve görüntülü yayınlar ve mühürsüz Kur'an-ı Kerim bulundurulamaz ve öğrencilere tavsiye edilemez. Kursta siyasi mahiyette faaliyetlere izin verilmez. Öğrencilere, vaz, konferans verilmesi veya seminer veya benzeri faaliyetler düzenlenmesi müftülüğün izinine tabidir (T.C. Başbakanlık, D.İ.B., Kur'an Kursları Yönetmeliği, 1991, Madde: 22).

Kursta, eğitim öğretim ekim ayının ilk pazartesi günü başlar ve dinlenme tatili hariç 32 hafta devam eder.

Hafızlığa ayrılacak öğrenciler, yıl sonu imtihanlarında, Kur'an-ı Kerim'i yüzünden işlek olarak okuma ve ezber kabiliyetleri de dikkate alınarak, imtihan komisyonlarınca seçilirler. Kur'an-ı Kerim'i kurs dışında öğrenenlerden hafız olmak

isteyenlerin seçimi de aynı usul ile yapılır. Hafızlığa başlatılan öğrenciler, hafızlıklarını tamamlayıncaya kadar iki yıl eğitim ve öğretime devam ederler. Bu süre azami bir yıl daha uzatılabilir.

Kurslarda sınıf mevcudunun en az 20 öğrenci olması esastır. Ancak öğretici sayısının yeterli olmadığı hallerde bu sayı 40'a kadar çıkabilir. İkinci sınıf açma işlemine öğrenci sayısının 40'ı aşması halinde gidilebilir. Öğretici sayısı elverişli olması halinde, mevcut öğrenciler, öğrenciler arasında müftülükçe kura ile taksim edilir.

Yüzünden okuma çalışmalarının yapıldığı kurslarda haftada toplam 24 saat eğitim-öğretim yapılır. Bu sürenin 18 saati Kur'an-ı Kerim, 1 saati itikad, 3 saati ibadet, 1 saati siyer ve 1 saati de ahlak dersi için ayrılır.

Hafızlık çalışması yapılan kurslarda ders programları öğrencilerin tamamının günlük derslerini okuyabilmelerine imkan verecek ve haftada 1 saat itikad, 1 saat ibadet, 1 saat siyer ve 1 saat de ahlak dersini içine alacak şekilde müftülükçe düzenlenir. İhtiyaç halinde kurslarda ikili öğretim yapılabilmektedir.

Tekli eğitim öğretim yapılan kurslarda dersler 45, teneffüsler 15 dakika; ikili eğitim öğretim yapılan kurslarda ise, dersler 40 teneffüsler 10 dakika olarak uygulanır.

Kursta Kur'an-ı Kerim'in yüzünden okunması ile ilgili programı takip eden öğrencilerin sınavları, müftü ve Kur'an Kursu müdürünün de bulunduğu üç kişilik komisyonlar tarafından sözlü olarak yapılır. Kur'an Kurslarında hafızlık çalışması yapan öğrencilerin, hafızlık tespiti sınavı ise, Başkanlığın tespit edeceği bölge illerde Ağustos aylarında yapılır.

Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okuma kurslarında yapılan sınavlarda değerlendirme, her ders için ayrı ayrı olmak üzere 100 puan üzerinden yapılır. Başarılı sayılabilmek için derslerin her birisinden en az 50 puan almak şarttır. Hafızlığa çalışmış olan öğrencilerin, hafızlık tespiti çalışmalarındaki sınav değerlendirmeleri ise, sadece Kur'an-ı Kerim'i hıfz için 100 puan üzerinden yapılır. Başarılı sayılmak için en az 50 puan almak şarttır.

Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okuma kurslarını başarı ile bitiren öğrencilere Başkanlıkca bastırılan ve müdür veya yönetici tarafından imzalanan, ilgili müftülükçe de tasdik edilen, Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okuyanlara mahsus "Kur'an Kursu Bitirme Belgesi" verilir. Hafızlık tespit sınavını başaranlara da, Başkanlıkca, "Hafızlık Belgesi" verilir.

Kurslarda, Kur'an kurslarını tanıtmak, Kur'an öğretimini yaygınlaştırmak ve verimi artırmak gayesiyle dersler dışında, ilgili müftülüğün uygun göreceği sosyal ve kültürel faaliyetler de yapılabilmektedir.

1.1.1990 tarihi itibariyle, Ülkemizde Kur'an Kursu öğrencisinin sayısal durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO: 5

Kur'an Kurslarına Devam Eden Öğrencilerin Cinsiyet ve Programlara Dağılımı (1.01.1996)

	Yüzünden Okuma		Hafızlık Çalışması		Toplam
	Okuma	Oran (%)	Çalışma	Oran (%)	
Erkek	520047	82.8	10777	17.2	62824
Kız	95372	93.1	7048	6.9	102420
Toplam	147419	89.2	17825	10.8	165244

Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı

Kur'an kursu öğrencilerinin (% 62)'si kız, (% 38)'i erkek öğrencidir. Erkeklerden (% 17.2)'si hafızlık eğitimin devam ederken, (% 82.8)'i yüzünden okuma eğitimi almaktadır. Kızlarda, hafızlık eğitime devam edenlerin oranı (% 6.9), yüzünden okuma eğitimi alanların oranı ise (% 93.1)'dir.

e. Kur'an Kurslarının Öğretici Elemanları

Kur'an kurslarında, ilahiyat mezunu öğretmenler görevlendirildiği gibi, çoğunlukla imam-hatip lisesi mezunları da istihdam edilmektedir. Kurslarda, öğretici ihtiyacı kadrolu öğretmenlerle karşılanamadığı takdirde, Başkanlık teşkilatında görevli; Başkanlıktan emekli olup da Kur'an kursu öğretmenliği yapabilecek niteliğe sahip, Kur'an kursu öğreticiliği sınavını kazanmış ve kadro yetersizliği sebebiyle a-

tanması yapılamamış veya dini yüksek öğrenim görüp hafız olanlar; müftülüğün teklifi ve Başkanlığın onayı ile geçici olarak Kur'an kursu öğreticiliğinde görevlendirilebilmektedirler. Kur'an kurslarında görev yapan öğretmenlerin çeşitli özellikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

TABLO: 6

Kur'an Kursu Öğreticilerinin Cinsiyet, Öğretim Düzeyi ve Fahri ya da Asil Olmalarına Göre Sayıları

	Yüksekokul Mezunu Olmayan Öğrt.		Yüksekokul Mezunu Öğretici		Fahri Öğrt.	Topl
	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan		
N	1927	2493	251	166	3130	7967
%	24.2	31.3	3.1	2.1	39.3	100.0

Kur'an kurslarında görev yapan fahri öğretmenlerin dışındaki öğretmenlerin (% 45.2)'si erkek, (% 54.98)'i ise bayandır. Bu oranlar, daha önce verilen öğrencilere ait cinsiyet bilgileri ile uyumluluk göstermektedir. Kadrolu öğretmenlerin (% 8.62)'si yüksekokul mezunudur. Bu oran bayan öğrencilerde (% 3.43)'e, erkek öğretmenlerde ise, tüm kadrolu öğretici mevcudu içinde (% 05.19)'a düşmektedir.

Kadrolu ve fahri bütün öğretmenlerin toplamı 7967'dir. Bu sayının (% 39.3)'ü fahri öğreticidir. Toplam öğretici sayısı, önceki sayfalarda verilen toplam kurs sayısına (4854) bölüldüğünde, kurs başına (1.64) öğretici düşmektedir.

Yine önceki sayfalarda kız ve erkek toplam öğrenci sayısının (% 165244) olduğu gösterilmişti. Bu sayı toplam öğretici sayısına bölüldüğünde ise, (20.74) öğrenciye bir öğretici düşmektedir. Kız ve erkeklerin ayrı kurslarda veya ayrı sınıflarda öğrenim gördüğü kabul edilirse ve kız öğrencilere, bayan; erkek öğrencilere ise erkek öğretmenlerin hizmet verdiği gerçeğinden yola çıkılırsa; bir bayan öğrenciye (38.51) kız öğrenci; bir erkek öğreticiye de, (28.84) erkek öğrenci düşmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığından elde edilen istatistiki bilgilere göre, 112 adet kurs fahri öğretici ile idare edilmektedir. Bu kurslarda hiçbir kadrolu öğretici bu-

lanmamaktadır. Toplam kurs sayısı (4854) olduğuna göre, bu kursların (% 2.3)'ünde kadrolu öğrenci bulunmamaktadır.

Daha daha önemlisi, toplam 506 kursun hiçbir öğreticisi bulunmamaktadır. Bu sayının, toplam kurs mevcudu içindeki oranı (% 10.42)'dir.

Toplam (4854) kursta, sadece (37) müdür görev yapmaktadır. Bu müdürlerden tamamı erkektir. Bu durumda kursların sadece (% 0.76)'sının müdürü bulunan kurs olduğunu göstermektedir.

Son olarak, bir karşılaştırma yapabilmek amacıyla Kur'an kurslarının çeşitli yıllara göre öğrenci ve öğretici sayıları aşağıda gösterilmiştir.

TABLO: 7

Yıllara Göre Kur'an Kurslarının Öğrenci ve Öğretici Sayıları

	Öğretici		Öğrenci	
	Erkek	Bayan	Erkek	Kız
1949/50	122	129	6387	2290
1957/58	431	400	14728	7188
1960/61	702	bilinmiyor	bilinmiyor	
1967/66	1176	1244	54177	
1989/90	2178	2659	62829	102420

Resmen açıldığı 1949 yılından bu tarafa Kur'an kurslarındaki öğrenci sayısı (19) kat artmıştır. Öğretici sayısındaki artış da aynı orandadır.

Kur'an kursuna devam eden öğrenciler ilkökul mezunudur. ilkökul mezunu olup da ortaokula devam eden öğrenci sayısı (1985 sayımına göre), 1597000'dir. Bu sayı, Kur'an kurslarına devam eden öğrenci sayısına oranlandığında; kurslara giden öğrenci, ortaokula devam eden öğrencilerin (% 10)'u civarındadır.

Kur'an kurslarına devam eden öğrencilerin yaşları büyük oranda 12-14 yaş grubuna dahildir. Bu yaş grubunda Türkiye'de 1334263 insanımız vardır (1985 sa-

yımı sonuçlarına göre). Bu sayı esas alındığında, 12-14 yaş grubu nüfusun (% 12.38)'i Kur'an kurslarına gitmektedir.

Ülkemizde 4379 adet ortaokul vardır. Şüphesiz çoğu ortaokulun kapasitesi ve sınıf sayısı, Kur'an kursu binalarından daha kapsamlıdır. Bu durum dikkate alınmadan sadece sayılar ile bir karşılaştırma yapılacak olursa; daha önce tablolarla ortaya konduğu gibi, Kur'an kursu sayısı 4854'dür. Bu durumda ortaokullar, kurslardan 475 adet daha azdır. Kurum sayısındaki bu farka rağmen öğrenci sayısının oranı yukarıdaki paragrafta gösterildiği gibi, ortaokullarda okuyan öğrencilerin ancak (% 10)'u kadardır. Bu durum Kur'an kurslarının kapasitelerinin az olduğu ile açıklanabilir.

Ortaokullarımızda (42558) öğretmen görev yapmaktadır. Bu sayı, Kur'an kurslarında görev yapan kadrolu ve fahri toplam öğretici sayısının yaklaşık 9 katıdır. Ortaokullarımızda (37.5) öğrenciye bir öğretmen düşmektedir. Bu oran kurslarda (20.74) öğrencidir.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan ve Kur'an Kurslarının bugünkü durumlarının özetinden sonra; örneklem olarak belirlenen Konya İli Ereğli İlçesindeki üç Kur'an kursu öğrencileri ve bunların ana-babalarından elde edilen bilgiler sunulacaktır.

Şüphesiz bu bulgular'ın genellenebilirliği son derece düşüktür. Ancak yine de, Kursların tercih sebepleri, öğrencilerin ve ana-babaların bu kurumları tercih sebeplerindeki benzerlik ve farklılıklar ile çocukların ve ailelerinin sosyo-ekonomik durumları gibi pekçok konuda önemli bilgilerin elde edileceği umulmaktadır.

İncelemeye, uygulamaya yönelik böyle bir boyutun eklenmesi, çalışmayı teorik kuruluktan kurtaracağı için gerekli görülmüştür. İncelemeye ait yorum ve önerilere de, bulgular bölümünden sonra yer verilecektir.

III. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

3.1. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, yapılan araştırmanın bulguları üç kısım altında sunulmuştur. İlk kısımda; ailelerin görüş ve idealleri ortaya konmuş, aynı zamanda sosyo-kültürel özellikleri de betimlenmiştir. İkinci kesimde, Kur'an Kursunda okuyan öğrencilerin düşünceleri ve ideallerine ilişkin bulgulara yer verilmiş, ayrıca, öğrencilerin gözü ile kendilerini ve çevrelerini değerlendirmeleri betimlenmiştir. Son kesimde ise; özellikle Kur'an öğrenmenin ve ezberlemenin mantığı ve gerekliliğine ilişkin, kurs öğretmenlerinin görüşleri tanıtılmıştır.

4.1. Kur'an Kurunda Çocukları Okuyan Ailelerin Sosyo-Kültürel Özellikleri ve Kurs Eğitimine ve Çocuklarının Geleceğine İlişkin Düşüncelerine Ait Bulgular

4.1.1. Anne Babaya Ait Kişisel Bilgiler

Bu başlık altında, anne babaların yaşı, eğitim düzeyleri, meslekleri, ikamet ettikleri yerleşim yerinin türü, ailedeki toplam birey sayısı ve ailenin toplam aylık geliri tanıtılmıştır.

a. Anne Babanın Yaş Değişkenine Dağılımı

Örnekleme giren ve "soru formu"na cevap veren 136 karı-kocanın, takvim yaşı özellikleri (Tablo 8)'da gösterilmiştir.

Kur'an kursunda çocuğu okuyan ailelerde, babaların annelere göre daha yaşlı oldukları gözlenmiştir. Her iki cins için yoğunlaşma 36-45 yaşları arasında gerçekleşmiştir.

TABLO: 8
Anne-Babannın Yaş Değişkenine Dağılımı (%)

Yaş Grupl.	26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	50 ve	TOPLAM
Baba	-	5.8	36.0	27.9	13.9	16.3	99.9
Anne	2.3	18.6	39.5	27.9	3.5	8.1	99.9
Genel Grup	1.2	12.2	37.8	27.9	8.7	12.2	100.0

b. Anne Babannın Eğitim Düzeyi

Eğitim düzeyleri bakımından da, karı ve koca arasında belirgin farklılıklar göze çarpmaktadır. Çocukları Kur'an kursunda okuyan anne ve babaların eğitim düzeyleri (Tablo 9) da gösterilmiştir.

TABLO: 9
Anne-Babaların Eğitim Düzeyi (%)

	O.Y. de- ğil	Okur Yazar	İlkokul Mezunu	Ortaokul Mezunu	Lise Me- zunu	Yük. O. Mezunu	TOPLA M
Baba	10.5	25.6	59.3	-	3.4	1.2	100.0
Anne	48.8	18.6	32.6	-	-	-	100.0
Genel Grup	29.6	22.2	45.9	-	1.7	0.6	100.0

Anne ve babalar birlikte ele alındığında (genel grup olarak), yarısından daha fazlası (% 51.8), herhangi bir örgün eğitim görmemişlerdir. İlkokulun üzerinde eğitim görenlerin oranı ise sadece (% 2.3)'dür. Okur yazar olmamak, sadece okur-yazar olmak ve ilkokul mezunu olmak yönlerinden karı ile koca arasında büyük farklılıklar sözkonusudur.

c. Ana-Babaların Mesleklere Dağılımı

Yapılan ön taramada tespit edilen 7 tür mesleğe, anne ve babaların ne kadarının sahip olduğu (Tablo 10)'da gösterilmiştir.

Babalar yönünden bakıldığında, yarıya yakın kişinin (% 46.5) çiftçilik ile geçindiği gözlenmektedir. İkinci meslek grubunu, kendi evinde halı tezgahı ile geçimini sağlayanlar almıştır. Üçüncü sırada fabrika ve inşaat işçiliği gelmektedir. Bu tür işlerde gözlenen ortak özellik, ileri derecede vasıflık ve eğitim gerektirmeyen meslekler oluşudur.

Çocuğu kur'an kursunda okuyan anneler yönünden bakıldığında, ev hanımlığı, tarla işleri ve evde halı imalatı işlerinin dışında hiçbir mesleğin sözkonusu olmadığı gözlenmektedir.

TABLO: 10

Anne-Babaların mesleklere Dağılımı (%)

	Ev Hanımı	İşsiz	Çiftci	Evde Halı İmalatı	Fabrika ve İnşaat İşçisi	Esnaf (Berber, Terzi vb.)	Memur	TOPLAM
Baba	-	4.7	46.5	17.4	16.3	7.0	8.1	100.0
Anne	84.9	-	3.5	11.6	-	-	-	100.0
Genel Grup %	42.4	2.3	25.0	14.5	8.2	3.5	4.0	99.9

d. Ailenin İkamet Ettiği Yerleşim Yerinin Türü

Tablo 11'de görüldüğü üzere ailelerin çoğu (% 68.6) köy'de ikamet etmektedir. Çocukları kurs öğrencisi olan ailelerden (% 29.1)'i ilçe'de, (% 2.3)'ü ise bucak türü (belde) yerleşim yerlerinde ikamet etmektedir.

TABLO: 11

Ailenin İkamet Ettiği Yerleşim Yerinin Türü (%)

	İlçe	Bucak	Köy	TOPLAM
%	29.1	2.3	68.6	100.0

Bu durum, Kur'an Kursunda okuyan öğrencilerin, büyük bir çoğunlukla, "kırsal yerleşim" yerlerinden geldiklerini göstermektedir.

e. Çocuğu Kur'an Kursunda Okuyan Ailelerdeki Toplam İnsan Sayısı

Çocukları kursta öğrenim gören ailelerden (% 59.4) çoğunda 6 ve daha fazla sayıda insan yaşamaktadır. Ailesinde 4 ve 4'den daha az sayıda insan yaşayan aileler, tüm aileler arasında (% 13.9)'u teşkil etmektedir. Ailede yaşayan insan sayısına ait detaylı dağılım (Tablo: 12)'de gösterilmiştir.

TABLO: 12

Ailedeki Toplam İnsan Sayısı (%)

Birey Say.	3	4	5	6	7	8	9	10	TOPLAM
%	2.3	11.6	26.7	24.4	16.3	3.5	5.8	9.3	99.9

Tablo 12'de görünen yüzde dağılımları incelendiğinde, Kur'an kursu öğrencilerinin büyük bir çoğunluğunun kalabalık ailelerden geldikleri görülmektedir.

f. Ailelerin Aylık Gelir Düzeyi

Çocukları Kur'an Kursunda okuyan ailelerin yarısının (% 50) aylık toplam geliri 250 bin liradan daha azdır. Diğer gelir dilimlerinde ne kadar ailenin bulunduğu Tablo 13'de gösterilmiştir.

TABLO: 13

Ailelerin Aylık Toplam Gelir Düzeylerine Dağılımı (%)

Gelir Düzeyleri	250 Bin Az	251-500 Bin	501-750 Bin	751-1 Milyon	1 Milyon+	TOPLAM
%	50.0	32.6	5.8	5.8	5.8	100.0

Ailelerden sadece (% 17.4)'ünün aylık toplam geliri 501 bin liradan daha fazladır. Yukarıdaki yüzde dağılımları; önceki tabloda gösterilen "ailede yaşayan toplam insan sayısı" verileri ile birlikte düşünüldüğünde, Kur'an Kurslarında okuyan öğrencilerin ailelerinin ekonomik olarak son derece alt dilimlerde yer aldığı söylenebilir. Öğrenciler, büyük çoğunlukla "çok dar gelirli" ailelerden gelmektedirler.

4.1.2. Ailelerin, Çocuğunun Eğitimi İçin Kur'an Kurslarını Seçmelerinin Nedenlerine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında, ailelere 7 seçeneği olarak sunulan “tercih faktörleri” üzerindeki yoğunlaşmalar incelenmiştir. Her tercih faktörü, anne babanın ve ailenin yukarıki başlık altında sayılan özellikleri ile karşılaştırılarak ele alınmıştır.

Çocuklarının eğitimi için Kur'an Kurslarının seçilmesindeki sebeplere ilişkin alınan cevaplarda ilk dikkati çeken husus; “tercih faktörlerinin” sırasında, anne ve babanın görüşlerinin aynı olmasıdır. Bu durum; “soru formu”na anne ve babadan sadece birisinin cevap vermesi ve karı kocadan birisinin görüşleri, her ikisinin görüşleri imiş gibi yansıtılması ile açıklanabilir.

a. Ailenin, Çocuğun Eğitimi İçin Kur'an Kursunu Seçme Nedenleri

Ailelere sunulan “soru formu”nda 7 adet “sebeb” sıralanmış ve bunlar arasından, kendi gerçekleri çerçevesinde “en önemli” olanını seçmeleri istenmiştir. Tablo 14'de tercihlerin yüzde değerleri gösterilmiştir.

TABLO: 14

Ailelerin Çocuklarının Eğitimi İçin Kur'an Kurslarını Seçme Nedenleri (%)

Tercih Faktörleri	Baba	Anne	Genel Grup Yüzdesi
1. Dinini Öğrenmesini Sağlamak	44.2	44.2	44.2
2. İ.H.L. Orta Kısımına gitmeden Önce Kur'an-ı Öğrenmesini Sağlamak	24.4	24.4	24.4
3. Çocuğun Kendi İsteği	16.3	16.3	16.3
4. Ailenin Yükünü Azaltmak	5.8	5.8	5.8
5. Hafız-Müezzin veya Kurs Öğretmeni Olması İçin	5.8	5.8	5.8
6. Ortaokula Göndermeden Önce Dinini Öğrenmesi	3.5	3.5	3.5
7. Çevremizdeki Pekçok kişi bu tercihi yaptığı için	-	-	-
TOPLAM	100.0	100.0	100.0

$$Sd: 7 \quad \chi^2 = 1.126 \quad p > .05$$

Ailelerin tercih sebepleri arasında ilk sırayı “Çocuğun dinini öğrenmesi” almaktadır. Bu durum, ilk kısımda özellikleri belirtilen ailelerin, çocuklarının din eğitimi ihtiyaçlarını karşılamak için Kur'an Kurslarını uygun bir kurum olarak gördükleri şeklinde açıklanabilir.

Yine aileler, Kur'an kursundan sonra çocuklarını aynı tür bir eğitim kurumu olarak gördükleri İmam Hatip Liselerine göndermeyi düşünmekte, Kur'an Kurslarını, İmam Hatip liselerine bir hazırlık sınıfı veya kurumu olarak görmektedirler (% 24.4).

Çocuğun kendi isteği, üçüncü sırada bir faktör olarak gözükmemektedir (% 16.3). Çocuktaki bu isteğin de, ailenin tutumu ve görüşlerinden etkilendiği varsayılırsa, bu faktöre ait yüzde değeri de ilk iki sırayı alan faktörlere ilave edilebilir.

Daha önceki kesimde, ailelerdeki nüfus sayısının bir hayli kalabalık ve gelir düzeylerinin de düşük olduğu ortaya konmuştu. Bu iki faktöre karşın; Kur'an Kursu eğitimini seçme sebepleri arasında "Ailenin yükünü azaltmak" faktörü, dördüncü sırada ve düşük bir yüzde kalmıştır.

Kur'an kurslarının bir fonksiyonu da, III. Bölüm'de açıklandığı üzere, "hafız ve müezzin" yetiştirmektir. Kursların bu fonksiyonunu gözönüne alarak, bu amaçla çocuğunun eğitimi için kur'an Kursu eğitimini seçen ailelerin yüzdesi de bir hayli düşük gözlenmiştir (% 5.8).

Çocuğunu ortaokula göndermeyi düşünüp de, ortaokula göndermeden önce dini eğitimini sağlamak için Kursları tercih edenlerin oranı, diğer faktörler arasında en düşük düzeyde gözlenmiştir (% 3.5). Çevresindeki ailelerden etkilenerek bu kurumları tercih eden aileye ise rastlanmamıştır.

Ailelerin, yukarıda belirtilen tercihlerinin; anne babanın yaş, eğitim düzeyi ve mesleği değişkenlerine dağılımı (Tablo: 16)'da gösterilmiştir.

b. Çocuğun Eğitimi İçin Kur'an Kursunu Tercih Etme Nedenlerinin; Ailenin Oturduğu Yerleşim Yerinin Türüne Dağılımı

Tablo 15'de görüldüğü üzere; ilçe merkezinde ikamet eden ailelerden (% 52.0)'si, "dinini öğrenmesi için" çocuğunu kur'a gönderdiğini ifade ederken, köy'de ikamet eden ailelerden bu sebebi ileri sürenlerin oranı (% 40.7)'dir.

TABLO: 15

Çocuğunun Eğitimi İçin Kur'an Kursunu Tercih Etme Nedenlerinin, Ailenin İkamet Ettiği Yerleşim Yerinin Türüne Dağılımı

	İlçe	Bucak	Köy	Genel Grup Yüzdesi
1. Dinini Öğrenmesini Sağlamak	52.0	-	40.7	44.2
2. İ.H.L. Orta Kısımına Hazırlamak	24.0	50.0	25.4	24.4
3. Çocuğun Kendi İsteddiği	16.0	50.0	15.2	16.3
4. Ailenin Yükünü Azalt.	-	-	8.5	5.8
5. Hafız-Müezzin veya Kurs Öğretmeni Olması	4.0	-	6.8	5.8
6. Ortaokula göndermeden önce din eğitimi almak	4.0	-	3.4	3.5
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0

$$Sd = 7 \quad \chi^2 = 121.3 \quad p < .05$$

Kursu tercih sırasında önemli bir farklılık olmamakla birlikte, birinci, üçüncü ve altıncı sebeplerde, ilçe ailelerinin yüzdeleri daha yüksek bulunmuştur.

c. Çocuğun Eğitimi İçin Kur'an Kurslarının Tercih Edilmesinin, Ailelerin Büyüklüğü (Ailedeki Birey Sayısı) Değişkenine Dağılımı

Ailedeki birey sayısı arttıkça, kursların tercih sebeplerinin yüzde dağılımlarında da farklılıklar meydana gelmektedir. Bu durum (Tablo 17)'de gösterilmiştir.

TABLO: 17

Çocuğun Eğitimi İçin Kur'an Kurslarının Tercih Sebeplerinin, Ailenin Büyüklüğü Değişkenine Dağılımı

	3	4	5	6	7	8	9	Genel Grup %
1	-	30.0	39.1	47.6	57.1	33.3	60.0	44.2
2	50.0	30.0	26.1	19.0	14.3	66.6	20.0	24.4
3	-	30.0	21.7	19.0	7.1	-	-	16.3
4	-	-	-	4.8	14.3	-	20.0	5.8
5	50.0	10.0	8.7	-	7.1	-	-	5.8
6	-	-	4.3	9.5	-	-	-	3.5
TOPLAM	100.0	100.0	99.9	99.9	99.9	99.9	100.0	100.0

Genel grubun yüzde dağılımları kriter olarak kabul edildiğinde (örneğin 1. sebep için % 44.2; ikinci sebep için % 24.4 gibi), bu kriterlerden artı veya eksi yönde sapmalar, her tercih faktörü için, yukarıdaki tabloda görülmektedir. Birinci sebep olarak belirlenen “dinini öğrenmesi” faktörü yönünden incelediğimizde, 3, 4 ve 5 bireyli aileler, genel yüzdenin altında; 6, 7, 9 bireyli aileler ise genel grup yüzdesinin üzerinde bir değere sahiptir. İki ayrı aile tipini temsil etmesi bakımından, 4 bireyli ve 9 bireyli ailelerin tercihlerini karşılaştırdığımızda şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır. (Bu iki ailenin seçilmesinde, 4 bireylinin çekirdek aileyi, 9 bireyli ailenin ise geniş aileyi temsil edeceği varsayımından yararlanılmıştır).

TABLO: 18

Çekirdek Aile ile Geniş Ailenin, Kursu Tercih Edişlerindeki Sebeplerinin Karşılaştırılması

Tercih Sebepleri	Çekirdek Aile (%)	Geniş Aile (%)	Genel Grup (%)
1. Dinini öğrenmesini temin	30.0	60.0	44.2
2. İ.H.L. Gitmeden önce Kur'an okumayı öğrenmesi için	30.0	20.0	24.4
3. Çocuk kendi istediği için	30.0	0.0	16.3
4. Ailenin yükünü azaltmak	0.0	20.0	5.8
5. Hafız-Müezzin veya kurs öğretmeni olması için	10.0	0.0	5.8
6. Ortaokula Göndermeden önce dini yönden yetişmesi için	0.0	0.0	3.5
TOPLAM	100.0	100.0	100.0

$$Sd: 6 \quad \chi^2 = 3.61 \quad p < .05$$

Tablodan görüldüğü üzere, çekirdek ailede, “dinini öğrenmesini temin” faktörü, tüm çekirdek aileler içinden (% 30.0)'u için sözkonusu iken, geniş ailelerden (% 60.0)'ı bu sebebi ileri sürerek çocuklarını kursa göndermişlerdir.

İmam Hatip lisesine göndermeden önce kursları bir hazırlık okulu (sınıfı) gibi görenler açısından bakıldığında; çekirdek ailelerin yine (% 30)'u, geniş ailelerin ise (% 20.0)'si bu faktörü dikkate aldıklarını bildirmişlerdir. Bu oranlar, çekirdek aile için, genel grup oranından (5.6) birim fazla; geniş aile için ise (4.4) birim düşüktür.

Çekirdek ailelerden (%30)'u, çocuğun kendi isteğini dikkate aldıklarını ifade ederken, geniş ailede bu sebep hiç işlememiştir. Ailenin yükünü azaltmak faktörü için de durum aksinedir. Bu faktör, çekirdek ailelerce hiç ileri sürülmezken, geniş ailede, genel grup oranından (14.2) birim fazlalıkla (% 20.0) oranında etkili olmuştur.

d. Kur'an Kursunun Tercih Sebeplerinin, Ailenin Aylık Toplam Gelir Düzeylerine Dağılımı

Örnekleme giren aileler, aylık toplam gelir düzeyi bakımından beş grupta ele alınmış ve bu beş grubun tercih farklılıklarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Aylık toplam gelir düzeyi değişkeni açısından, ailelerin çocuklarının eğitim için kursları seçmelerindeki sebepler (Tablo 19)'da gösterilmiştir.

TABLO: 19

Ailenin Aylık Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Kur'an Kurslarını Tercih Sebeplerinin Dağılımı (%)

Tercihler	<i>50 milyon ve Az</i>	<i>51-100 milyon</i>	<i>101-150 milyon</i>	<i>151-200 milyon</i>	<i>201 ve + milyon</i>	Genel Grup
1	41.9	42.8	40.0	60.0	40.0	44.2
2	18.6	28.6	40.0	20.0	60.0	24.4
3	16.3	17.8	20.0	20.0	0.0	16.3
4	9.3	3.6	0.0	0.0	0.0	5.8
5	9.3	3.6	0.0	0.0	0.0	5.8
6	4.6	3.6	0.0	0.0	0.0	3.5
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Yukarıdaki tabloda ilk dikkati çeken nokta, ilk iki gelir dilimine ait ailelerin (*50 milyon - 100 milyon*) tercihlerinin, 6 değişik sebebe dağılmış olması ve bu dağılımın yüzdelere de, genel grup yüzdesine çok yakın bulunmasıdır. Son üç gelir dilimine sahip ailelerin (*101 milyon - 201 milyon*) fazla), kursu tercih sebepleri ise, ilk üç sıradaki sebeplerde toplanmıştır. Geliri *101 ml.* liradan fazla aileler için; “çocuğun kendi isteği; ailenin yükünü azaltmak ve hafız-müezzin olması” sebepleri işlememiştir.

Daha net fikir vermesi bakımından; aylık toplam geliri *50 milyondan* az olan aileler “düşük gelirli”, aylık geliri *51 - 200 milyon Lira* olanlar “orta gelirli” ve geliri *201 + milyon* fazla olan aileler de “yüksek gelirli” aileler olarak ayrıştırıldığında (bu grupta örnekleme giren ailelerin gelir dağılımları dikkate alınarak, keyfi olarak belirlenmiştir), bu üç grup ailelerin tercih dağılımları (Tablo: 20)'de gösterilmiştir.

TABLO: 20

Düşük-Orta ve Yüksek Gelirli Ailelerin Kurs Eğitimi Tercih Edişlerindeki Sebeplerin Dağılımı (%)

Tercih Sebepleri	Düşük Gelir	Orta Gelir	Yüksek Gelir	Genel Grup
1. Dinini öğrenmesini sağlamak	41.9	40.0	40.0	44.2
2. İ.H.L.'ne hazırlık	18.6	40.0	60.0	24.4
3. Çocuğun kendi isteği	16.3	20.0	0.0	16.3
4. Ailenin yükünü azaltmak	9.3	0.0	0.0	5.8
5. Hafız-Müezzin olması için	9.3	0.0	0.0	5.8
6. Ortaokula göndermeden önce dinini öğretmek	4.6	0.0	0.0	3.5
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0

Yukarıda da belirtildiği gibi, düşük gelirli ailelerin tercihleri, genel grubun yüzde dağılımlarına paralel olmakla birlikte; orta gelirli ailelerin tercihleri ilk üç sebep etrafında; yüksek gelirli ailelerin tercihleri ise ilk iki sebep etrafında kümeleşmektedir.

İmam Hatip lisesine göndermek düşüncesi en fazla, yüksek gelirli ailelerce tercih edilirken; "dinini öğrenmesini sağlamak" fikri, üç kesim ailece de yakın oranlarda itibar görmüştür.

4.1.3. Ailenin; Çocuğunun İleride Sahip Olmasını Düşündüğü

Mesleklere İlişkin Bulgular

Örnekleme giren ailelere, araştırmanın gerçekleştirildiği yerleşim yerinin coğrafi, sosyal ve kültürel özellikleri dikkate alınarak 8 adet meslek (iş) adı sunulmuş ve bunlardan birisini, çocuğun ileride sahip olmasını düşündüğü meslek olarak işaretlemesi istenmiştir. Sunulan bu mesleklerin dışında, başka bir meslek düşünülüyorsa, bunu da yazılı olarak belirtmeleri duyurulmuştur.

a. Ailenin Çocuğu İçin İleride Düşündüğü Meslek Türüne İlişkin Bulgular

Ailelerin, çocukları için istedikleri mesleklere ilişkin yüzde dağılımları (Tablo: 21)'de gösterilmiştir. Burada da dikkatimizi çeken husus, anne ve babanın aynı meslekleri tercih etmiş olmalarıdır. Bu durum, daha önce de açıklandığı gibi, ailede bu konuda görüş birliğinin bulunduğu faktörünün dışında, başka faktörler ile ilgili olabilir. Örneğin, sunulan “soru formu”nun anne ya da babanın sadece birisi tarafından doldurulmuş olabileceği gibi, ailede tek karar sahibi olarak babanın düşüncesi, anne ve babanın birlikte düşüncesi gibi de yansımış olabilir.

TABLO: 21

Ailenin, Çocuklarının Sahip Olmasını İstedikleri Meslekler Ait Düşünceleri

Meslekler	Babanın Tercih %	Annenin Tercih %	Genel Grup %
1. İmam	44.2	44.2	44.2
2. Müezzin-Hafız	15.1	15.1	15.1
3. Müftü veya Hatip	13.9	13.9	13.9
4. Din işleri dışında memur	12.8	12.8	12.8
5. Ev hanımı	7.0	7.0	7.0
6. Kurs öğretmeni	2.3	2.3	2.3
7. Esnaf-Tüccar	3.5	3.5	3.5
8. Çiftçi	1.2	1.2	1.2
TOPLAM	100.0	100.0	100.0

$$Sd: 8 \quad \chi^2 = 2.97 \quad P < .05$$

Tablo 21'de görüldüğü üzere, ailelerin isteklerinde ilk üç sırayı “din işleri” ile ilgili meslekler almıştır. Kur'an kursu öğretmenliği de hesaba katıldığında, imam, müezzin veya hafız ve müftü veya hatip mesleklerini düşünen ailelerin oranı, tüm aileler içinde (% 75.5)'e ulaşmaktadır.

Din hizmetleri dışında memuriyet yapmasını isteyen ailelerin oranı (% 12.8)'dir. Çocuğunun ev hanımı olmasını isteyen ana-babalar, tüm ana-baba sayısı-

nın (% 7.0)'sini oluşturmaktadır. Bunların kız çocukları kursta okumaktadır. Kurslarda okuyan kızların oranı (% 17.0) civarındadır. Bu bilgi, ileride öğrenciler ile ilgili bulgular kısmında açıklanacaktır.

Esnaf-Tüccar veya çiftçi mesleklerini düşünen aile oranları, diğer mesleklere göre en düşük düzeyde bulunmuştur.

Ailenin, çocuğu için düşündüğü meslek çeşidinin; ana-babanın yaş, eğitim düzeyi ve mesleklerine göre dağılımı Tablo 22'de gösterilmiştir.

b. Ailenin Çocuğu İçin Düşündüğü Meslek Türünün, "Ailenin İkamet Ettiği Yerleşim Yeri" Değişkenine Dağılımı

Araştırmadan önce yapılan ön çalışmada, örnekleme giren kurs öğrencilerinin ana-babalarından il'de ikamet eden bulunmadığının anlaşılması üzerine, ailelere verilen soru formunda, işaretlenmek üzere üç yerleşim yeri belirtilmiştir. Bunlar, ilçe, bucak ve köy'dür. Bucak'da ikamet eden aile sayısının çok az olması, bu yerleşim yerine ilişkin yüzde dağılımlarının iki seçenekte toplanması sonucunu doğurmuştur. Bu itibarla, bucak türü yerleşim yerinde oturan ailelere ilişkin bulguların güvenilirliği son derece düşük olacaktır.

TABLO: 22
AİLENİN ÇOCUĞU İÇİN İLERİDE DÜŞÜNÜLÜĞÜ MESLEKLERİN; ANNE-BABANIN YAŞ, EĞİTİM DÜZEYİ VE MESLEK DEĞİŞKENLERİNE DAĞILIMI

TERCİHLER	ANNE-BABAYA İLİŞKİN DEĞİŞKENLER							
	YAŞ		EĞİTİM DÜZEYİ		MESLEĞİ			
	BABA	ANNE	BABA	ANNE	BABA	ANNE	BABA	ANNE
	26-30							
	31-35							
	36-40							
	41-45							
	46-50							
	51 ve +							
	26-30							
	31-35							
	36-40							
	41-45							
	46-50							
	51 ve +							
	Okur-Yazar Değil							
	Okur-Yazar							
	İlkokul Mezunu							
	Ortaokul Mezunu							
	Lise Mezunu							
	Fakülte YO. Mezunu							
	Okur-Yazar Değil							
	Okur-Yazar							
	İlkokul Mezunu							
	Ortaokul Mezunu							
	Lise Mezunu							
	Fakülte YO. Mezunu							
	İşsiz							
	Çiftçi							
	Evde Halı İmal							
	İşçi							
	Esnaf							
	Memur							
	Ev Hanımı							
	Çiftçi							
	Evde Halı İmal.							
	İşçi							
	Esnaf							
	Memur							

Tablo 23'de, ailenin ikamet ettiği yerleşim yerlerine göre meslek tercihleri gösterilmiştir.

TABLO: 23

Ailenin İkamet Ettiği Yerleşim Yerinin Türüne Göre, Çocuğu İçin Düşündüğü Meslekler (%) .

Tercih Edilen Meslekler	İlçe	Bucak	Köy	Genel Grup
İmam	24.0	50.0	52.5	44.2
Müezzin-Hafız	16.0	0.0	15.3	15.1
Müftü veya Hatip	4.0	0.0	18.6	13.9
Din İşleri Dışında	24.0	0.0	8.5	12.8
Ev hanımı (Kızlar)	20.0	50.0	0.0	7.0
Kurs Öğretmeni	8.0	0.0	0.0	2.3
Esnaf Tüccar	4.0	0.0	3.4	3.5
Çiftçi	0.0	0.0	1.7	1.2
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0

$$Sd: 9 \quad \chi^2 = 5.25 \quad p < .05$$

Bucak ile ilgili yukarıdaki paragrafta belirtilen sınırlılık dikkate alınarak, köy ve ilçe yerleşim yerlerinin tercihleri karşılaştırıldığında ilk dikkati çeken noktanın, din hizmetleri ile ilgili mesleklerin, genel olarak ilçede ikamet eden ailelerce, köy ailelerine kıyasla daha az tercih edildiğidir. Din hizmetleri dışında memuriyet ve ev hanımlığı seçenekleri, ilçe ailelerince, genel grup ve köy aileleri yüzdelerinden daha fazla bir değere sahiptir. Köyde ikamet eden aileler için; imamlık ile müftü veya hatiplik meslekleri, ilçe ailelerine ve genel gruba kıyasla daha fazla itibar görmektedir.

Bucak'da ikamet eden aile sayısı yeterli düzeyde olmadığı için, tercihler, yeterli dağılım göstermemiştir. Örnekleme giren aile sayısı az olduğu için, tercihler de iki seçenekte yığılma göstermiştir.

c. Ailenin Çocuğu İçin Düşündüğü Meslek Türünün, Ailenin Büyüklüğü (Ailedeki Toplam Birey Sayısı) Değişkenine Dağılımı

Örnekleme giren aileler, üç bireyli ailelerden dokuz bireyli aileye kadar 7 kısma ayrılmış ve meslek tercihlerinin, bu ailelere dağılımı incelenmiştir. Ailelerin çocukları için yaptıkları meslek tercihlerinin, ailenin büyüklüğüne dağılım Tablo 24'de gösterilmiştir.

TABLO: 24

Ailenin Çocuğu İçin Düşündüğü Meslek Türünün, Ailenin Büyüklüğü Değişkenine Dağılımı (%)

Meslekler	3	4	5	6	7	8	9	Genel Grup
İmam	0.0	60.0	43.5	38.1	57.1	66.7	35.6	44.2
Müezzin-Hfz.	0.0	20.0	13.0	14.3	14.3	0.0	45.8	15.1
Müftü-Hatip	100.0	0.0	4.3	23.8	14.3	0.0	10.6	13.9
D.İ. Dışında Memur	0.0	0.0	21.7	14.3	7.1	0.0	8.0	12.8
Ev Hanımı	0.0	0.0	13.1	4.8	7.1	0.0	0.0	7.0
Kurs Öğret.	0.0	10.0	4.3	0.0	0.0	0.0	0.0	2.3
Esnaf-Tacir	0.0	10.0	0.0	4.7	0.0	0.0	0.0	3.5
Çiftçi	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	33.3	0.0	1.2
TOPLAM	100.0	100.0	99.9	100.0	99.9	100.0	100.0	100.0

Tablo 24'de görüldüğü üzere, çekirdek aile sayılabilecek ailelerde ve geniş ailelerde tercihler dört seçenekte toplanmaktadır. Birey sayısı bakımından orta düzeye sahip (5 ve 6 bireyli aileler) ailelerde ise tercihler daha geniş bir alana yayılmaktadır.

Dört bireyli aileyi çekirdek aile, 9 bireyli aileyi ise geniş aile kabul edersek, iki aile tipinin tercihleri karşılaştırıldığında şöyle bir durum göze çarpmaktadır.

TABLO: 25

Çekirdek Aile İl Geniş Ailenin Çocuğu İçin Meslek Tercihlerinin Karşılaştırması

ÇEKİRDEK AİLE		GENİŞ AİLE	
Meslekler	%	Meslekler	%
İmam	60.0	Müezzin-Hafız	45.8
Müezzin-Hafız	20.0	İmam	35.6
Kurs Öğretmeni	10.0	Müftü-Hatip	10.6
Esnaf Tüccar	10.0	Din İşleri dışında memur	8.0
TOPLAM	100.0		100.0

$$Sd: 3 \quad \chi^2 = 6.47 \quad p < .05$$

İmanlık mesleğinin, genel grup yüzdesinden (16.0) birimlik bir fazlalıkla çekirdek aile için birinci sırayı alması; aynı mesleğin genel grub yüzdesinden (9.0)

birimlik bir azalma ile geniş ailede ikinci sırayı almış olması, bu iki aile tipinin tercihlerindeki önemli bir farklılıktır. Bu meslek için, iki aile tipi arasında (% 25)'lik bir fark göze çarpmaktadır.

Müezzinlik ve hafızlık çekirdek ailede ikinci sırayı alırken, geniş ailede, genel gruptan (30.0) birimlik bir fazlalıkla ilk sırayı işgal etmiştir. Kur'an kursu öğretmenliği geniş aile tarafından hiç tercih edilmezken, çekirdek ailede, müftü-katip mesleğine itibar etmemiştir.

Aynı şekilde, esnaf veya tüccarlık çekirdek aile için düşünülen bir meslek olmasına karşılık, geniş ailede tercih bulamamıştır. Din hizmetleri dışında memuriyet düşüncesine ise geniş aile sahiptir.

d. Ailenin Çocuğu İçin Düşündüğü Meslek Çeşidinin; Ailenin Aylık Toplam Gelir Düzeyi Değişkenine Dağılımı

Daha önceki kısımda açıklandığı gibi aileler, aylık toplam gelirleri yönünden beş gruba ayrılmıştır. Ailenin çocuğu için düşündüğü meslek türü, ailenin geliri açısından da incelenmiştir. Tablo 26'da bulgular gösterilmiştir.

TABLO: 26

Ailenin Aylık Gelir Düzeyi Değişkenine Göre, Çocuğu İçin Düşündüğü Mesleklerin Dağılımı

Meslekler	50 Milyon ve Az	51-100 Milyon	101-150 Milyon	151-200 Milyon	201 Milyon ve FAZLA
İmam	51.2	46.4	0.0	20.0	30.0
Müezzin-Hafz.	11.6	25.0	20.0	0.0	0.0
Müftü-Hatip	16.3	10.7	20.0	40.0	20.0
D. Hiz. Dışın. Memur	7.0	10.7	40.0	40.0	50.0
Ev hanımı	4.7	0.0	0.0	0.0	0.0
Esnaf-Tüccar	2.3	7.2	0.0	0.0	0.0
Çiftçi	2.2	0.0	0.0	0.0	0.0
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Tablo 26'da görüldüğü üzere, aylık toplam geliri 50 M. liradan az olan ailelerin tercihleri daha geniş bir çeşitlilik gösterirken, gelir düzeyi arttıkça meslek tercihlerinde, belli meslekler etrafında toplanmalar gözlenmektedir. 50 milyon ve az

geliri olan aileler, kendilerine sunulan seçeneklerden hepsine dağılıma gösterirlerken, 51-100 milyon dilimindeki ailelerde tercih sayısı 5'e, 101-200 mil. dilimindeki ailelerde 3'e ve 201-+ milyon gelir dilimindeki ailelerde ise 2'ye inmektedir.

Ailenin gelir düzeyi arttıkça, müftü veya hatiplik, din hizmetleri dışında memuriyet ve imamlık mesleklerinin yüzdelerinde de artışlar gözlenmektedir.

Ev hanımlığı, Kur'an kursu öğretmenliği ve çiftçilik;(51 ve +) liralık limitten sonraki ailelerce hiç tercih edilmezken, müezzinlik-hafızlık mesleği (151 ve +) limitini aşan ailelerce düşünülmemektedir.

Aylık toplam geliri 100 milyon liradan az olan aileleri "düşük gelirli; 101 ve fazla aileleri de yüksek gelirli kabul ederek (bu gruplama, keyfi olarak, araştırmanın yapıldığı çevrenin ekonomik realitesi göz önüne alınarak belirlenmiştir), ekonomik gücü farklı iki aile tipinin tercihleri karşılaştırıldığında aşağıdaki durum ortaya çıkmaktadır.

TABLO: 27

Düşük Gelirli ve Yüksek Gelirli Ailelerin Meslek Tercihlerinin Karşılaştırılması (%)

DÜŞÜK GELİRLİ AİLE		YÜKSEK GELİRLİ AİLE	
Meslekler	%	Meslekler	%
İmam	51.2	Din hizmetleri dışında memur	50.0
Müftü-Hatip	16.3	İmam	30.0
Müezzin-Hafız	11.6	Müftü-Hatip	20.0
Din Hiz. Dışında Memur	7.0		
Ev hanımı	4.7		
Kurs Öğretmeni	4.7		
Esnaf-Tüccar	2.3		
Çiftçi	2.2		
TOPLAM	100.0		100.0

Tablo 27'de görüldüğü üzere, düşük gelirli ailelerin yarısından biraz fazlası imamlık mesleğini ilk sırada düşünürlerken, yüksek gelirli aileler ilk sıraya (% 50.0), din hizmetleri dışında memuriyeti koymuşlardır. İmamlık mesleğini yüksek gelirli ailelerden (% 30.0)'u düşünürken, müftü-hatip mesleği, bu ailelerin (20.0)'si

tarafından tercih edilmiştir. Düşük gelirli ailelerde, tercihler daha geniş bir alana dağılmıştır.

4.2. Kur'an Kursunda Öğrenim Gören Öğrencilerin Özellikleri, Kurs, Çevrelerine ve Geleceklerine İlişkin Düşüncelerine Ait Bulgular

Bulgular bölümünün bu kısmında önce Kur'an kursu öğrencilerine ait kişisel bilgiler sunulacak, daha sonra sırasıyla; öğrencilerin öğrenim gördükleri kursa ilişkin görüşleri, öğrencilerin arkadaş çevrelerine ilişkin bulgular, öğrencilerin aileleri ile olan ilişkileri ve öğrencilerin geleceklerine ilişkin planları ve umu düzeylerine ait bulgulara yer verilecektir.

4.2.1. Kur'an Kursunda Okuyan Öğrencilere İlişkin Kişisel Bilgiler

Örnekleme giren ve soru formunu cevaplayan öğrencilerin; cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, akademik özgeçmişlerine ilişkin bulgular aşağıda özetlenmiştir.

a. Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine Dağılımı

Örnekleme giren ve soru formuna cevap veren öğrencilerin cinsiyetlere dağılımı Tablo 28'de gösterilmiştir.

TABLO: 28

Kur'an Kursu Öğrencilerin Cinsiyet Özellikleri

	Erkek	Kız	Toplam
Sayı (N)	142	30	172
Yüzde (%)	82.6	17.4	100.0

Tablodan görüldüğü üzere, örnekleme giren ve soru formuna cevap veren öğrencilerin büyük bir çoğunluğu erkek (% 82.6); daha az bir kısmı ise (% 17.4) kız'dı. Bu oranlar, Türkiye genelindeki kurs öğrencilerinin cinsiyet dağılımlarından büyük ölçüde farklıdır.

b. Öğrencilerin Yaş Değişkenine Dağılımı

Üzerinde araştırma gerçekleştirilen 172 öğrencinin yaş özellikleri Tablo 29'de gösterilmiştir.

TABLO: 29
Kur'an Kursu Öğrencilerinin Yaş Dağılımları (%)

Cinsiyet	11	12	13	14	15 ve	Toplam
Erkek	5.6	29.6	38.0	18.3	8.5	100.0
Kız	0.0	33.3	26.7	20.0	20.0	100.0
Genel Grup	4.7	30.2	36.0	18.6	10.5	100.0

Örnekleme giren ve soru formuna cevap veren öğrencilerden çoğu 12-13 yaşlarındadır (% 66.2). 14 yaş ve daha büyük olduğu söylenebilir. Erkek öğrenciler yaşca kızlardan daha küçüktür.

c. Öğrencilerin (kendileri dahil) Toplam Kardeş İsi

Tablo 30'da görüldüğü üzere, öğrencilerden (% 64.0) çoğu 4 ve daha fazla kardeşe sahiptir. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre kardeş sayıları Tablo 30'da gösterilmiştir.

TABLO: 30
Öğrencilerin Kendileri Dahil Toplam Kardeş Sayıları

	2	3	4	5	6	Toplam
Erkek	11.3	15.5	12.7	28.2	32.3	100.0
Kız	33.3	46.7	0.0	13.3	6.7	100.0
Genel Grup	15.1	20.9	10.5	25.6	27.9	100.0

Tablo 30'da görüldüğü üzere, erkek öğrencilerin büyük bir kısmı 4 ve daha fazla sayıda kardeşe sahipken, kız öğrencilerde bu durum tam aksine bir görüntü vermektedir. Kızların (% 80.0)'i üç ve daha az sayıda kardeşe sahiptir.

d. Kur'an Kursu Öğrencilerinin ilkokulu Bitirme Dereceleri
(Akademik Geçmişleri)

Örnekleme giren ve forma cevap veren öğrencilerden yaklaşık yarısı ilkokulu pekiyi derece ile (% 48.8); yarıya yakın bir kesimi de iyi derece ile (% 43.0) bitirmişlerdir. Orta derece ile bitirenlerin oranı en düşük düzeyde gözlenmiştir (% 8.2).

Öğrencilerin ilkokulu bitirme derecelerinin, cinsiyetlerine dağılımı Tablo 31'de gösterilmiştir.

TABLO: 31

Öğrencilerin İlkokulu Bitirme Derecelerinin Cinsiyetlere Göre Farklılığı

	Pekiyi	İyi	Orta	Toplam
Erkek	53.5	39.4	7.1	100.0
Kız	26.7	60.0	13.3	100.0
Genel Grup	48.8	43.0	8.2	100.0

Tabloda incelendiğinde, erkek öğrencilerin kızlara kıyasla, ilkokulu bitirme derecelerinin daha yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Kızlardan büyük bir kısmı ilkokulu “iyi” derece ile bitirirken, “orta” derece ile bitiren kızların oranı da erkeklerden daha yüksektir.

e. Öğrencilerin İlkokulu Okudukları Yerleşim Yerinin Türü

Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere öğrencilerin çoğu ilkokul eğitimini “köy ilkokulunda” tamamlamışlardır. İkinci sırayı “ilçe ilkokulları”, üçüncü sırayı ise “Bucak ilkokulları” almaktadır. Ancak, kız ve erkek öğrenciler ayrı ayrı ele alındığında, daha değişik bir kompozisyon ortaya çıkmaktadır. Bu durum Tablo 32'de gösterilmiştir.

TABLO: 32

Öğrencilerin İlkokul Eğitimini Aldıkları Yerleşim Yerinin Türü

	Köy	Nahiye	İlçe	İl	Toplam
Erkek	84.5	8.5	7.0	0.0	100.0
Kız	13.3	16.7	70.0	0.0	100.0
Genel Grup	72.1	9.3	18.6	0.0	100.0

Tablodan görüleceği üzere, erkek kurs öğrencilerinin büyük bir kısmı (% 84.5), köy ilkokullarından mezun iken, kızlar, bu durumun aksine, büyük bir çoğunlukla (% 70.0) ilçe'de ilköğrenimlerini görmüşlerdir.

Kur'an kursunda okuyan erkek öğrencilerin yatılı, kız öğrencilerin ise gündüzlü öğrenim görmeleri de, yukarıdaki durum ile ilişkilidir. Özetle, erkek öğrenciler çoğunlukla “köy” kökenli öğrencilerdir.

4.2.2. Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Kur'an Kursuna İlişkin Düşüncelerine Ait Bulgular

Örnekleme giren ve soru formuna cevap veren öğrencilerin; (a) kurstaki öğrenim süreleri, (b) kurstaki eğitim öğretimden memnuniyet dereceleri ve (c) kurs öğrenimleri süresince ilgilendikleri serbest zaman faaliyetlerine ilişkin bulgular aşağıda gösterilmiştir.

a. Öğrencilerin Kurstaki Öğrenim Süreleri

Öğrenciler, kursta öğrenim gördükleri sürelerle ilişkin olarak bir yıl ile dört yıl arasında bir dağılım göstermektedirler. Bu duruma ilişkin bulgular, her cins için ayrı ayrı olmak üzere Tablo 337de gösterilmiştir.

TABLO: 33
Öğrencilerin Kurstaki Öğrenim Süreleri

	1. yılı Okuyan	2. yılı Okuyan	3. yılı Okuyan	4. yılı Okuyan	Toplam
Erkek	47.9	26.8	14.1	11.2	100.0
Kız	40.0	20.0	20.0	20.0	100.0
Genel Grup	46.5	25.6	15.1	12.8	100.0

Genel grup olarak bütün öğrencilerin, daha fazla ilk yılki öğrenimlerini sürdürdükleri Tablo 34'de görülmektedir. İki, üç ve dördüncü yıllara doğru kursta okuma oranı azalmaktadır.

Bu azalma, kız ve erkek öğrenciler için birlikte sözkonusu olmakta, ancak, kız öğrencilerde ilk yıldan sonra öğrenime devam etmede bir istikrar gözlenmektedir. Erkek öğrencilerde ise yıllar ilerledikçe oran azalmaktadır.

Bu durum, öğrenci ve öğrenci velilerinin Kur'an kursu eğitimini, ilkokulu takip eden ilk bir yıl içinde daha fazla tercih ettikleri ve bu ilk bir yıldan sonra ise çocuklarını bir özgün eğitim kurumuna veya çıraklığa gönderdikleri şeklinde açıklanabilir.

Kendileri ile yüzyüze görüşülen pek çok aile bu durumu dile getirmiştir. Aileler genellikle “çocuklarının yaşı küçük olduğu için”, ilkokuldan sonra ortaokula veya imam hatip lisesi orta kısmına göndermeden önce bir yıl Kurs eğitimi aldıklarını belirtmişlerdir.

b. Kur'an kursu öğrencilerinin, kurstaki Hayatlarından ve Eğitim Öğretimlerinden Memnuniyet Dereceleri

Öğrencilere yöneltilen ve kurstaki hayatlarından ve eğitim öğretimlerinden memnun olup olmadıklarına ilişkin soruya, çoğunlukla “memnun oldukları” yolunda cevap alınmıştır. Bu memnuniyet, erkek öğrenciler arasında, kız öğrencilere kıyasla daha fazladır. Bu duruma ilişkin bulgular Tablo 34'de gösterilmiştir.

TABLO: 34

Kur'an Kursu Öğrencilerinin Kurstaki Hayatlarından ve Kurs Eğitim Öğretiminden Memnun Olma Dereceleri

	Evet Memnunum	Kısmen Memnunum	Hayır Memnun Değilim	Toplam
Erkek	88.7	11.3	0.0	100.0
Kız	73.4	13.3	13.3	100.0
Genel Grup	86.0	11.6	2.4	100.0

$$Sd: 3 \quad \chi^2: 0.071 \quad p < .05$$

Öğrencilere ait kişisel bilgiler ile ilgili bulgular kısmında belirtildiği gibi erkek öğrencilerin (% 84.5)'i köy ilkokullarında okuyarak kursa gelmişlerdir. Kurs eğitimi ve kursun bulunduğu çevre onlar için, daha önceki çevrelerinden çok farklı ve daha rahattır. Bu durum erkek öğrencilerin kurstan memnun olmalarındaki oranın yüksekliği ile ilgili olabilir.

Kız öğrencilerdeki memnuniyetin erkek öğrencilere göre daha düşük olması da bu şekilde açıklanabilir. Kız öğrencilerin (% 70.0)'i ilkokulu ilçe merkezinde bitirmişlerdir. Onlar için ilçe değişik bir yaşantı sunmamaktadır.

Kurs eğitiminin ortamı, arkadaşlık ilişkilerinin niteliği ve kurs öğretmenlerinin tutumları, öğrencilerin memnuniyetinin yüksekliği ile ilgili olabilir. Yatılı öğrenciler için planlı bir hayat ve düzenli yemek bulunması faktörleri de düşünülebilir. Kursta verilen eğitim ve öğretimin, öğrencilerin ilgilerine karşılık vermesi, memnun olmalarında bir başka sebebi teşkil edebilir.

c. Öğrencilerin Kurs Öğrenimleri Süresince İlgilendikleri Serbest Zaman Faaliyetleri

Öğrencilerin çoğu (% 66.3), serbest zamanlarında (boş zamanlarında) ders çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Oyun oynamayı, kitap okumayı, özel ilgi alanları bulmayı ve badet etme seçeneklerini işaretleyen öğrenciler, daha küçük oranlarda kalmışlardır. Kız ve erkek olarak, öğrencilerin serbest zaman değerlendirmelerine ilişkin bulgular Tablo 35'de gösterilmiştir.

TABLO: 35

Öğrencilerin Kurs Öğrenimleri Süresince İlgilendikleri Serbest Zaman Faaliyetlerinin Cinsiyete Dağılımı (%)

	Ders Çalış.	Oyun Oynuyor	İbadet Ediyor	Kitap Okuyor	Özel İlgi Alanı Var	Toplam
Erkek	69.0	18.3	7.1	5.6	0.0	100.0
Kız	53.3	0.0	20.0	20.0	6.7	100.0
Genel Grup	66.3	15.1	9.3	8.1	1.2	100.0

$$Sd: 5 \quad \chi^2 = 2.17 \quad p < .05$$

4.2.3. Öğrencilerin Arkadaş Çevrelerine İlişkin Bulgular

Kur'an kursunda öğrenim gören öğrencilerin, kurs içi ve kurs dışı arkadaş sayıları aşağıdaki iki tabloda gösterilmiştir.

a. Öğrencilerin Kurs İçindeki "Samimi" Arkadaş Sayıları

Öğrencilerden dörtte birinin, kurs içindeki samimi olduğu arkadaş sayısı 4 ve 4'den azdır. Öğrencilerden çoğu (% 74.4)'ünün ise samimi arkadaş sayısı 5'in üzerindedir. Bu durumu kız ve erkek öğrencilere göre farklılaşması Tablo 36'da gösterilmiştir.

TABLO: 36

Kur'an Kursu Öğrencilerinin Kurs İçindeki "Samimi" Arkadaş Oyunlarının Cinsiyete Dağılımı

	Hiç Yok	1-2 Tane	3-4 Tane	5'den Fazla	Toplam
Erkek	0.0	7.0	16.9	76.1	100.0
Kız	6.7	6.7	20.0	66.6	100.0
Genel Grup	1.2	7.0	17.4	74.4	100.0

$$Sd: 4 \quad \chi^2 = 0.029 \quad p > .05$$

Dört ve dörtten az sayıda samimi arkadaş sahibi olan erkeklerin oranı (% 23.9), aynı durumdaki kızlardan daha azdır (% 33.4).

Genel grup oranları dikkate alındığında, kurs öğrencilerinin eğitim kurumu içi arkadaş etkileşiminin yeterli düzeyde bulunduğu söylenebilir.

b. Kur'an Kursu Öğrencilerinin, Kurs Ortamı Dışındaki Samimi Arkadaş Sayıları

Öğrencilerin kurs içi samimi arkadaş dağılımlarını gösteren yukarıdaki tabloda, öğrencilerden dörtte birisinin, kurs içi arkadaş sayısının 4 ve 4'den az olduğu gösterilmiştir. Öğrencilerden (% 41.9)'unun kurs dışındaki samimi arkadaş sayısı 4 ve 4'ün altındadır. Bu durum öğrencilerin kurs dışı ortamda daha az sayıda arkadaşına sahip oldukları ile açıklanabilir.

Kur'an kursu öğrencilerinin, kurs dışı samimi arkadaş sayılarına ilişkin bulgular Tablo 37'de gösterilmiştir.

TABLO: 37

Kur'an Kursu Öğrencilerinin Kurs Dışı Samimi Arkadaş Sayılarının Cinsiyet Değişkenine Dağılımı

	Hiç Yok	1-2 Tane	3-4 Tane	5'den Fazla	Toplam
Erkek	4.2	18.3	15.5	62.0	100.0
Kız	6.7	26.7	26.7	39.9	100.0
Genel Grup	4.7	19.8	17.4	58.1	100.0

$$Sd: 4 \quad \chi^2 = 5.1 \quad p < .05$$

Kız öğrencilerden (% 60.1)'inin, erkek öğrencilerden ise (% 38.0)'ünün, kurs ortamı dışındaki samimi arkadaş sayısı 4 ve 4'den azdır. Yukarıdaki tablo incelendiğinde kızların daha çok kurs içinden arkadaş seçtikleri gözlenmektedir.

4.2.4. Kur'an Kursu Öğrencilerinin Aileleri İle Görüşme Sıklığına İlişkin Bulgular

Öğrencilere yöneltilen, yılda kaç kez ailelerinin yanına gittikleri ve ne kadar süre birlikte kaldıklarına ilişkin soruya alınan cevaplara göre elde edilen bulgular iki ayrı başlık altında aşağıda özetlenmiştir.

a. Kur'an Kursu Öğrencilerinin Bir Yıl İçinde Ailelerinin Yanına Gitme Sayısı

Tablo 38'de görüldüğü üzere, kız öğrencilerin tamamı “gündüzlü” kurs öğrencisidir. Bu yüzden ailelerinin yanına kalarak öğrenimlerini sürdürmektedirler. Erkek öğrencilerin ise tamamı “yatılı” öğrencidir. Bu öğrencilerin bir öğrenim yılı içinde kaç kez ailelerinin yanına gittiklerine ilişkin bulgular Tablo 38'de gösterilmiştir.

TABLO: 38

Öğrencilerin Bir Yıl İçinde Ailelerinin Yanına Gitme Sıklığı

	Hiç Gitmiyor	Yılda 1 Defa	Yılda 2 Defa	Yılda 3 Defa	Yılda 4 ve Fazla	Toplam
Erkek	0.0	1.4	7.0	42.3	49.3	100.0
Kız	Sürekli Ailesinin Yanında Kalıyor.					

Tablo 38'de görüldüğü üzere erkek öğrencilerin sadece (% 8.4)'ü ailelerinin yanına yılda 2 defa ve 2 defadan, az gidebilmektedirler. Öğrencilerin (% 42.3)'ü, yılda üç kez; (% 49.3)'u ise yılda dört kez ve daha fazla ailelerinin yanına gitmektedirler.

b. Erkek Öğrencilerin Ailelerinin Yanına Gittikleri Her Seferinde Evde Kalma Süreleri

Erkek öğrencilerin büyük bir kısmı (% 70.4)'ü, ailelerinin yanına her gittiklerinde 6 gün ve 6 günden daha az beraber kalmaktadırlar. 7 günden fazla ailesi ile birlikte kalan erkek öğrencilerin oranı, tüm erkek öğrenciler içinde (% 29.6)'dır. Tablo 39'da, öğrencilerin her seferinde ailelerinin yanında kalma süreleri gösterilmiştir.

TABLO: 39

Erkek Öğrencilerin Aileleri Yanında Kalma Süreleri (%)

1-3 gün	4-6 gün	7-10 gün	10-15 gün	1 ay	1 aydan Fazla
36.6	33.8	12.7	9.9	5.6	1.4

Tablodan'da görüldüğü üzere ailenin yanında, her seferinde 1 ay ve 1 aydan daha fazla kalan öğrenci oranı en düşük düzeyde (% 7.0); 1 ile üç gün arasında kalan öğrenci oranı ise en yüksek oranda (% 36.6) gözlenmiştir.

Yatılı olarak Kur'an kursunda okuyan erkek öğrenciler genellikle yılda üç ve daha fazla ailesinin yanına gitmekte ve kısa süreler kalmayı (1-6 gün) tercih etmektedirler.

4.3.5. Kur'an Kursunda Okuyan Öğrencilerin, Kendi Geleceklerine İlişkin Planları ve Umu Düzeylerine Ait Bulgular

Bu kısımda, öğrencilerin Kur'an kursundan ayrıldıktan veya mezun olduktan sonra öğrenimlerine devam etmeyi isteyip istemedikleri ile gelecekte sahip olmayı düşündükleri mesleğin türüne ve geleceğe ne düzeyde umutla baktıklarına ilişkin bulgulara yer verilecektir.

a. Öğrencilerin Kurs Eğitimi Sonrası Devam Etmek İstedikleri Öğrenim Türü

Kur'an kursunda öğrenim gören öğrencilerden büyük bir kısmı (% 68.6), kurs sonrası imam hatip lisesinde öğrenimlerine devam etmeyi düşünmektedir. Öğrencilerin öğrenimlerine devam edip etmeme düşünceleri ile devam etmeyi düşündükleri öğrenimin türüne ilişkin bulgular, cinsiyet değişkenine göre önemli farklılıklar göstermektedir. Bu duruma ilişkin bulgular Tablo 40'da gösterilmiştir.

TABLO: 40

Öğrencilerin Kur'an Kursunu Bitirdikten Sonra Devam Etmek İstedikleri Öğrenim Türünün Cinsiyetlere Dağılımı

	Hiçbir Okula Gitmek İstemiyor	Ortaokula Gitmek İstiyor	İ.H.L. Orta Kısmını İstiyor
Erkek	15.5	5.6	78.9
Kız	46.7	33.3	20.0
Genel Grup	20.9	10.5	68.6

$$sd: 3 \quad \chi^2 = 6.77 \quad p < .05$$

Erkek öğrencilerin yaklaşık altıda biri, kız öğrencilerin ise yaklaşık yarısı, Kur'an kursu sonrası bir eğitim düşünmediklerini ifade etmişlerdir. Erkek öğrencilerden çoğu (% 78.9), kurs sonrası imam hatip lisesi orta kısmına gitmeyi düşünür-

ler, kızlar daha çok orta okulu tercih etmektedir (% 33.3). İmam hatip ortada kısmına gitmek isteyen kız öğrenci oranı (% 20.0) olarak gözlenmiştir. Erkeklerde ise bu oran oldukça düşük düzeydedir (% 5.6).

Ailenin çocuğunun kurs sonrası öğrenimine devamını isteme ve devam edeceği kurum hakkındaki görüşleri ile; çoğun aynı konudaki görüşlerinin karşılaştırılması Tablo 41'de gösterilmiştir.

TABLO: 41

Öğrenime Devam Konusundaki Aile ve Çocuk Görüşlerinin Karşılaştırılması

	Öğrenime Devam Etmeme	İ.H.L. Orta Kısmını Seçme	Ortaokula Gitmesini İstemek	Toplam
Aile Görüşü	72.1	24.4	3.5	100.0
Çocuk Görüşü	20.9	68.6	10.5	100.0

$$S_d : 3 \quad \chi^2 : 6.73 \quad p < .05$$

Ailelerin çoğu, Kur'an kursu eğitimini çocuğu için nihayi bir eğitim gibi görürken (% 72.1), çocuklar bunun aksine (% 79.1), öğrenimlerine Kur'an kursu sonrası da devam etmeyi istemektedirler.

Ailelerin dörtte biri (% 24.4), çocukları için İmam Hatip liselerinin orta kısmını, kurs sonrası eğitimi için düşünürken, ortaokula gönderme düşüncesinde olan aile oranı son derece düşüktür (% 3.5). Bu konuda da çocukların görüşü aileleri ile uyuşmamaktadır.

Özetle, Kur'an kursu sonrası eğitime devam edip etmeme ve edilecekse bunun hangi kurumda sürdürüleceği konusunda çocuk ile ailesi arasında önemli boyutlarda görüş ayrılığı sözkonusudur.

b. Kur'an Kursu Öğrencilerinin İleride Sahip Olmayı Düşündükleri Meslekler

Ailelere sunulan soru formunda, çocuğu için düşündüğü mesleğe ilişkin maddede seçenek olarak belirlenen meslekler, kurs öğrencilerine de yöneltilmiştir. Kur'an kursu öğrencilerinin bu mesleklere ilişkin tercihleri Tablo 42'de gösterilmiştir.

TABLO: 42

Kur'an Kursu Öğrencilerinin İleride Sahip Olmayı Düşündükleri Meslek Türünün Öğrenci Cinsiyetlerine Dağılımı

Meslekler	CİNSİYET	
	Erkek %	Kız %
İmam	56.3	-
Müftü-Hatip	16.9	-
Müezzin-Hafız	12.7	13.3
Din hizmetleri Dışında Memur	11.3	33.3
Kur'an Kursu Öğretmeni	0.0	6.7
Esnaf-Tüccar	1.4	-
Çiftçi	1.4	-
Ev hanımı	-	46.7
TOPLAM	100.0	100.0

Erkek öğrencilerin (% 5x85.9)'u din hizmetleri ile ilgili meslekleri tercih ederken, kız öğrencilerin aynı gruba giren mesleklere teveccühü daha azdır (% 20.0). Bu durum büyük ölçüde, kızların imam ve müftü gibi meslekleri edinemeyeceklerinden kaynaklanmaktadır. Ancak kız öğrencilerin yarısına yakın bir kısmı zaten ev hanımlığını tercih etmektedir (% 46.7). Erkek öğrenciler için imamlık en fazla düşünülen meslek konumundadır.

Çocuğun ileride sahip olmayı istediği meslek türü ailenin aynı konudaki düşüncesi Tablo 43'de karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma erkek çocuğun meslek tercihleri dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

TABLO: 43

Çocuğun İleride Sahip Olacağı Mesleğe İlişkin Aile ve Çocuk Görüşlerinin Karşılaştırılması

Meslekler	Ailenin Tercihi	Çocuğun Tercihi
İmam	44.2	56.3
Müezzin-Hafız	15.1	12.7
Müftü-Hatip	13.9	16.9
Din İşleri Dışında Memur	12.8	11.3
Kur'an Kursu Öğretmeni	2.3	0.0
Esnaf-Tüccar	3.5	1.4
Çiftçi	1.2	1.4
TOPLAM	93.0	100.0

$$Sd: 7 \quad \chi^2: 0.004 \quad p > .05$$

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere, ailenin meslek tercihleri ile çocuğun meslek tercihleri arasında sıralama yönünden hiçbir farklılık görülmemektedir. Tek tek mesleklere ait yüzde dağılımlarında da büyük farklılıklar bulunmamaktadır.

Ailenin tercihlerinin yüzde değerlerinin toplamı (% 93.0) de kalmıştır. Bu durum, ailelerin (% 7.0)'sinin kızlarının ev hanımı olmasını istemelerinden doğmuştur.

Aile ile çocuk tercihleri arasındaki en büyük farklılık "imamlık" mesleğine ilişkin tutumlarda gözlenmektedir.

c. Kur'an Kursu Öğrencilerinin Kendi Geleceklerine İlişkin Umu Düzeyleri

Öğrencilerin en büyük bir bölümü geleceğinden ümitli olduklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin kız veya erkek oluşları ile geleceklerine ilişkin umut düzeyleri arasında büyük olmamakla birlikte bir farklılık sözkonusudur. Bu durum Tablo 44'de gösterilmiştir.

TABLO: 44

Kur'an Kursu Öğrencilerinin Geleceklerine İlişkin Umu Düzeyleri

	Geleceğinden Çok Ümitli	Geleceğinden Pek Ümitli Değil	Geleceğinden Hiç Ümitli Değil
Erkek	84.5	12.7	2.8
Kız	73.4	13.3	13.3
Genel Grup	82.6	12.8	4.6

$Sd: 3$ $\chi^2: 1.24$ $p < .05$

Tablo 44'de görüldüğü üzere, erkek öğrencilerden (% 12.7)'si, kız öğrencilerden (13.3)'ü geleceklerinden pek ümitli değildir. Geleceğe hiç ümitle bakmamak yönünden, erkeklerdeki oran azalırken (% 2.8), kızların oranı yine (% 13.3) düzeyinde kalmaktadır.

Öğrencilerden çoğunun geleceklerine ilişkin ümitli olmalarına karşılık, kızların daha karamsar bir tablo çizdiği söylenebilir (% 26.6).

4.3. Kur'an Kursu Öğretmenlerinin Kur'an Okumayı Öğrenmenin ve Ezberlemenin Gerekliliğine İlişkin Görüşleri

Kur'an kursu öğretmenlerinden, Kur'an okumayı öğrenmenin ve ezberlemenin neden gerekli olduğu konusunda görüş istenmiştir. Öğretmenlerin yazılı olarak verdikleri bilgiler aşağıda sunulmuştur:

“Kur'an, insanlık tarihi boyunca hiçbir kitaba nasip olmayan bir yolla muhafaza edilmektedir. Bu ise yazma ve ezberleme metodudur. Kur'an hem yazılıp basmakta, hem de ezberlenmektedir.

Dünyanın neresinde olursa olsun, bütün Kur'anlar birbirinin aynıdır. Bir anda bütün Kur'an nüshaları yok olsa, yüzbinlerce hafız Kur'an tekrar tekrar yazabilir, aksi halde yazılı pekçok nüsha imdada yetişir.

Bu durumu Allah bizzat Kur'anda şöyle belirtmiştir: - Kur'an-ı Biz indirdik, O'nu koruyacak olan elbette Biziz- (Hicr 9). Bundan da anlaşılıyor ki, hafızlık Kur'an'ın korunabilmesi için bir yoldur. Hz. Peygamber zamanında, Kur'an hem yazılmış, hem de ezberlenmiştir. Birçok Sahabe Kur'anı ezberliyor ve başkalarına da ezberletiyorlardı. Bu çalışma Allah'a ibadet kabul ediliyordu.

Hız. Peygamber de bu konuda şöyle buyurmaktadır: -Nefsim elinde olan Allah'ya yemin ederim ki, Kuran'ın hafızadan çıkıp unutulması, devenin bağından kurtulup kaçmasından daha zordur.- (Buharı, Fadailü'l Kur'an, s. 23).

Kur'an'ın ezberlenmesindeki ayrı bir hikmet de Kur'an ile daha çok içli dışlı olmak ve O'ndaki hükümleri hayatta tatbik etmektir. Hz. Peygamber'in Kur'an hususunda önemle durduğu hususlar; ayetleri tebliğ etmek, okumak, ezberlemek ve yazdırmaktır. Hz. Peygamber bu durumu şöyle belirtmektedir: - Bir kimsenin içinden Kur'an'dan bir şey olmazsa, o kimse harap olmuş bir ev gibidir.- (Müsnedü Ahmet Bin hambel, I., s: 223).

Bir dini başkalarına tebliğ ederken bir kaynağa ihtiyaç vardır. İslâm dininin en büyük kaynağı olan Kur'an'dır. Kur'an'ı her zaman yanımızda taşımanın en kolay yolu da O'nu ezberlemektir. Hafızamızdaki Kur'an ile, mushaf taşımaksızın İslâmiyeti anlatabiliriz.

Kur'an okumak bir ibadettir. Zor durumda kalan bir insandan -mesela esaret gibi- yanında mushaf olmadığı zaman bu ibadeti hafızlığı sayesinde yerine getirebilir.

Kur'an, namaz gibi ibadetlerde de okunmaktadır. Namazda Kur'an okuyabilmek için de Kur'anı ezberlemeye ihtiyaç vardır.

Kur'an-ın tercüme yapılması hususuna gelince:

Kur'an Akapca yazılı ilahi bir kitaptır: Orjinali Arapçadır. Bu durumu Allah şöyle belirtmektedir: - Biz O'nu (Kur'anı) anlayasınız diye Arapça Kur'an olarak indirdik- (Yusuf Suresi, 2. Ayet).

Kur'an'ın birçok özellikleri vardır. Önemli özelliklerinden birisi de, O'nun lafzı ile ibadet yapılmasıdır. Kur'an, lafzı ve manasıyla bir bütündür. O'nun lafzı Arapçadır. Arapca'nın dışında başka bir dil ile okunması Kur'an değildir. Kur'an'ın meal ve tercümesiyle ibadet yapılamaz. Çünkü tercüme iki çeşittir:

a. Harfi veya lafzi tercüme: Bir sözün aynıyla başka bir dile çevirmektir. Bir cümle içindeki kelimelerin bütün özelliklerini karşılayacak ve ihtiva edecek karşılık hiç mümkün değildir. Eğer Kur'anın aslının yerini tutabilecek bir tercüme yapılsa Kur'anın aslının yerini tutulabilecek bir tercüme yapılsa Kur'anın benzeri yapılmış olur. Bu ise günümüze kadar mümkün olmamıştır. Bu durumu Allah şöyle belirtmektedir: - De ki, Andolsun eğer insanlar ve cinler şu Kur'an'ın bir benzerini meydana getirmek üzere toplansalar, yine de onun benzerini getiremezler- (İsra, 17/88).

Bu ayet yüzyıllardır, bu durumun aksini düşününlere meydan okumaktadır. Bunu Batılı bilim adamları da farketmişlerdir. Cenevre Üniversitesi Profesörü ve Fahri Rektörü Edouard Mentet yaptığı Fransızca Kur'an tercümesinin sonunda bu hususu gayet açık bir şekilde ifade etmektedir: - Arapça olarak Kur'anı bilenlerin hepsi, bu dini kitabın güzelliğini, uslubunun son derece mükemmel oluşunu takdir etmekte müttefik olacaklardır ki, Avrupa dillerindeki bütün tercüme, bunu hissettirip ifade etme imkanından mahrumdurlar. (Kaynak: Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, s. 218).

b. Manevi veya tefsiri Tercüme: Bu tercümede cümlenin anlamını başka bir dile nakletmek esastır. Bunda asıl amaç, bir cümlenin bütün özelliklerini değil, o cümlenin taşıdığı olduğu anlamı diğer dilde en güzel bir şekilde ifade etmektir. Bu

tür tercüme ile de ibadet yapılama. Çünkü, tefsiri tercüme de Kur'anın aslı olamaz. Örnek verecek olursak, Kur'an'da - Allah'ın el bütün ellerin üstündedir derken, bu çeşit tercümeye göre (haşa) Allah kişileştirilmiş oluyor. Fakat burada, anlatılmak istenen anlam, Allah'ın eli değil, Allah'ın kudretidir. Bunun gibi daha birçok ayetler vardır.

Kur'an evrenseldir. Zaman sınırı yoktur. Bugün tam anlaşılamayan ayetler gelecekte daha iyi anlaşılacak ve tercümeleri de değişecektir. Bir alimin belirttiği gibi - Dünya yaşlandıkça Kur'an gençleşmektedir. -Kur'anı tam anlayamayan ber tercüme ile ibadet yapılması mümkün değildir. Hiçbir İslâm alimi de bu duruma cevaz vermemiştir. Fakat Kur'anın anlatmak istediklerini anlamak için normal olarak tercüme ve tefsirler okunabilir.”

IV. BÖLÜM

ÖZET VE ÖNERİLER

Bu bölümde önce, bir önceki bölümde geniş olarak ele alınan bulgular, daha yalın bir biçimde özetlenecek; sonra da araştırma konusuna ilişkin öneriler geliştirilecektir.

4.1. Özet

Araştırmanın bulguları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

a. Kur'an kursuna çocuğunu gönderen ana-babalar daha çok "orta yaş" grubunda yer almaktadır. Çok genç ve çok yaşlı ana-baba oranı azdır.

b. Çocuğunun eğitimi için Kur'an Kurslarını seçen ana-babaların pek çoğu (hemen hemen tamamı), ilkokul eğitiminden daha fazla eğitim almamışlardır. Hiç okur-yazar olmayanların oranı, anneler arasında çok yüksektir.

c. Kur'an kurslarında okuyan öğrencilerin ana-babalarında çoğu tarım işi ile geçinmektedir. Babalar arasında çiftçiliği izleyen ikinci meslek, evde halı imal etmektir. Annelerin çok büyük bir bölümü ev hanımıdır.

d. Kur'an kursunda okuyan öğrenciler "geniş aileler" den gelmektedir. Bu ailelerin fert sayısı çoğunlukla 6 ve 6'dan daha fazladır.

e. Çocukları Kur'an kursunda okuyan ailelerin aylık toplam gelir düzeyleri askeri ücret biriminin de altındadır. Bu aileler ekonomik bakımdan son derece alt dilimde bulunmaktadırlar.

f. Ailelerin, çocuklarının eğitimi için Kur'an kurslarını seçmelerinin başlıca sebebi "dini eğitim sağlamaktır". İkinci sırayı, imam hatip lisesi orta kısmına hazırlık faktörü, üçüncü sırayı da çocuğun kendi isteği almıştır. Aileler, çocuklarının, dinlerini "Kur'an kurslarında" öğrenebileceklerine inanmaktadırlar.

g. Çocuğun eğitimi için kursları seçen aileler arasında, ilçede (şehir ortamında) ve köyde (kırsal kesimde) oturma faktörü, kursları tercih sebeplerinde bir farklılık meydana getirmemektedir. Kursu tercih sebepleri köy ve ilçe aileleri için aynı düzeyde ve paraleldedir.

h. Birey sayısı fazla olan ailelerde (geniş ailede), çocuğun dini eğitimini sağlamak faktörü, çekirdek aileye göre daha baskındır. Çocuğunu imam hatip lisesine hazırlamak faktörü ise çekirdek aile tarafından, geniş aileye kıyasla daha fazla itibar edilen sebepler arasında yer almaktadır. Geniş aile, çocuğun kendi isteğini hiç dikkate almazken, çekirdek ailelerin üçte biri, bu faktörü dikkate alarak çocuklarını kursa göndermektedir.

1. Kur'an kursunu seçme sebepleri açısından düşük gelirli, orta gelirli ve yüksek gelirli aileler ayrı ayrı incelendiğinde; düşük gelirli ailenin sebepleri daha geniş bir alana yayılmaktadır. Gelir düzeyi arttıkça, kurs eğitimini tercih edişteki sebeplerin sayısı azalmaktadır. Orta gelir düzeyinde üç sebep etkili olurken (bunlar; çocuğun dini eğitim alması, İ.H.L.'ne hazırlık ve çocuğun kendi isteği), yüksek gelir grubunda bu sebepler ikiye inmektedir. (Dini eğitim sağlamak ve İ.H.L.'ne hafızlık).

i. Aileler, çocukları için ileride, “din hizmetleri sınıfında” bir meslek düşünmektedirler. Bu meslekler arasında en fazla itibar edilen “imamlık” ikinci sırada “müezzin-hafızlık” üçüncü sırada ise “müftülük” bulunmaktadır. Din hizmetleri dışında bir meslek düşünen aile oranı azdır (1/10).

j. Din hizmetleri ile ilgili meslekler, genel olarak, köyde ikamet eden ailelerce daha fazla tercih edilmektedir. Din hizmetleri dışında memuriyet ve ev hanımlığı ise, şehir ailelerinin daha fazla ön plana gördükleri mesleklerdir.

k. Çocuğunu kurs'a göndermedeki sebeplerde olduğu gibi, çocuğu için düşündüğü meslek türünde de, aileler, çekirdek aileden geniş aileye doğru gidildikçe farklılaşmaktadır. İmamlık, çekirdek ailenin birinci tercihi olurken, geniş aile ilk tercihini “müezzinlik-hafızlık” mesleğine kullanmıştır. Müftü veya hatiplik, esnafılık ve tüccarlık geniş ailece itibar edilmeyen meslekler arasındadır.

l. Ailelerin aylık toplam gelir düzeyi arttıkça, müftülük, din hizmetleri dışında memuriyet ve imamlık mesleklerine ilgisi de artmaktadır. Yüksek gelirli aileler, çocukları için daha az sayıda meslek tercihi yaparken, düşük gelir grubundaki ailelerde tercihler daha geniş bir alana yayılmaktadır. Yüksek gelirli aileler için (geliri aylık 1 milyondan fazla), ilk sırayı, “din hizmetleri dışında memuriyet” seçeneği

almaktadır. Düşük gelirlı ailelerin yarıdan fazlası ise “imamlık” mesleğini tercih etmişlerdir.

m. Türkiye genelindeki durumun aksine, araştırmanın yapıldığı çevrede bulunan kurslarda okuyan öğrencilerin büyük bir kısmı erkek öğrencilerden meydana gelmektedir.

n. Kurslarda okuyan öğrencilerin çoğu 12 ve 13 yaşlarındadır. 12 yaşından küçük ve 13 yaşından büyük öğrencilerde bulunmakla birlikte bunların oranı daha azdır.

o. Kur'an kurslarında okuyan öğrencilerin, kardeş sayıları da genellikle 4 ve 4'ün üzerindedir. 5'den daha fazla kardeşe sahip olan çocuklar tüm çocuklar içinde 3/5 oranındadır.

ö. Kurs öğrencilerinin büyük bir kısmı ilkokulu köy ortamında bitirmişlerdir. Bunların ilkokulu bitirme dereceleri pekiyi ve iyi'dir. Orta derece ile ilkokulu bitirenlerin oranı azdır. İlkokulu bitirme derecesi yönünden kız öğrenciler, erkeklere kıyasla daha başarısızdır. Kızların tamamı ilkokul ilçe merkezinde okumuşlardır.

p. Kuran kurslarında okuyan öğrencilerden erkek olanlar “yatılı”, kız öğrenciler ise “gündüzlü”dür.

r. Öğrencilerden pek çoğu, Kur'an kurslarında bir yıl okuduktan sonra, bu eğitimden ayrılmaktadırlar. Kursta okuma süresi arttıkça, kurstaki eğitimini sürdüren öğrenci sayısı azalmaktadır. Aileler de genellikle ilk bir yılda çocuğunun kendileri için yeterli sayılabilecek dini eğitimi aldığını kabul etmektedirler.

s. Kur'an kursu öğrencileri, kurstaki hayatlarından ve kurs eğitiminden memnundurlar. Kurstaki hayatından ve kurs eğitiminden memnun olma yönünden erkekler ile kızlar arasında önemli farklılıklar vardır. Kız öğrencilerin daha az memnuniyetleri tespit edilmiştir.

Bu durum, erkek öğrencilerin köy çevresinden gelmeleri ve ilçe ortamında öğrenim görmeleri, kızların ise zaten ilçe merkezinde yetişmiş olmaları ile ilgili olabilir.

Kurs eğitiminin, çocuğun ilgililerine cevap vermesi de memnuniyeti etkileyebilir.

ş. Öğrenciler, kurstaki serbest zamanlarında çoğunlukla ders çalışmaktadırlar. Ders çalışma yönünden erkekler daha önde bulunmaktadır. Oranı düşük olmakla birlikte “oyun etkinliği”, serbest zaman faaliyeti olarak ikinci sırada yer almaktadır.

Kız öğrencilerden sadece çok azının “özel ilgi alanı bulunmaktadır. Özel ilgi alanı bulunan erkek öğrenciye rastlanamamıştır.

t. Öğrencilerin samimi arkadaş çevresi hem kurs içinde hem de kurs dışında fazladır. Kız öğrenciler daha çok kurs içinden samimi, arkadaş seçerlerken, erkek öğrencilerde bu durum tersinedir.

u. Kursta yatılı olarak okuyan erkek öğrenciler, ailelerinin yanına yılda 3 ve 4 defa gitmektedirler. Ailelerinin yanına daha az sıklıkla giden öğrenci sayısı azdır. Kız öğrencilerin tamamı ailelerinin yanında kalmaktadırlar.

Yatılı öğrenciler ailelerinin yanına gittikleri her defada, çoğunlukla, 6 gün ve 6 günden daha az sürelerde evde kalmaktadırlar. Bir haftadan daha fazla ailesinin yanında kalan öğrenci oranı azdır.

ü. Erkek öğrencilerden pek azı, kız öğrencilerden ise yarısı; kurs sonrası eğitime devam etmek istememektedir. Kurs sonrası eğitime devam etmek isteyen erkek öğrencilerden çoğu, bu eğitimlerine İ.H.L. orta kısmında, kız öğrencilerin çoğu ise ortaokulda, bu eğitimlerini sürdürmek düşüncesindedirler.

Ortaokula veya İ.H.L. orta kısmına gitmek konusunda aile ile çocuğun düşünceleri önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Aileler, çocuklarının eğitimi için Kur'an kurslarını nihayi bir eğitim gibi görürken, özellikle erkek öğrenciler, öğrenimlerine devamı istemektedirler.

v. Çocukların, kendileri için ileride düşündükleri mesleklerin başında “imamlık” gelmektedir. Erkek öğrenciler için sözkonusu olan bu sıralamada ikinci sırayı (Müftülük), üçüncü sırayı ise daha az bir oranda olmak kaydıyla “müezzinlik-hafızlık” almıştır.

Kız öğrenciler için ilk tercih “ev hanımlığı”dır. Kız öğrencilerden 1/3'ü, din hizmetleri dışında memur olmak istemektedir. Hafızlık ve kurs öğretmenliği gibi din hizmetlerinde çalışmak isteyen kızların oranı azdır (1/5).

Çocuğun meslek tercihleri ile ailenin çocuğu, için düşündüğü meslekler arasında paralellik ve uyum sözkonusudur.

y. Öğrenciler (Kur'an kursu öğrencileri) geleceğinden ümitlidir. Geleceğine ümitsiz bakanlar arasında kızlar çoğunluğu oluşturmaktadır. Erkek öğrenciler, kızlara oranla geleceklerine daha fazla ümitle bakmaktadırlar.

z. Kur'an kursu öğretmenleri, Kur'an'ın, hiçbir kitaba benzemediğini, O'nun manasının hiçkimse tarafından değiştirilemeyeceğini, nazmının yerine de başka bir lafız konulamayacağını ve hiçbir tercümenin Kur'an hükmünü alamayacağını ifade etmişlerdir.

Öğretmenler bu sayılan özelliklerinden dolayı Kur'an'ın orjinal dili ile öğrenilmesi ve ezberlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Öğretmenler; bugün Kur'an'ın her lisanda tercümelerinin bulunduğunu, isteyen bu tercüme okuyabileceğini ancak hiçbir tercümenin Kur'an'ın yerini alamayacağını, üstelik O'nun okunuşunda insanın ruhuna yönelen pek çok yüksek ulvi, doyurucu üslubun bulunduğunu ve bu yüzden de ayrıca orjinal okunuşunun önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Öğretmenler, manasının da, nazmının da Allah'tan geldiğini; Kur'anın manasıyla amel edilmesi gerektiğini, bu itibarla da manasının bilinmesi gerektiğini bildirmişlerdir. Öğretmenlere göre, Kur'an'ın manasını bilinmesi çok önemlidir. Ancak, mübarek nazmı da bir ibadet olarak okunacaktır. O'nun nazmı ruhlara tesir eder.

Kendilerinin, öğrettikleri sure ve ayetlerin manaları üzerinde de durduklarını ifade eden öğretmenler; ancak meallerin, okuma bilen herkes tarafından öğrenilebileceğini; orjinal okumanın ise bir başkası tarafından öğretilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Kur'an kursları ile ilgili olarak yapılan bu çalışmanın iki ana bölümden meydana geldiği daha önce belirtilmişti. İncelemenin önceki bölümlerinde, kursların amaçları, ilkeleri ve Türkiye genelindeki sayısal durumları belirtilmişti. Sonra ise, örneklem alınarak gerçekleştirilen çalışmanın bulgularına yer verildi. Buraya kadar yapılan özetler bu bulgular ile ilgilidir. Özetler başlığı altında kaleme alınan bölümde, incelemenin kapsamı hakkında topluca fikir sahibi olabilmek için, önceki bölümlerde açıklanan, kurslar ile ilgili bilgilerin de özetine yer verilecektir.

aa. Kur'an kursları; Başbakanlık bünyesinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak eğitim öğretim yapmaktadır. Aralarında isim benzerliği bulunan informel kurslar, sözü edilen Kur'an kurslarından ayrı ve farklıdır.

bb. Kur'an kurslarının öğrenim süresi, ilkokul üzerine 2-3 yıldır.

cc. Kur'an kurslarının en temel amacı, Kur'an-ı Kerim'i, usulüne uygun olarak okutmak, ezberletmek, bazı sure ayet ve duaların manalarını öğretmektir. Bunun yanında bu kurslar; İslâm dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili konularda da bilgi vermeyi amaç edinmiştir.

Yukarıda belirtilen amacımın, Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun okutmak ve ezberletmek, kısmının dışındaki amaçlar; örgün eğitimde zorunlu olarak okutulan "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" dersinin amaçları ile aynıdır.

dd. Kur'an kurslarının "ilkeleri" arasında; eğitim ve öğretimin Devletimizin temel ilkelerinin çerçevesinde yapılacağı hükmü yer almaktadır. Kurumun ilkeleri arasında yine, millî birlik ve beraberliği sağlama ve çocuğun çevreden edinmiş olabileceği hurafeleri "yanlış bilgi ve telkinleri" önleme de yer almaktadır.

ee. Kur'an kurslarının programında 5 ders bulunmaktadır. Bunlar; Kur'an-ı Kerim, İtikat, İbadet, Siyer ve Ahlak'tır. Haftada 24 saat olarak programlanan eğitimin 18 saati Kur'an-ı Kerim, 1 saati itikat, 3 saati ibadet, 1 saati siyer ve 1 saati de ahlak derslerine ayrılmaktadır.

ff. Kur'an kursları 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'a dayanılarak açılmaktadır. Ayrıca, Tevhidi Tedrisat Kanunu ile Anayasamıza dayanmaktadır.

Bir yerde kurs açılabilmesi için en az 30 öğrenci alabilecek bir binanın hazırlanması ve bunun eğitim ve sağlık ile ilgili il düzeyindeki otoritenin uygun bulunması gerekmektedir.

gg. Kurslar; Diyanet İşleri Başkanlığı Müfettişleri, müftüler, vali ve kaymakamlar ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgilileri tarafından denetlenebilmektedir. Bu yönüyle geniş bir denetleme sürecine sahiptir.

hh. 1990 yılı itibariyle ülkemizdeki Kur'an kurslarının % 34.03'ü il merkezlerinde, % 65.97'si ilçe ve köylerde bulunmaktadır.

ı. Kurslara kayıt için genellikle yaş sınırı aranmamaktadır. 18 yaşını dolduranlar için de (10 kişiyi aşmak kaydıyla) kurs eğitimi sözkonusudur. Bir yılda 32 hafta eğitim yapan kursların, öğrenci işleri ilgili yönetmelik hükümlerine göre yürütülmektedir.

ii. Kur'an kurslarında iki kısım öğrenci bulunmaktadır (takip ettikleri program yönünden). Öğrencilerin bir kısmı "yüzünden okuma" programını takip ederken, bu programı tamamlamış olanlardan gönüllü ve yetenekli olanlar "Hafızlık eğitimi" programına devam etmektedirler.

Hafızlık eğitimini tamamlayan öğrencilerden D.İ.B.'nin açtığı sınavı kazananlar, müezzin olarak atanmaktadır.

1991 yılı itibariyle Türkiye'de 165.244 Kur'an kursu öğrencisi bulunmaktadır. Bunların % 38'i erkek, % 62'si kız öğrencidir. Türkiye genelinde Kur'an kurslarına daha çok kız öğrenciler devam etmektedir.

Erkek öğrencilerden % 17.2'si, kızların ise % 6.9'u hafızlık eğitimi programına devam etmektedir.

jj. Kur'an kurslarına öğretici olarak çoğunlukla İmam Hatip lisesi mezunu öğretmenler atanmaktadır. İlahiyat Fakültesi mezunu öğrenciler ise son derece azdır. Bunların dışında ihtiyaç olduğunda D.İ.B.'dan emekli olanlar da imtihanla kurs öğretmeni olabilmektedir. Öğreticilerden hemen tamamının "öğretmenlik formasyonu" bulunmamaktadır.

Kur'an kursunda öğreticilik yapanların % 39.3'ü bu görevi fahri olarak yürütmektedir. Kurs öğretmenlerinden % 45.02'si erkek, % 54.98'i bayan öğreticidir. Yüksekokul mezunu olan öğreticilerin oranı ise % 8.62'dir.

kk. Türkiye'de 4854 adet kurs bulunmaktadır (1990). Kurs başına 1.64 öğretici düşmektedir. Bir öğretici başına ise 20.74 öğrenci düşmektedir.

Erkek öğrencilere erkek öğretmenlerin, kız öğrencilere ise bayan öğretmenlerin hizmet verdiği düşünülürse, 38.5 kız öğrenciye bir öğretici, 28.8 erkek öğrenciye de bir erkek öğretici düşmektedir.

ii. Türkiye'deki kursların %10.42'sinde (506 kurs) hiçbir öğretici bulunmamaktadır. Kursların sadece % 0.76'sında yönetici (müdür) bulunmaktadır.

mm. Ülkemizde, ilkokul mezunu olup da ortaokula devam eden nüfus 1.600.000 civarındadır. Bu sayı, Kur'an kurslarına devam eden öğrenci sayısına oranlandığında, kurslara devam eden öğrenci mevcudunun, ortaokula giden öğrencilerin % 10'u civarında olduğu görülmektedir.

mm. Kur'an kurslarına devam eden öğrencilerin yaşlarının 12-14 olduğu kabul edilirse (yapılan araştırmada da bu durum gözlenmiştir), bu yaş grubunda Türkiye'de 1.400.000 çocuk vardır. Bu sayı esas alındığında 12-14 yaş grubu nüfusumuzun % 12.38'i kurslara devam etmektedir.

oo. ülkemizde 4379 adet ortaokul vardır (1990-91). Okulun kapasitesi, sınıfın sayısı, barındırdığı öğrenci mevcudu çok farklı olmakla birlikte, bu sayı Kur'an kurslarının sayısı ile karşılaştırıldığında, ortaokulların 475 adet daha az olduğu gözlenmektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi kurslarda okuyan toplam öğrenci, ortaokullarda okuyan öğrencilerin % 10'u kadardır. Bu durum kursların kapasite yönünden küçük oldukları ile açıklanabilir.

öö. Ortaokullarımızda 42.558 öğretmen görev yapmaktadır. Bu sayı, kurslarda görev yapan kadrolu ve fahri toplam öğretici sayısının yaklaşık 9 katıdır. Ortaokullarımızda 37.5 öğrenciye bir öğretmen düşmektedir. Bu oran kurslarda 20.74 öğrencidir. Ancak bu karşılaştırmada, kurs öğretmenlerinden bayan ve erkek olanlara farklı oranda öğrenci düştüğü unutulmamalıdır.

Yapılan bu özette sonra, aşağıda sınırlı da olsa bazı öneriler geliştirilmiştir. Bu önerilerin hareket noktası "din eğitiminin bir gereklilik olduğu"dır.

Gerçekten de din eğitimi devlet tarafından organize edilmediği ve denetlenmediği zaman "yer altına" kaymakta ve varlığını orada sürdürmektedir.

4.2. Öneriler

İş bölümünün kesin hatlarla ortaya çıktığı günümüzde ilahiyatçılık da bir meslek haline dönüşmüş durumdadır. Artık bir “din görevlisi” veya “din adamı” kavramı kültürümüzde ve sosyal hayatta yerini almış durumdadır.

Din eğitimi tartışmalarına, Kur'an kurslarını merkez yapmak ve bütün dikkatleri bu eğitim kurumlarına yöneltmek, Türkiye'nin bu konudaki sorunlarını çözmez ve ülkemizi kalıcı ve etkili bir uzlaşmaya götürmez. Konuya daha global yaklaşmak gerekir.

Herşeyden önce; “Dini doğru öğrenmek ve doğruluğa uygun anlatmak” konusunda bir uzlaşmaya ihtiyacımız vardır. Bu ise, toplumun informal olarak dini lider olarak kabul ettiği kişilerin ve üniversite çevrelerinin de katılacağı geniş bir platformda, samimi olarak konunun ele alınmasını ve tartışılmasını gerektirmektedir. Bu tartışmada, aşağıdaki iki düşünce, temel felsefe olarak benimsenmelidir.

a. Biz, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olarak, inananı, inanmayı; alevisi, sunnisi olarak bir arada yaşamaya mecburuz. Bu çatı çöktüğünde altında hepimiz kalırız. O halde herkesin görevi, yıkmak yok etmek değil, kendi felsefesince ve demokratik toplum anlayışı içinde “tamir ve tadilat” yapmaktır.

b. “Din” konusu, hiçbir şekilde siyasi amaçlar için istismar edilmemelidir. Ne dine sahip çıkıyor görünerek ne de din karşıtı görüntüsü altında sempati toplamaya çalışmamak ve çalışanlara itibar etmemek fikri kabul edilmelidir.

Bu iki temel felsefe etrafında benimsenmesi gereken ana fikir; demokratik yaşayış düzeninin sağladığı serbestlik atmosferi içinde herkesin inancını yaşayabilmesi olmalıdır.

Din eğitimi konusu, böylesine geniş bir çerçeveden yaklaşıldığında bir çözüme kavuşabilecektir. Böyle bir yaklaşım tarzı içinde, bütün din eğitimi veren kurumların görevleri ve fonksiyonları yönünden yeniden ele alınması mümkün olabilir.

Yukarıda çizilmeye çalışılan çerçeve esas alınarak, daha özel nitelikte aşağıdaki öneriler geliştirilebilir.

- Din eğitimi veren bütün kurumların; Kur'an kursları, ilkokullar ve yükseköğretim dahil; programları açısından bir analize tabi tutulması önerilebilir.

Bu analiz sonunda, kurumların din eğitimi programlarında paralellik ve bütünlük sağlanması, temel hedef olarak gözönünde tutulmalıdır.

- Din eğitimi süreci, hani kurumda verilirse verilsin; "din eğitimi almak isteyenlerin, kürsüdeki vaizi dinleyen bir cemaatten farklı oldukları" düşüncesi gözönünde bulundurularak düzenlenmelidir.

Böyle bir yaklaşım, dini, "taklidi" olarak öğrenilen bir bilgi yığını olmaktan çıkaracak; kitap okuyan, araştıran bulduklarını tartışan kısaca "tetkiki" olarak öğrenen bir kitle ortaya çıkaracaktır.

- Din eğitimi veren kurumların bazı dersleri (özellikle imam hatip liseleri), gerekli fayda ve neticeyi vermekten uzaktır. Bu derslerin, diğer bazı derslerle birleştirilmesi, hem daha kolay öğrenmeyi ve öğrendiklerini birleştirmeyi sağlayacak hem de programın rahatlaması sonucunu doğuracaktır.

Bu bağlamda, kurslarda okutulan Kur'an-ı Kerim dersinin, bir "ezber ve yüzünden okuma" dersi olmaktan çıkarılarak "tefsir"e ağırlık verilmesi, dinin ibadet, itikat ve iman ile ilgili hususlarının bütünlük içinde anlaşılmasını sağlayacaktır.

-Din eğitimi veren kurumlarımızın derslerinin bazılarında, İslam'ın dört delili takip edilirken daima "kıyas" (icthad)'dan başlanılmaktadır. Böylece öğrencilere, Kur'an-ı Kerim'i tanımadan, geçmişte ortaya çıkmış olan okulların görüşü benimsetilerek İslam tanıtılmaya çalışılmakta ve bu yoldan incelenilmektedir. Bu da öğrencileri gerekli olmayan gruplara ayırmaktadır.

Müslümanlar ve din eğitimi isteyenler İslam'ın ilk ve en büyük delili olan suyun başındaki pınarından doymalı ve öğretilmelidir. Din eğitiminde temel kaynak Kur'an olmalıdır. Bu anlayış bütün din eğitimi veren kurumlara benimsetilmeli ve bu kurumların merkezi olarak düzenlenen programları bu açıdan yeniden düzenlenmelidir.

- Hangi kurum verirse versin, din eğitimi sağlayan kurumların öğrencilerine "dünya bilimleri" de gösterilmeli, özellikle fen bilimlerine, seviyeye uygun ağırlık verilmelidir.

- Kur'an kurslarını kapatmak, bu kurumların fonksiyonlarını, ehil olmayan kişilerin ellerinde, yer altına itmek olacaktır. Ancak, bugünkü yapısı içinde de, bu kursların pek çok sorunu olduğu muhakkaktır. Daha uzlaştırıcı bir yaklaşımla, başlangıçta ortaya konan temel felsefe çerçevesinde, ortaokulların ilk iki senesine veya temel eğitim okullarının 6. ve 7. sınıflarına, meal ağırlıklı “Kur'an Okuma” derslerinin seçmeli ders olarak konması düşünülebilir. Seçmeli olarak konulacak bu ders, bu kurumlarda zorunlu olarak okutulan “din kültürü ve ahlak bilgisi” dersinden ayrı olarak, ancak, onun konuları ile bütünlük içinde sürdürülebilir.

Böylece, pekçok ailenin “din eğitimi talebi”, eğitimin bütünlüğü içinde karşılanmış olacaktır. Kur'an kursuna gitmek isteyen öğrencilerde genel eğitimin avantajlarından yararlanmış olacaklardır.

- Devletin bütünlüğünü korumakla görevli kurumlar ve güçler ile sorumluluk taşıyan siyasi ve sivil yöneticiler; resmi olarak verilen ve pek çok denetleme kanalının açık olduğu din eğitimi faaliyetlerinden çekinmek ve bunları tartışmak yerine; informal olarak verilen ve pek çoğu çeşitli resmi görüntüler altına gizlenmiş bulunan “din eğitimi kurumlarını-etkinliklerine” dikkatlerini çevirmelidirler.

Bu yapılırken en çok dikkat edilecek nokta, niyeti ve amacı samimi olan ve toplumumuzun bugünkü yapısını özümlemiş bulunan “dindarların” veya “din eğitimi almak isteyenlerin” aynı kategoriye konulmaması ve rencide edilememesidir. Bu ise onlara, devlet eliyle “din eğitimi” sağlamakla gerçekleşebilir.

- Son olarak şu hususun da belirtilmesi gerekir: Zararlı bir faaliyeti ya da amacı, çeşitli yollarla, örneğin yasak ya da baskı ile ortadan kaldırmak, sadece o amacı taşıyanlara ve o faaliyeti yerine getirenlere güç verir; onları izleyenleri sempatican yapar.

İnsanları bu tür amaç ve faaliyetlerden alıkoymanın en etkili yolu, onların önüne alternatif amaç ve etkinlikler koymaktır.

Demokratik düzenin kendini koruyucu ve savunucu süreçleri vardır. Bu süreçleri işler hale getirmek ve kullanmak; demokratik düzene karşı pek çok amacı izole edecektir.

Demokrasinin süreçlerini yerleştirmek çabası yerine demokrasiye aykırı amaçları baskı ve yasaklarla önlemek, ilk planda düşünülecek bir tedbir değildir.

Türkiye Cumhuriyeti insanı; dinini doğru öğrendiği zaman, demokratik düzenin en güçlü savunucusu ve koruyucusu olacaktır. Bu ise, gerçekçi bir din eğitimi ile sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- ANAR, Suat. "Değerlerin Sosyolojik Açından İncelenmesi" Çağdaş Eğitim Aylık Eğitim ve Öğretim Dergisi, Sayı: 82, Ankara: 1983.
- AYALDI, Kemal. "Dini Terbiye", Yeşilay Aylık Sanat ve Kültür Dergisi, Sayı: 436, Ahmet Sait Matbaası İstanbul: 1970.
- BALKANLI, Ali Kemal. Sosyal Sonuçları Bakımından Terbiye. Mars matbaası, Ankara: 1964.
- BERKES, Niyazi. Türkiye'de Çağdaşlaşma, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul Matbaası, İstanbul: 1978.
- BİLGİN, Beyza. Türkiye'de Din Eğitimi, Emel Matbaası, Ankara: 1980.
- BODUR, Ezber. "Beşeri ve Semavi Dinlerde Gruplar", din Öğretimi Dergisi, Sayı: 20, Milli Eğitim Bakanlığı Yayın No: 1159, Peryodik Eserler Dizisi: 47, Ankara: 1989.
- CEBECİ, Suat. "Din Eğitimi ve Öğretiminin Karakteristliği", Din Öğretimi Dergisi, Sayı: 12-13, MEB Yayın No: 763, Peryodik Eserler Dizisi: 127, Ankara, 1987.
- ÇETİN, Abdurrahman. "Kur'an Öğretiminde Metot", Din Öğretimi Dergisi, MEB Yayın No: 944, Sayı: 18, Peryodik Eserler Dizisi: 180, Ankara: 1989.
- DEĞİRMENCİOĞLU, M. Coşkun. 2547 Sayılı Kanun ve Dini Yüksek Eğitim, İlahiyat Fakültesi'nin Açılması'na İlişkin Rapor, (Yayınlanmamış Hazırlık Çalışması), 1987.
- DEMİRCAN, Ali Rıza. "Din ve Toplum", Yeşilay Aylık Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 446, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul: 1971.
- DEWEY, John. "Ahlak Eğitiminin Ruhsal Yönü", (Çev: Ferhat Oğuzkan), Eğitim ve Bilim Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 13, Türk Eğitim Derneği Yayını, Ayyıldız Matbaası, Ankara: 1978.
- ENGİN, Osman. Türk Maarif Tarihi, Cilt: 5, Eser Matbaası, İstanbul: 1977.

- ERTAN, Veli, "İslam Dininin Psiko-Pedagojik Özelliği" Yeşilay Aylık Kültür ve Sağlık Dergisi, Sayı: 522, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul: 1977.
- , "Din, Eğitim, Ahlak", Yeşilay Aylık Kültür ve Sağlık Dergisi, Sayı: 521, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1977.
- , "Kültür, Din ve Eğitim", Yeşilay Aylık Kültür ve Sağlık Dergisi, Sayı: 512, Ahmet Saati Matbaası, İstanbul: 1976.
- FEYZİOĞLU, Turhan ve Diğerleri. Atatürk Yolu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara: 1987.
- HACİMÜFTÜOĞLU, Nasrullah. "Din ve Biz", Din Öğretimi Dergisi, Sayı: 20, MEB Yayın No: 1159, Peryodik Yayın No: 47, Ankara: 1989.
- JASCHKE, Gotthard. "Yeni Türkiye'de Kur'an-ı Kerim Kursları" İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, Cilt: V, Sayı: 1-4, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul: 1973.
- KAPTANAĞASI, S., "Sosyoloji ve Din", Yeşilay Aylık Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 391, Yenilik Basımevi, İstanbul: 1966.
- KARLIK, Halil. "Sosyal Hayatımızda Din Eğitimi ve Öğretiminin Yeri", Din Öğretimi Dergisi, Sayı: 16, MEB Yayın no: 846, Peryodik Eserler Dizisi: 32, Ankara: 1988.
- KAYA, Y. Kemal. İnsan Yetiştirme Düzenimiz: Politika-Eğitim-Kalkınma, Erk Basımevi, Ankara: 1981.
- KIRCA, Celal. "Din Öğretiminde Örneklemeye Metodu", Din Öğretimi Dergisi, Sayı: 14, MEB Yayın No: 801, Peryodik Eserler Dizisi: 30, Ankara, 1988.
- KÜÇÜK, Hasan. "Din Öğretimi ve Eğitiminde Felsefi ve Fenomenolojik Problemler", Din Öğretimi Dergisi, Sayı: 14, MEB Yayın No: 801, Peryodik Eserler Dizisi, 30, Ankara: 1988.
- KÜRKCÜOĞLU, Kemal Edip, Din'de Reform Mes'elesi. Güzel Sanatlar Matbaası, Diyanet İşleri Yayınları No: 61, Ankara, 1957.

- MAVIŞ, Hakkı, "Avrupa'da Din Eğitimi", Yeşilay Aylık Kültür ve Sağlık Dergisi, Sayı: İstanbul: 1971.
- , Almanya, Avusturya ve Türkiye'de Din Eğitimi. Fatih Yayınevi, İstanbul: 1970.
- MERİÇ, Cemil, "Aydınlar (!) ın Dini -izm- ler" Yeşilay Aylık Kültür ve Sağlık Dergisi, Sayı: 531, Otağ Matbaası, İstanbul: 1978.
- M.E.B., "Din İle İlgili Eğitim Öğretim Komitesi Raporu", Milli Eğitim Bakanlığı VII. Milli Eğitim Şurası Dökümanları, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1961.
- ÖNER, Necati. "Niçin Din Eğitimi", Din Öğretimi Dergisi, Sayı: 22, MEB Yayın No: 1133, Peryodik Eserler Dizisi: 54, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1990.
- ÖYMEN, Münir Raşit, Psikoloji, Sosyoloji ve Pedagoji Açısından Ahlak Eğitimi, 3. Baskı, Murat Matbaacılık, İstanbul, 1975.
- ÖZCAN, T. Mehmet, "Ruhیات ve Din", Yeşilay Aylık Kültür ve Sağlık Dergisi, Sayı: 445, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1970.
- PEKER, Hüseyin. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Daha Verimli Olmasını Engellenen Faktörler", Din Öğretimi Dergisi, Sayı: 16, MEB Yayın No: 846, Peryodik Eserler Dizisi: 32, Ankara: 1988.
- , "Eğitim ve Öğretimde Metodun Önemi ve Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretiminde Metotlar", Din Öğretimi Dergisi, Sayı: 17, MEB Yayın No: 909, Peryodik Eserler Dizisi, 35, Ankara: 1988.
- RİVİORA, George. İslam Aleminin Gerileme Sebepleri. (Çev: Ahmet Hamdi Akseki), Üçdal Neşriyat, Fatih Matbaası, İstanbul: 1966.
- RUSSEL, Bertrand. Din ile Bilim. (Çev: Akşit Göktürk), Say Kitap Pazarlama, İstanbul: 1981.
- SAFA, Peyami. "İlimsiz ve Dinsiz Medeniyet Yoktur", Yeşilay Aylık Kültür ve Sağlık Dergisi, Sayı: 479, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1973.
- ŞENTÜRK, Habil. "Çocukta Dini Duygunun Uyanışı ve Gelişmesi Açısından Çevre Faktörü", Din Öğretimi Dergisi, Sayı: 15, MEB Yayın No: 846, Peryodik Eserler Dizisi: 32, Ankara: 1988.

- , “Din Psikolojisi Nedir? Ne İşe Yarar? Din Öğretimi Dergisi, Sayı: 19, MEB Yayın No: 983, Peryodik Eserler Dizisi: 42, Ankara: 1989.
- TOPCU, Nurettin. İslam ve İnsan. Hareket Yayınları, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul: 1974.
- TÜRKMEN, Faik. “Din Duygusu ve İnanç Temeli”, Yeşilay Aylık Kültür ve Sağlık Dergisi, Sayı: 468, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul: 1972.
- ÜNLÜ, Ahmet Vehbi. “Din ve Ahlak Eğitiminde Milli Eğitim ve Diğer Kuruluşlar”, Milli Eğitim Aylık Eğitim, Fikir, Sanat Dergisi, Sayı: 2, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1980.
- YAVUZ, Fehmi., Din Eğitimi ve Toplumumuz. Sevinç Matbaası, Ankara: 1969.
- T.C. BAŞBAKANLIK, Diyanet İşleri Başkanlığı; “Kur'an Kursları Yönetmeliği, Özkan Matbaası, Ankara: 1991.
- T.C. BAŞBAKANLIK, Diyanet İşleri Başkanlığı; Kur'an Kursları Müfredatı.
- Kur'an Kursu Kurma, Koruma, Yaşatma ve Talebelerine Yardım Dernekleri Federasyonu Tüzüğü.
- M.E.B. İlkokullar Yönetmeliği, Kocaoluk Yayınları, İstanbul: 1990.
- M.E.B. Ortaokul ve Lise Müfredat Programı. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul: 1987.
- D.İ.E. Milli Eğitim İstatistikleri, (1989-1990), Milli Eğitim Basımevi, Ankara: 1990.
- T.C. BAŞBAKANLIK, Diyanet İşleri Başkanlığı, Merkez Teşkilatı ve Demirci İlçe Teşkilatı Yöneticileri.

EKLER

EK: I

T.C. BAŞBAKANLIK DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
KUR'AN KURSLARI YÖNETMELİĞİ

**T.C.
BAŞBAKANLIK
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI**

**KUR'AN KURSLARI
YÖNETMELİĞİ**

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel Hükümler

Amaç

Madde 1- Bu Yönetmeliğin, kur'an kurslarının açılış, eğitim, öğretim, yönetim ve denetim işlerini, çalışma usul ve esaslarını tespit etmektir.

Kapsam

Madde 2- Bu Yönetmelik, Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler ile ilgili olarak Başkanlıkça yürütülen her türlü eğitim ve öğretim faaliyetlerini kapsar.

Dayanak

Madde 3- Bu Yönetmelik, 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanuna dayanılarak çıkarılmıştır.

Tanımlar

Madde 4- Bu Yönetmelikte geçen “Başkanlık”, Diyanet İşleri Başkanlığını; “Kurs”, Kur'an kursunu, “Müdür”, Kur'an Kursları müdürünü; “Yönetici”, Kur'an kursu yöneticisini; “Öğretici”, Kur'an kursu öğreticisini; “Öğrenci”, Kur'an kursu öğrencisini ifade eder.

Kuruluş

Madde 5- Kurslar, Diyanet İşleri Başkanlığınca gerekli görülen il, ilçe, kasa-ba ve köylerde açılır.

Kurs binaları, imkanlar ölçüsünde Başkanlıkça hazırlatılan projelere uygun olarak yaptırılır. Müftülükler, kendi bölgelerinde kurs yapımı ile ilgili gerçek veya tüzel kişilerce girişilecek teşebbüsleri bu açıdan yönlendirirler ve çevrenin ihtiyacını karşılayacak olan projeyi Başkanlıktan temin ederek uygulanmasını sağlarlar.

Müftülükler, yeteri kadar derslik, idare odası, teneffüs alanı, hela, lavabo ve benzeri bölümleri ihtiva etmeyen yerlerde kurs açılması için yapılan müracaatları işleme koymazlar.

Hazırlanan kurs binaları bizzat müftü tarafından görülerek 6 ncı maddede belirtilen şartlara uygunluğu tespit edildikten sonra açılış için teklifte bulunulur.

Açılış Şartları

Madde 6- Bir yerde kurs açılabilmesi için;

a) 5 inci madde esaslarına göre en az 30 öğrenci azalabilecek kapasitede bir binanın hazırlanması,

b) Milli eğitim ve sağlık müdürlüklerince (ilçelerde hükümet tabipliğince) bu binanın eğitim-öğretim ve sağlık açısından kurs olmaya elverişli olduğuna dair rapor tanzim edilmesi,

c) Eğitim-öğretim için gerekli araç ve gereçlerin temini ile bunların ilgili müftülükçe demirbaş kaydının yapılmış olması.

d) Kurs binasının ve müstemilatının Diyanet İşleri Başkanlığına tahsisinin yapılması

e) Kurs açılması için en az 20 öğrencinin müracaat etmesi (öğrenciler küçük ise kanuni temsilcilerinin başvurması).

f) Kurs açılma teklifinin Valilikçe Başkanlığa ulaştırılması,

g) Kurs olarak açılması istenen bina hakkında Başkanlığa intikal eden mevcut bilgilerin ve çevrenin kursa ihtiyacı olup olmadığının Başkanlık müfettişleri veya Din Eğitimi Dairesince yerinde tetkik ve tespit edilerek değerlendirilmesi.

h) Bu yönetmelikte belirtilen niteliklere sahip bir öğreticinin bulunması,

Gereklidir.

Başkanlıkça kursun açılması uygun görüldükten ve mahalline gerekli tebligat yapıldıktan sonra kurs açılmış olur.

Başkanlıkça açılan kurslara standart kurs tabelası asılır.

Akşam Kursları

Madde 7- Gündüz çalışmak zorunda olan ve kursa devam edemeyen vatandaşlarımızdan Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğrenmek isteyenler için en az 10 kişinin müracaatı üzerine müftülüğün teklifi ve mülki amirin müsaadesi ile kurs binalarında vyea müftülüklerce uygun görülecek yerlerde akşam kursları açılabilir.

Akşam kursları, müracaat, öğretmen ve yer durumuna göre bir birine dayalı olmadan devam eden devreler halinde ve bir devrede birden fazla gruba açılabilir.

Yaz Kursları

Madde 8- Okulların tatil olduğu yaz aylarında isteyen öğrencilere Kur'an-ı Kerim'i öğretmek ve dini bilgiler vermek üzere yaz kursları düzenlenir.

Kurs binaarı, yaz tatillerinde müftülüklerce açılacak yaz kurslarına tahsis edilebilir.

Yaz kursları ile ilgili hususlar Başkanlıkça çıkarılacak bir yönerge ile düzenlenir.

Camilerde Kur'an Öğretimi

Madde 9- Kurs bulunmayan veya bulunup da ihtiyaca cevap vermeyen yerlerde ve müftülükçe uygun görülen camilerde "Kur'an-ı Kerim kursları" düzenlenebilir. Bu kurslarda, müftülüklerce görevlendirilen imam-hatip ve müezzin-kayyımlar, arzu eden vatandaşlara Başkanlık mevzuatı ile kendilerine verilen görev ve yetki gereğince, Kur'an-ı Kerim'i ve gerekli dini bilgileri öğretirler.

Bukursa katılacaklarda yaş sınırı aranmaz. Müracaat çok olduğu takdirde, ilgili müftülük, yaş gruplarına göre bir sınıflandırma yapar ve ders saatlerini bu sınıflandırmayı gözönünde bulundurarak düzenler.

Kursa katılan her gruba, her gün en az iki saat ders verilir. Bu derslerde, Başkanlık kurslar için kabul edilen müfredat programlarından ve ders kitaplarından yararlanır.

İKİNCİ BÖLÜM

Kursların Kuruluş ve Görevleri

Görev

Madde 10- Kur'an kurslarının görevi, arzu eden vatandaşlara;

a) Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak, yüzünden okumayı öğretmek,

b) Kur'an-ı Kerim'i doğru bir şekilde okumayı sağlayıcı bilgileri (tecvid, tashihi huruf ve talim) uygulamalı olarak öğretmek,

c) İbadetler için gerekli sure, ayet ve duaları doğru olarak ezberletmek ve bunların meallerini öğretmek,

d) Hafızlık yaptırmak,

e) İslâm dininin innç, ibadet ve ahlâk esasları ile Peygamberimizin hayatı ve örnek ahlakı (sireti) hakkında özlü bilgiler vermek.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yönetim ve Denetim

Yönetim

Madde 11- Kursların yönetimi, ilgili müftünün gözetimi altında müdüre aittir. Müftüler, kursların mevzuata göre yönetilmesini sağlamak üzere kurslarla ilgili yönetmelik, yönerge, genelge ve benzeri yazıların kurslara ulaştırılmasını, uygulanmasını ve bu maksatla tutulan bir dosyada saklanmasını temin ve takip ederler.

Denetim

Madde 12- Kur'an Kurslarının denetimi Diyanet İşleri Başkanlığı Müfettişleri, ilgili Müftü ve Müdürler tarafından yapılır.

“5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'na göre Vali ve Kaymakamların, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetim yetkileri saklıdır.”

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kayıt İşlemleri

Kontenjan

Madde 13- Kur'an kursları için öğrenci kontenjanı, öğretici durumu ve ikili öğretim imkanları gözönünde bulundurularak müftülükçe tespit edilir.

Kurslarda 18 yaşını dolduran erkekler için en az 10 kişi olmak kaydı ile ayrı bir sınıf açılabilir. 18 yaşını doldurmuş olan erkeklerden müracaat edenlerin sayısı 10 kişiyi bulmadığı takdirde bunların akşam kurslarına devamı sağlanır. Bayanlar için yaş sebebiyle ayrı bir sınıf açılması gerekmez.

Kayıt İşlemleri

Madde 14- Başkanlıkça ayrı bir tarih bildirmediği takdirde kayıt işlemleri her yıl Eylül ayı içerisinde yapılır. Ancak gerektiğinde Ekim ayı içinde de kayıt yapılabilir.

Akşam Kur'an kurslarına kayıt tarihleri ise müftülükçe tespit edilir.

Kayıt Şartları

Madde 15- Kursa kayıt olacaklarda aşağıdaki şartlar aranır:

a) Türk vatandaşı olmak, (yabancı uyruklu olanlar, Dışişleri Bakanlığının görüşü alındıktan sonra, Başkanlığın izni ile kursa kaydedebilirler).

b) En az ilkokul mezunu olmak, (ilkokul mezunu olmayıp da mecburi öğrenim çağını geçmiş olanlardan Türk harfleri ile okur-yazar olan kurslara kayıt ve kabul edilirler).

Kayıt İçin Gerekli Belgeler

Madde 16- Kursa kayıt olacaklardan aşağıdaki evrak ve belgeler istenir.

- a) Dilekçe,
- b) En az ilkokul diplomasının veya okur yazar belgesinin aslı veya örneği,
- c) Nüfus hüviyet cüzdanının fotokopisi veya örneği,
- d) 2 adet vesikalık fotoğraf.

Kayıt ve Yoklama

Madde 17- Kursa kayıt için müracaat edenler, gerekli belgeleri tamamlamaları halinde müracaat sıralarına göre öğrencisi sicil defterlerine kaydedilirler. (Hafızlığa çalışan ve akşam kurslarına devam edecek olan öğrenciler için ayrı ayrı sicil defterleri tutulur).

Öğrenciler, sicil defterlerindeki sicil numaralarına göre "öğrenci yoklama ve ders defteri"ne de yazılır ve yoklama yapılarak öğrencilerin kursa devamı sağlanır.

Öğrenci Durum Çizelgeleri

Madde 18- Kursa devam eden öğrencilerin “öğrenci durum çizelgeleri” hafızlığa çalışan ve yüzünden okuyan öğrenciler için ayrı ayrı olmak üzere Ekim ayı sonu itibariyle ilgili kurs yöneticisi tarafından doldurulup imzalanarak müftülüğe teslim edilir. Bunlardan hafızlığa çalışanların çizelgeleri müftülükçe onaylandıktan sonra yüzünden okuyanların kız-erkek olarak adetleri ile birlikte, en geç Kasım ayı sonunda Başkanlıkta olacak şekilde gönderilir. Yüzünden okuyanların öğrenci durum çizelgeleri müftülükte muhafaza edilir.

Öğrenci Nakli

Madde 19- Kurs öğrencilerinden hafızlığa çalışanların başka bir kursa naklen gitmeleri halinde, bunların ayrılış ve kayıt işlemleri geciktirilmeden ilgili müftülüklerce Başkanlığa bildirilir.

Kayıt Silme

Madde 20- Bir ders yılında kurs süresinin 1/5'i kadar devamsızlık yapan veya mazeretsiz olarak aralıksız 20 gün devamsızlığı olan ile idarece verilen emir ve talimatlara riayet etmeyen, kursun düzen ve disiplinini bozan, verilen ödev ve görevleri yapmayan ve tutum ve davranışları İslam Dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile bağdaşmayan öğrenciler, önce yazılı olarak uyarılır. İlk defa uyarıldığı halde tutum ve davranışlarında düzelme olmayanların kursla ve varsa kurs öğrencilerinin barındığı yurt ve pansiyonla ilişkileri kesilir.

Muhtelif sebeplerle kursla ilişkisi kesilen öğrencilerin ayrılış sebepleri ve tarihleri sicil defterine işlenir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Eğitim ve Öğretim

Müfredat Programı ve Uygulanması

Madde 21- Kurslarda Başkanlıkça hazırlanan müfredat programları uygulanır. Derslerde Başkanlıkça ders kitabı olarak yayınlanan veya tavsiye edilen kitaplar takip edilir.

Kurslarda Bulundurulmayacak Yayınlar ve Yasak Faaliyetler

Madde 22- kursda, Başkanlık ve diğer resmi kurum ve kuruluşların yayınları ile Başkanlıkça uygun görülmüş olan yayınların dışında basılı, sesli ve görüntülü yayınlar ve mühürsüz Kur'an-ı Kerim bulundurulamaz ve öğrencilere tavsiye edilemez. Kursda iyasi mahiyette faaliyetlere izin verilmez.

Kursda öğrencilere, vaaz, konferans verilmesi veya seminer ve benzeri faaliyetler düzenlenmesi müftülüğün iznine tabidir.

Eğitim ve Öğretimin Başlaması ve Sona Ermesi

Madde 23- Kursda eğitim-öğretim, Ekim ayının ilk Pazartesi günü başlar ve dinlenme tatili hariç 32 hafta devam eder.

Hafızlık Yapacakların Seçimi

Madde 24- Hafızlığa ayrılacak olan öğrenciler, yıl sonu imtihanlarında, Kur'an-ı Kerim'i yüzünden işlek olarak okuma ve ezer kabiliyetleri de dikkate alınarak, imtihan komisyonlarınca seçilirler. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı kurs dışında öğrenenlerden hafız olmak isteyenlerin seçimi de aynı usul ile yapılır.

Hafızlığa ayrılan öğrenciler için, komisyonca, örneği Başkanlıkça belirlenen bir belge tanzim edilir ve kayıtla ilgili diğer belgelerle birlikte öğrenci dosyasına saklanır.

Bir yerde birden çok kurs olduğu takdirde, hafızlığa çalışan öğrenciler bu maksatla ayrılacak bir kursta toplanabilirler. Hafızlığa başlatılan öğrenciler hafızlıklarını tamamlayıncaya kadar iki yıl eğitim öğretime devam ederler. Bu süre azamî bir yıl daha uzatılabilir.

Dinlenme Tatil

Madde 25- Kur'an kursları, yarı yıl dinlenme tatiline orta dereceli okullarla birlikte girer. Ayrıca, doğal afet, kötü hava şartları ve benzeri sebeplerle orta dereceli okullar tatil edildiği takdirde o yerdeki Kur'an Kursları da kendiliğinden tatile girer.

Sınıf Mevcudu ve Öğrencilerin Sınıflara Yerleştirilmeleri

Madde 26- Kurslarda sınıf mevcudunun en az 20 öğrenci olması esastır. Ancak öğretici sayısının yeterli olmadığı hallerde bu sayı 40'a kadar çıkabilir. İkinci sınıf açma işlemine öğrenci sayısının 40'ı aşması halinde gidilebilir. Öğrenci sayısı elverişli olduğu takdirde mevcut öğrenciler, öğretmenler arasında müftülükçe kura ile taksim edilir.

Haftalık Ders Saatleri ve Ders Konularının İşlenmesi

Madde 27- Kurslarda haftalık ders saatleri:

a) Yüzünden okumaya çalışmaları yapılan kurslarda haftada toplam 24 saat eğitim-öğretim yapılır. Bu sürenin 18 saati Kur'an-ı Kerim, 1 saati itikad, 3 saati ibadet, 1 saati siyer ve 1 saati de ahlak dersi için ayrılır.

b) Hafızlık çalışması yapılan kurslarda ders programları öğrencilerin tamamının günlük derslerini okuyabilmelerine imkan verecek ve haftada 1 saat itikad, 1 saat ibadet, 1 saat siyer ve 1 saati de ahlak dersi içine alacak şekilde müftülükçe düzenlenir.

c) Akşam kurslarında haftada toplam 9 saat eğitim-öğretim yapılır. Bu sürenin 6 saati Kur'an-ı Kerim, 1 saati itikad, 1 saati ibadetve 1 saati de siyer ve ahlak dersi için ayrılır.

İhtiyaç halinde kurslarda ikili öğretim yapılabilir:

Tekli eğitim-öğretim yapılan kurslarda dersler 45, teneffüsler 15 dakika; ikili eğitim-öğretim yapılan kurslarda ise dersler 40, teneffüsler 10 dakika olarak uygulanır.

Mfredat programlarında yer alan dersin konusu, "öğrenci yoklama ve ders defteri"ne yazılarak dersi işleyen öğrenci tarafından imzalanır.

ALTINCI BÖLÜM

Komisyonların Teşkilî, Sınav Şekilleri, Değerlendirme ve Belge İşlemleri

Sınav Komisyonları

Madde 28- Kursda Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okuyan öğrencilerin sınavlarını yapacak olan komisyonlar, ilgili müftü, müftü yardımcısı, kur'an kursu müdürü, vaiz veya murakibin başkanlığında, sınavı yapılacak kursun yöneticisi ve imtihana girecek öğrencinin öğreticisi olmak üzere üç kişiden teşekkül eder. Öğreticisi tek olan kurslarda sınav komisyonu yukarıda zikredilenlerden birinin başkanlığında kurs öğreticisi ve müftünün uygun bulacağı bir din görevlisinden oluşur. İhtiyaç duyulması halinde bu komisyonların adedi çoğaltılabilir.

Hafızlık tespit sınavı komisyonları ile Başkanlıkça kurulur.

Sınav Şekilleri

Madde 29- a) Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okuma kursunu bitirme sınavı, her öğretim yılı sonunda derslerin kesildiği günü takip eden ilk Pazartesi'den itibaren müfredatta yer alan konulardan sözlü olarak yapılır.

b) Kur'an Kurslarında hafızlık çalışması yapan öğrencilerin hafızlık tesbit sınavı, Başbakanlığın tesbit edeceği bölge illerde Ağustos ayında yapılır.

Hafızlık tespit sınavına girecek öğrencilerin isimleri Mayıs ayı içinde Başkanlığa bildirilir ve öğrenciye fotoğraflı ve tasdikli Sınava Giriş Belgesi verilir. Sınava girecek öğrenciler, yanlarında sınava giriş belgesi ile birlikte önlü-arkalı fotokopisi çekilmiş bir adet nüfus cüzdanı örneğini ve üç adet yeni çekilmiş vesikalık fotoğrafı bulundururlar.

Ayrıca dışardan hafızlık belgesi almak isteyenler ile Kur'an Kurslarına devam edip bölge illerde yapılan hafızlık tespit sınavında başarılı olamayan öğrencilerin sınavları ise, "Hafızlık Tespit Yönetmeliği"nin 3 üncü maddesinde belirtilen esaslara göre Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim aylarının ilk Salı günü Başkanlıkça tespit edilen yerlerde yapılır.

Adayların bu sınava katılabilmeleri için nüfus cüzdanı fotokopisini ve 3 adet fotoğrafla birlikte bir dilekçe ile doğrudan Başkanlığa müracaat etmeleri gerekir.

c) Akşam kursları ile yaz kurslarına katılanlar için bitirme sınavları yapılmaz.

Değerlendirme

Madde 30- a) Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okuma kurslarında yapılan sınavlarda değerlendirme, her ders için ayrı ayrı olmak üzere 100 puan üzerinden yapılır. Başarılı sayılabilmek için derslerin her birinden en az 50 puan alınması şarttır.

b) Hafızlığa çalışmış olan öğrencilerin hafızlık tespit sınavlarında değerlendirme ise, sadece Kur'an-ı Kerim'i hıfz için 100 puan üzerinden yapılır. Başarılı sayılabilmek için en az 50 puan alması şarttır.

Belge İşlemleri

Madde 31- Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okuma kurslarını başarıyla bitiren öğrencilere Başkanlıkça bastırılan ve müdür veya yönetici tarafından imzalanıp ilgili müftü tarafından tasdik edilen Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğrenenlere mahsus "Kur'an Kursu Bitirme Belgesi" verilir.

Bu belgeler müftülüklerde bulunan belge defterine kaydedildikten sonra ilgililere imza karşılığında teslim edilir.

Hafızlık tespit sınavında başarılı olanlara Başkanlıkça "Hafızlık Belgesi" verilir.

Bu belgeler, Başkanlıkta bulunan belge defterine kaydedilir.

Akşam kurslarını tamamlayanlara Başkanlıkça bastırılan ve müftülüklerce doldurularak imzalanan "Akşam Kur'an Kursuna Katılma Belgesi" verilir.

YEDİNCİ BÖLÜM

Muhtelif hükümler

Kurs Yöneticisi

Madde 32- Birden fazla öğretici olan kurslarda öğrencilerden birisi müftünün teklifi ve mülki amirin onayı ile kurs yöneticisi olarak görevlendirilir ve adı başkanlığa bildirilir.

Bir öğretici bulunan kurslardaki öğreticiler aynı zamanda o kursun yöneticisidirler. Bunların isimleri Başkanlığa bildirilmez.

Kurslarda Sosyal ve Kültürel Faaliyetler

Madde 33- Kurslarda, Kur'an kurslarını tanıtmak, Kur'an öğretimini yaygınlaştırmak ve verimi artırmak gayesiyle dersler dışında ilgili müftünün uygun göreceği sosyal ve kültürel faaliyetler yapılabilir.

Kurslarda Asgari Öğrenci mevcudu

Madde 34- Kurslarda, öğrenci sayısı en az 20'dir. Öğrenci sayısı bu rakamdan aşağı düşen veya bitirme imtihanlarında en az 10 öğrencisi mezun olmayan kursun öğreticisi Valiliğin teklifi ile il içinde başka bir kursa veya görevli olduğu ilde öğreticiye ihtiyaç bulunmaması halinde ihtiyaç bulunan herhangi bir kursa Başkanlıkça nakledilir.

Öğreticilikte Geçici Olarak Görevlendirilecekler

Madde 35- Kurslarda, öğretici ihtiyacı kadrolu öğrencilerle karşılanamadığı takdirde Başkanlık teşkilatında görevli; Başkanlıktan emekli olup da Kur'an kursu öğreticiliği yapabilecek niteliğe sahip; Kur'an kursu öğreticiliği sınavını kazanmış ve kadro yetersizliği sebebiyle ataması yapılamamış veya dini yüksek öğretim görmüş olup hafız olanlar, müftülüğün teklifi ve Başkanlığın onayı ile geçici olarak Kur'an kursu öğreticiliğinde görevlendirilebilirler.

Geçici Görevlendirme

Madde 36- Görevli bulunduğu kursda yaz kursları için öğrenci bulamayan öğretmenler, yaz aylarında öğretici ihtiyacı olan başka kurslarda müftülükçe geçici olarak görevlendirilebilir.

Memur Olmayanların Kurslarda Çalıştırılması

Madde 37- İdareci, öğretici ve kadrolu diğer görevlilerin dışında, kurslarda ve müştemilatında görev alacak olanlar, ücretlerini kimden alırlarsa alsınlar ve görev ünvanları ne olursa olsun, ancak ilgili müftünün teklifi ve mülki amirin onayı ile görevlendirilirler.

Yıllık İzin

Madde 38- Kur'an kursu öğreticileri kurslarda eğitim-öğretimin devam ettiği süre içinde yıllık izin kullanamazlar.

Yurt ve Pansiyonlar

Madde 39- Kur'an kursu öğrencilerinin barındığı yurt ve pansiyonların yönetim, denetim ve diğer hizmetleri müftülüklerce sağlanır.

İstatistik Bilgileri

Madde 40- Kur'an kurslarına ait istatistiki bilgilerin doğru ve eksiksiz derlenebilmesi için, Başkanlık ile devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığınca müştereken hazırlanan ve her sene eğitim-öğretim yılı başında müftülüklere gönderilen formlar, doğru ve eksiksiz olarak doldurulup, tasdik edildikten sonra en geç 30 Kasım'a kadar Başkanlığa gönderilir.

Ek Ders Ücretleri

Madde 41- Kurslarda müdür, yönetici ve öğretici olanlar ile Başkanlıkça öğretici olarak görevlendirilenlerin ek ders ücretleri, "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kurslarında Okutulacak Ders Saatleri ile Ek Ders Ücretlerine Dair Esaslar"ı düzenleyen Bakanlar Kurulu Kararı hükümlerine göre ödenir.

Hafızlık çalışması yapılan ve en az 10 öğrencisi bulunan kurslardaki öğreticilere öğretimin yıl boyunca devam etmesi sebebiyle ek ders ücreti bütün yıl boyunca ödenir.

Kurslarda Bulundurulacak Defterler ve Diğer Lüzumlu Belgeler

Madde 42- Kurslarda "Öğrenci Sicil Defteri", "Öğretici Yoklama ve Ders Defteri" bulundurulur.

Ayrıca;

- a) Kursun açılış onayı ile kursta öğreticilik yapanların atama onaylarının,
- b) "Öğrenci Durum Çizelgesi" ile belge alanların listelerinin,
- c) Kursla ilgili yönetmelik ve genelgelerin,
- d) Gelen ve giden yazıların,

Bulundurulması sağlanır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Son Hükümler

Yürürlükten Kaldırılan Yönetmelik

Madde 43- 17 Ekim 1917 gün ve 13989 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan “Diyamet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönetmeliği” yürürlükten kaldırılmıştır.

Yürürlük

Madde 44- Bu yönetmelik, yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 45- Bu yönetmelik hükümlerini Başbakan yürütür.

Not: 1- Bu Yönetmelik 16 Kasım 1990 gün ve 20697 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

2- 12 nci madde 27 Kasım 1990 gün ve 20708 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan değişik şeklidir.

EK: II

T.C. BAŞBAKANLIK DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Kur'an Kursları Müfredatı

**T.C.
BAŞBAKANLIK
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI**

**KUR'AN KURSLARI
MÜFREDATI
(Yüzünden Okuyanlar İçin)**

KUR'AN KURSLARININ AMAÇLARI

1. Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak okutmak, ezberletmek, bazı sure, ayet ve duaların meallerini öğretmek.
2. İslâm Dini'nin inanç, ibadet ve ahlâk esaslarıyla ilgili konularda bilgi vermek.

AÇIKLAMALAR

Yukarıdaki amaçlara ulaşabilmek için aşağıdaki esaslara uyulacaktır:

1. Ders sonuları, Öğrencilerin genel kültür seviyeleri ve pedagojik gelişmeleri gözönünde bulundurularak; sevindirici, düşündürücü ve ikna edici bir şekilde işlenecektir.
2. Dini bilgilerin milli birlik ve beraberliği sağlayıcı, karşılıklı sevgi, saygı, kardeşlik, arkadaşlık ve dostluk bağlarını güçlendirici, vatan, millet, bayrak, sancak, şehitlik ve gazilik gibi yüce kavramların sevdirci ve benimsetici bir tarzda verilmesine özen gösterilecektir.
3. İnanç ve davranış bütünlüğünün önemi her vesile ile belirtilecektir.
4. İbadetin, insan fitratında mevcut vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu öğrencilere kavratılacaktır.
5. İbadetlerin, Allah (C.C.)'a karşı saygı, segi ve şükran duygularının ifadesi olması yanında kişinin sağlığına, toplum fertlerinin birbirine sevgi ve saygı ile bağlanmalarına, yardımlaşmalarına, dayanışmalarına fert ve toplum münasebetlerinin iyi ve düzenli bir şekilde yürütülmesine, insanı fazilete ve mutluluğa erdirmesine sağladığı katkılar özellikle belirtilecektir.
6. Her türlü ibadet ve temizlik gibi, güzel ahlakın da kalbi arıtıp ruhu yücelten, insanı ulvi duygulara ulaştıran bir unsur olduğu gerçeği benimsetilecektir.
7. Peygamber Efendimizin hayatı ile ilgili konular işlenirken O'nun üstün şahsiyeti örneklerle anlatılacak ve öğrencilere Peygamber sevgisi verilecektir.

8. Öğrencilerin Kur'an Kursuna kendi çevrelerinden getirmeleri muhtemel yanlış bilgi ve telkinler, ilmi bir yaklaşımla düzeltilerek, müslümanlığın hurafeden uzak, akıl ve ilimle çatışmayan yüce bir din olduğu kavratılacaktır.

9. Eğitim ve öğretim esasında Devletimizin temel ilkeleri daima gözönünde bulundurulacak, vicdan ve düşünce özgürlüğü zedelenmeyecektir.

KUR'AN-I KERİM

(Haftada 18 Saat)

AMAÇLAR

1. Kur'an-ı Kerim'in kendi kurallarına göre doğru okunmasını öğretmek.
2. Öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i okuma ve ezberleme konusundaki ilgi, istidat ve kabiliyetlerinin anlaşılmasına imkan hazırlamak.
3. Öğrencilerin ibadet için gerekli olan süre, ayet ve duaları ezberlemelerini sağlamak.

AÇIKLAMALAR

Yukardaki amaçlara ulaşabilmek için:

1. Öğrenciler, öğretim yılı başında Kur'an okumadaki seviyelerine göre ayrılarak grup çalışmaları yaptırılacaktır.
2. Başlangıçta Kur'an harfleri, mahreç farkları ile kalınlık incelik gibi özellikleri gözönünde bulundurularak öğrenciye uygulamalı bir şekilde öğretilecektir.
3. Yüzünden okuma ve ezberleme çalışmaları yapılırken, öğrencilerin her birinin önünde önceleri Kur'an alfabesi, daha sonra Kur'an-ı Kerim bulundurulacak öğrenciler arasında sıra takip etmeksizin metin okutturulacak, böylece bir öğrenci okurken diğerlerinin de aynı metni takibi sağlanacaktır.
4. Öğretmen, örnekleri önce kendi okuyacak, sonra öğrencilere yeteri kadar tekrarlatacaktır. Ayrıca toplu halde (Koro halinde) çalışmalar yaptırılacak kelime, cümle ve ayetler öğretmenin önerliğinde kavratılacaktır.

5. Kulak ve ses terbiyesine önem verilecek öğrencinin telafi yanlışlıkları alışkanlık halien gelmeden düzeltilecektir. Bu arada teyp ve plak gibi araçlardan da faydalanılacaktır.

6. Tecvid konuları uygulamalı olarak işlenecek, anlatılan konunun uygulanması örneklerle yapılacaktır.

7. Ezber çalışmalarında, kısa ve kolay metinlerden başlanma sureti ile tedrici bir ilerleme sağlanacak, ezberlerin ağır ve okuyuş kurallarına uygun olarak yapılmasına önem verilecektir.

KUR'AN-I KERİM DERS KONULARI

(Haftada 18 Saat)

ÜNİTE: I-ELİFBA

AMAÇ: Öğrencilere Kur'an-ı Kerim Elifbasını öğretmek.

ARAÇ: Kur'an Elifbası, yazı tahtası, tebeşir, teyp ve bant.

KONULAR:

Hafta 1. 1) Harflerin isimleri,

2) Hareketler:

a) Fetha (Üstün),

b) Kesra (Esra),

c) Zamme (Ötre),

d) Cezim

e) Şedde,

Hafta 2. 1) Tenvinli fetha (İki üstün),

2) Tenvinli kesra (İki esre),

3) Tenvinli zamme (İki ötre),

4) Harflerin bitişik yazılışı.

Hafta 3. 1) Med (Uzatma) Harfleri:

- a) Elif,
- b) Yâ,
- c) Vav,
- 2) Hurûf-i Şemsiyye,
- 3) Hurûf-ı Kameriyye,
- 4) Hemze-i Vasl,
- 5) Elif okunan Vav ile Yâ,

Hafta 4. 1) Yazılmadan okunan Harf-i med'ler.

- a) Elif,
- b) Yâ,
- c) Vav,
- 2) Med (Uzatma) işareti,
- 3) Lâfza-i Celâl'in okunuşu,
- 4) Yazıldığı halde okunmayan harfler,
- 5) Hurûf-ı mukattaa,
- 6) Tenvinli kelimedden sonrakine geçiş,
- 7) Tenvin ve sâkin nûn'un bazı özellikleri,
- 8) Vakf,
- 9) Secâvend.

ÜNİTE: II- EZAN-İKAMET VE BAZI DUALAR

AMAÇ: Namaz duaları, ezan ve ikamet getirmeye öğretme.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitap, teyp ve bant.

KONULAR:

- Hafta 5. 1) Ezan ve ikamet,
- 2) Tesbihler ve âmentü,

3) Namazda okunan bazı dualar.

a) Sübhaneke,

b) Tahiyyat,

c) Salli-Bârik,

d) Rabbena, Atina ve Rabbenâğfirlî

e) Kunut duaları.

ÜNİTE: III-KUR'AN-I KERİM'E GEÇİŞ

AMAÇ: Öğrencilere Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğretmek.

ARAÇ: Kur'an-ı Kerim, teyp ve bant.

KONULAR

Hafta 6. 1) Fatiha, Nâs, Felâk ve İhlâs surelerinin yüzünden okutulması.

2) Tebbet, Nasr ve Kâfirun surelerinin yüzünden okutulması,

3) Kevser, Mâun ve Kureys surelerinin yüzünden okutulması.

4) Fîl, Hümeze ve Asr surelerinin yüzünden okutulması.

5) Tekâsür ve Kâria surelerinin yüzünden okutulması.

Hafta 7. 1) Adiyat ve Zilzâl surelerinin yüzünden okutulması.

2) Beyyine ve Kadr surelerinin yüzünden okutulması

3) Alak ve Tîn surelerinin yüzünden okutulması

4) İnşirâh ve Duha surelerinin yüzünden okutulması

5) Fatiha ve İhlâs surelerinin ezberletilmesi

6) Nâs suresinin ezberletilmesi

Hafta 8. 1) Felâk suresinin ezberletilmesi

2) Birinci Cüz'ün 1. 2. 3. ve 4'üncü sahifelerinin yüzünden okutulması.

3) Tebbet suresinin ezberletilmesi

4) Birinci Cüz'ün 5. 6. 7. ve 8'inci sahifelerinin yüzünden okutulması.

- Hafta 9. 1) Nasr suresinin ezberletilmesi.
- 2) Birinci Cüz'ün 9. 10 11 ve 12'nci sahifelerinin yüzünden okutulması.
- 3) Kâfirun suresinin ezberletilmesi
- 4) Birinci Cüz'ün 13. 14. ve 15'nci sahifelerinin yüzünden okutulması.
- 5) Kevser suresinin ezberletilmesi
- 6) Birinci Cüz'ün 16. 17. 18 ve 19'uncu sahifelerinin yüzünden okutulması.

- Hafta 10. 1) Mâun suresinin ezberletilmesi
- 2) Birinci Cüz'ün 20. 21. ve 22'nci sahifelerinin yüzünden okutulması.
- 3) Kureyş suresinin ezberletilmesi
- 4) İkinci Cüz'ün 1. 2. 3 ve 4'üncü sahifelerinin yüzünden okutulması.

- Hafta 11. 1) Fil suresinin ezberletilmesi.
- 2) İkinci Cüz'ün 5. 6. 7 ve 8'inci sahifelerinin yüzünden okutulması.
- 3) Asr suresinin ezberletilmesi
- 4) İkinci Cüz'ün 9. 10. 11. 12. 13 ve 14'üncü sahifelerin yüzünden okutulması

- Hafta 12. 1) Kadr suresinin ezberletilmesi
- 2) İkinci Cüz'ün 15. 16. 17. 18. 19 ve 20'inci sahifelerinin yüzünden okutulması.
- 3) Med harfleri ve sebepleri
- 4) Yerigeldikçe med çeşitlerinin örnekleri ile tatbiki olarak öğretilmesi: (Tabîî, Muttasıl, Muafasıl, Lâzım ve Arız ile Lin).
- a) Tabîî, Muttasıl, Munfasıl medler.
- b) Lâzım, Arız ve Lîn medler.

- Hafta 13. 1) Hümeze suresinin ezberletilmesi
- 2) Üçüncü Cüz'ün 1-10 uncu sahifelerinin yüzünden okutulması

3) Tekâsûr suresinin ezberletilmesi

Hafta 14 1) Karia suresinin ezberletilmesi

2) Üçüncü Cüz'ün 11-20'nci sayfelerinin yüzünden okutulması

3) Ayet'ül-Kürsî ile sure-i Bakara'nın ilk 5 ayetinin ezberletilmesi

Hafta 15. 1) Bakara suresi'nin son iki ayetinin ezberletilmesi

2) Dördüncü Cüz'ün 1-10'uncu sayfelerinin yüzünden okutulması.

3) Yeri geldikçe Tenvin, Sakin Nun, İhfa, İzhar ve İklâb'ın örnekleri ile tatbiki olarak öğretilmesi

a) Tenzin, Sakin Nun ve İhfa

b) İzhar ve İklâb

Hafta 16 1) Dördüncü Cüz'ü 11-20'nci sayfelerin yüzünden okutulması

2) Adiyat suresinin ezberletilmesi

3) Beşinci Cüz'ün yüzünden okutulması

Hafta 17 1) Zilzâl suresinin ezberletilmesi

2) Altıncı Cüz'ün yüzünden okutulması

3) Müezzinlik uygulaması

Hafta 18 1) Beyyine suresinin ezberletilmesi

2) Yedinci Cüz'ün yüzünden okutulması

3) Yemek duasının öğretilmesi

Hafta 19 1) Haşr suresinin son 3 ayetinin ezberletilmesi

2) Sekizinci Cüz'ün yüzünden okutulması

3) Tenvin, Sakin, Nem, İhfa, İzhar ve İklâb kaidelerinin tekrarı

Hafta 20 1) Dokuzuncu Cüz'ün yüzünden okutulması

2) Alâk suresinin ezberletilmesi

3) Onuncu Cüz'ün 1-10'uncu sayfelerinin yüzünden okutulması

Hafta 21 1) Onuncu Cüz'ün 11-20'nci sayfelerinin yüzünden okutulması

2) İdgam-ı Maal Gunne, İdgam-ı Bila Gunne, İdgam-ı Misleyn konularının açıklanması ve tatbiki

3) Onbirinci Cüz'ün yüzünden okutulması

Hafta 22 1) Onikinci Cüz'ün yüzünden okutulması

2) Tîn suresinin ezberletilmesi

3) İdgam-ı Mütecaniseyn ve İdgam-ı Mütekaribeyn konularının açıklanması ve tatbiki.

Hafta 23 1) İnşirah suresinin ezberletilmesi

2) Onüçüncü Cüz'ün yüzünden okutulması

3) Fatiha, İhlas, Felâk ve Nâs surelerinin meallerinin öğretilmesi

Hafta 24 1) Ondördüncü Cüz'ün yüzünden okutulması

2) Duha suresinin ezberletilmesi

3) Onbeşinci Cüz'ün yüzünden okutulması

Hafta 25 1) Onaltıncı Cüz'ün yüzünden okutulması

2) Yâsîn suresinin birinci sahifesinin ezberletilmesi

3) Onyedinci Cüz'ün yüzünden okutulması

Hafta 26 1) Onsekizinci Cüz'ün yüzünden okutulması

2) Yâsîn suresinin ikinci sahifesinin ezberletilmesi

3) Ondokuzuncu Cüz'ün yüzünden okutulması.

Hafta 27 1) İdgam-ı Şemsiyye, İzhar-ı Kameriyye, Kalkale ve Hükmürrâ'nın tatbiki olarak öğretilmesi

2) Yirminci Cüz'ün yüzünden okutulması

3) Yâsîn suresinin 3 üncü sahifesinin ezberletilmesi.

4) Yirmibirinci Cüz'ün yüzünden okutulması.

Hafta 28 1) Yirmiikinci Cüz'ün yüzünden okutulması

2) Yâsîn sursinin dördüncü sahifesinin ezberletilmesi

- 3) Yirmiüçüncü Cüz'ün yüzünden okutulması
- 4) Lâfzatullah, Zamir ve Sekte'nin örnekleri ile tatbiki olarak öğretilmesi

Hafta 29 1) Yirmidördüncü Cüz'ün yüzünden okutulması

- 2) Yâsîn suresinin 5. ve 6'ncı sahifelerinin ezberletilmesi
- 3) Yirmibeşinci Cüz'ün yüzünden okutulması

Hafta 30 1) Yirmialtıncı Cüz'ün yüzünden okutulması

- 2) Mülksuresinin birinci sahifesinin ezberletilmesi
- 3) Yirmiyedinci Cüz'ün yüzünden okutulması
- 4) Bakara suresinin ilk 5, son 2 ayetinin meallerinin öğretilmesi.

Hafta 31. 1) Yirmisekizinci Cüz'ün yüzünden okutulması

- 2) Mülk suresinin ikinci ve üçüncü sahifelerinin ezberletilmesi
- 3) Yirmidokuzuncu Cüz'ün yüzünden okutulması
- 4) Ezberletilen namaz sure ve dualarının tekrarı

Hafta 32 1) Otuzuncu Cüz'ün yüzünden okutulması

- 2) Hatim Duasının düzgün olarak yüzünden okutulması

İTİKAD

(Haftada 1 Saat)

AMAÇLAR:

1. Kur'ân Kurslarında okuyan öğrencilere İslâm Dini'nin inanç esaslarını kavratmak.
2. Dinin itikat konularını olumlu ve ilmi bir şekilde açıklamak ve bu konularda iknâ kabiliyeti kazandırmak.

AÇIKLAMALAR

YUKARIDAKİ AMAÇLARA ULAŞABİLMEK İÇİN

1. Derslerde öğrencilerin kültür seviyeleri daima dikkate alınacak ve bu konular öğrenciye faydalı olacak şekilde işlenecektir.

2. Öğrenciler derslerde konu ile ilgili araştırmalara sevkedilecektir.
3. Konular üzerinde öğrencilerin düşünmeleri ve muhakeme etmeleri sağlanacaktır.
4. Konular işlenirken anlaşılması güç, öğrencileri şüphe ve tereddüde düşürecek söz ve açıklamalardan kaçınılacaktır.
5. Uygun bir şekilde seçilmiş ayet, hadis mealleri ve okuma parçaları ile konulara açıklık kazanırılacaktır.

İTİKAD ERS KONULARI

(Haftada 1 Saat)

ÜNİTE: I-İMAN

AMAÇ: Öğrenciye imanlı olmanın önemini kavratmak.

ARAÇ: Konu ile ilgili kaynak kitaplar.

KONULAR:

Hafta 1. Kelime-i tevhid, kelime-i şehadet ve anlamları

Haftada 2. a) İman Esasları (Topluca)

b) İmanın insana verdiği huzur ve mutluluk

Hafta 3. İman ile amel arasındaki münasebet

ÜNİTE: II- ALLAH'A İMAN

AMAÇ: Öğrencide Allah inancını geliştirmek.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR

Hafta 4: Allah'ın varlığı ve birliği

Hafta 5. Allah'ın sıfatları

Hafta 6. a) Allah sevgisi

b) Allah korkusu

Hafta 7. a) Allah'ın rahmeti

b) Mü'min ümit ile korku arasında yaşmalıdır.

ÜNİTE: III- MELEKLERE İMAN

AMAÇ: Meleklerle imanın önemini kavratmak ve özellikleri tanıtmak.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar

(İBADET)

(Haftada 3 Saat)

AMAÇLAR

1. İslâm Dini'nin ibadet esaslarını topluca tanıtmak.
2. Gerekli olan ibâdet bilgilerini kazandırmak.
3. İbâdetle birlikte temizliğin, düzenli ve dürüst yaşayışın ve iyilikseverliğin, dinimizin emir ve yasaklarının tabii sonuçları olduğunu kavratmak.

AÇIKLAMALAR

Yukarıdaki amaçlara ulaşabilmek için:

1. Ders konuları, öğrencinin genel kültür seviyeleri gözönünde bulundurulmak suretiyle, düşündürücü ve ikna edici bir şekilde işlenecektir.
2. Ders işlenirken, gerektiğinde ilgili ayet ve hadislerle konunun takviyesi esas alınacaktır.
3. İbadetle ilgili konular, uygulamalı olarak öğretilecektir.
4. Bazı öğrencilerin çevreden getirebilecekleri yanlış bilgi ve telkinler düzeltilenecektir.
5. Dış temizliğin yanında, iç temizliği, ahlâk güzelliği ve hayatın disiplinli olması açısından ibadetin önemi kavratılacaktır.

İBADET DERS KONULARI

(Haftada 3 Saat)

ÜNİTE: I-İSLAM

AMAÇ: Öğrenciye İslâm'ın esaslarını öğretmek.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR:

- Hafta 1. a) İslâm'ın esasları,
b) Mükellef ve mükellefle ilgili hükümler.

ÜNİTE: II-İBADET

AMAÇ: İbadetin önemini kavratmak.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar

KONULAR:

- Hafta 2. a) İbâdet nedir, niçin ibâdet ediyoruz?
b) İbâdetin çeşitleri ve dereceleri, ibâdetin faydaları.

ÜNİTE: III- TEMİZLİK

AMAÇ: Temizliğin önemini benimsetmek.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR:

- Hafta 3 a) Temizlik ve İslâm'ın temizliğe verdiği önem,
b) Temizlik yönünden sular.

Hafta 4. a) Abdestin faziletleri, Abdest nasıl alınır.

- b) Abdestin farzları ve sünnetleri.

Hafta 5. a) Abdesten mekruhları, Abdesti bozan şeyler.

- b) Abdestsiz yapılamayan şeyler.

Hafta 6. a) Guslü gerektiren haller ve cünüp olarak yapılamayan işler,

- b) Guslün yapılış, farzları, sünnetleri ve teyemmüm.

ÜNİTE: IV-NAMAZ

AMAÇ: Namaz kılma alışkanlığı kazandırmak

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR

Hafta 7. a) Namazın önemi ve kimlere farz olduğu, namaz vakitleri ve namaz kılınması caiz olmayan vakitler.

b) Namaz çeşitleri (Rekat sayıları dabelirtilerek)

Hafta 8. a) Namazın farzları ve vacipleri.

b) Namazın sünnetleri, namazı bozan şeyler.

Hafta 9. a) Namazın mekruhları.

b) Sevih secdesi nedir? Ne zaman yapılır? İki rekatlı bir namazın kılınışı.

Hafta 10. a) Üç rekatlı farzın kılınışı, dört rekatlı farzın kılınışı.

b) Dört rekatlı müekked ve gayr-ı müekked sünnetleri kılınışı, Vitir namazının kılınışı.

Hafta 11. a) Cemaatle namaz kılmanın fazileti, cami v cemaat adabı.

b) İmama birinci rekattan sonra uyaranların hali.

Hafta 12. a) Cuma namazının miktarı ve fazileti.

b) Cuma namazını kimlere farzdır.

Hafta 13. a) Cuma kılmanın şartları

b) Bayram namazları ve kılınışı.

Hafta 14. a) Teravih namazının fazileti, teravih namazının kılınışı.

b) Oturarak ve imaile namaz, yolcu namazı.

Hafta 15. a) Namazı vaktinde kılmanın fazileti, geçmiş namazların kazası, tilavet secdesi.

b) Kimlerin Cenaze namazı kılınır? Ve kimler kılar? Cenaze namazının kılınışı.

ÜNİTE: V-ORUÇ

AMAÇ: Oruç ibadetini benimsetmek.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR

Hafta 16. a) Orucun önemi ve faydaları.

b) Ramazan orucu kimlere farzdır, sahur ve iftarın fazileti

Hafta 17. a) Oruca niyet, iftar duası ve oruç çeşitleri.

b) Ramazan orucunu başka zaman tutmayı mübah kılan özürler.

Hafta 18. a) Ramazan'da özürsüz olarak tutmamanın veya başlanan orucu bozmanın hükmü.

b) Orucu bozmayan şeyler.

Hafta 19. a) Orucubozup yalnız kazayı gerektiren şeyler.

b) Oruçluya mekruh olan şeyler, fidye.

ÜNİTE: IV-ZEKAT

AMAÇ: Zekatın önemini kavratmak.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR:

Hafta 20 a) Zekatın önemi ve faydaları.

b) Zekatı kimler verir?

Hafta 21 a) Zekat kimlere verilir?

b) Zekat kimlere verilmez? Zekat verilmesi gerekmeyen mallar.

Hafta 22. a) Zekat verilmesi gereken mallar. Hangi maldan ne kadar zekat verilir?

b) Fıtır sadakası

ÜNİTE: VII-HAC

AMAÇ: Haccın ve Kâbenin önemini kavratmak.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR:

Hafta 23. a) Haccın önemi ve faydaları, hac kimlere ve ne zaman farzdır?

b) İhram, telbiye, tavak, sa'y ve vakfe.

Hafta 24. a) Haccın çeşitleri

b) Hac ile umre arasındaki fark, haccın yapılışı.

ÜNİTE: VIII-KURBAN

AMAÇ: Kurban kesmenin Allah'a yaklaşmak olduğunu benimsetmek.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR:

Hafta 25. a) Kurban kesmenin önemi, kurbanı kimler keser.

b) Kurban nasıl kesilir, kurbanın eti ve derisi hakkında yapılacak işlem.

Hafta 26. a) Kurban olarak kesilmesi caiz olan ve olmayan hayvanlar.

b) Adak kurbanı, etleri yenen ve yenmeyen hayvanlar.

ÜNİTE: IX-YEMİN

AMAÇ: Yemin etmekten sakınmanın ve yemine riayetin önemini kavratmak.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR

Hafta 27 a) Yemin çeşitleri ve hükmü.

b) Yemin sayılıp sayılmayan şeyler, yeminin kefareti.

ÜNİTE: X-MÜBAREK GÜN VE GECELER

AMAÇ: Dinimizce Mübarek sayılan gün ve geceleri tanımak, önemlerini kavratmak.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR:

Hafta 28. a) Cuma ve Bayram günleri.

b) Mevlit ve Regaib Geceleri

c) Mirac ve Berat Geceleri

ÜNİTE: XI- DİNİ VE MİLLİ BAYRAMLARIMIZ

AMAÇ: Öğrencilere dini ve millî bayramlarımızı öğretmek ve önemini kavratmak.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR.

Hafta 28. a) Cuma ve Bayram günleri.

b) Mevlit ve Regaib Geceleri.

c) Miraç ve Berat Geceleri.

ÜNİTE: XI- DİNİ VE MİLLİ BAYRAMLARIMIZ

AMAÇ: Öğrencilere dini ve millî bayramlarımızı öğretmek ve önemini kavratmak.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR

Hafta 29. a) Ramazan Bayramı

b) Kurban Bayramı

Hafta 30. a) 23 Nisan Millî Egemenlik ve Çocuk Bayramı

b) 19 Mayıs Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı

Hafta 31. a) 30 Ağustos Zafer Bayramı

b) 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı

Hafta 32. Türk Büyüklerine ve Atatürk'e saygı.

SİYER VE AHLAK

(Haftada 2 Saat)

AMAÇLAR:

1. Öğrencilere, Peygamberimiz Hz. Muhammed (A.S.)'in yaşayışını, çeşitli alanlardaki söz ve davranışlarını tanıtmak, O'nun üstün insanlık vasıflarını benimsetmek.

2. Öğrencilere, İslâm ahlâkının temel ilkelerini âyet, hadis ve Hz. Peygamber'in yaşayışından örnekler vererek öğretmek ve benimsetmek.

AÇIKLAMALAR:

1. Peygamberimizin hayatı ile ilgili konular işlenirken daima O'nun üstün ve örnek şahsiyetini tanıtmaya esas alınacaktır.

2. Peygamberimizin hayatının safhaları incelenirken, konu ile ilgili âyet ve hadiseere de yer verilecektir.

3. Ahlâk kuralları incelenirken, öğrencilerin genel kültür ve yaş durumları gözönünde bulundurulacak, imkan nisbetinde ahlâkî değerlerin davranış haline gelmesi yolunda gerekli rehberlik yapılacaktır.

SİYER DERSİ KONULARI

(Haftada 1 Saat)

ÜNİTE: 1- HZ. MUHAMMED (A.S.)'İN DOĞUMU VE ÇOCUKLUĞU

AMAÇ: Peygamberimizin doğumu ile insanlığın kazandığı önemi kavratmak ve öğrencilere peygamber sevgisini benimsetmek.

ARAÇ: Konu ile ilgili harita, kitap, şiirler, Kur'an-ı Kerim'den ayetler, hadiseler, teyp ve mevlid bandı.

KONULAR:

Hafta 1. a) İslâmiyet'ten önce Arabistan'ın durumu.

b) Hz. Muhammed (A.S.)'in nesebi.

Hafta 2. a) Hz. Muhammed (A.S.)'in doğumu.

b) Hz. Muhammed (A.S.)'in çocukluğu.

ÜNİTE: II- HZ. MUHAMMED (A.S.)'İN GENÇLİĞİ VE EVLİLİĞİ

AMAÇ: Peygamberimizin örnek hayatını ve doğruluk anlayışını öğretmek.

ARAÇ: Konu ile ilgili harita, kitap, şiirler, âyet ve hadis mealleri.

KONULAR:

Hafta 3. a) Hz. Muhammed (A.S.)'in seyahatleri,

b) Hz. Muhammed (A.S.)'in ticaret hayatı.

Hafta 4. a) Hz. Muhammed'in (A.S.) Hz. Hatice ile evlenmesi ve çocukları.

b) Hz. Muhammed (A.S.)'in Kâbe'nin onarımı esnasındaki hakemliği.

ÜNİTE: III- HZ. MUHAMMED (A.S.)'İN PEYGAMBER OLUŞU VE GİZLİ DAVET

AMAÇ: İslâm'a davetin ve peygamberliğin önemini kavratmak.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitap ve şiirler, hadis mealleri ve İslâm'a daveti konu alan slaytlar, Mekke ve Medine tabloları.

KONULAR

Hafta 5. a) İlk vahiy

b) Fetret devri

Hafta 6. a) İslâm'a devetin başlaması.

b) İlk müslümanlar.

ÜNİTE: IV- DAVETİN AÇIKLANMASI

AMAÇ: Öğrenciye, İslâm'da davetin metodlarını öğretmek.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR

Hafta 7. a) İslâm'da davetin açıktan yapılması.

b) Müşriklerin müslümanlara yaptıkları zulümler.

Hafta 8. a) Hz. Muhammed (A.S.)'e en çok düşmanlık yapanlar.

b) Kureyş'in İslâm'a düşman olmasının sebebi.

Hafta 9. a) Müşriklerin Eu Talib'e başvurmaları ve Hz. Peygamber'in cevabı.

b) Hz. Hamza ve Hz. Ömer'in müslüman olmaları.

ÜNİTE: V- HABEŞİSTAN'A HİCRET

AMAÇ: Habeşistan'a hicretin mana ve önemini kavratmak.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitap ve şiirler.

KONULAR

Hafta 10. a) Habeşistan'a yapılan iki hicret.

b) Necaşi ve Müslümanlara karşı tutumu.

ÜNİTE: VI- BOYKOT VE HÜZÜN YILLARI

AMAÇ: Sıkıntılara karşı sabırla mukavemet göstermenin değerini benimsetmek.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR

Hafta 11. a) Müşriklerin müslümanları boykotu

b) Ebu Talib ve Hz. Hatice'nin vefatları

Hafta 12. a) Taif yolculuğu

b) Akabe biatları.

ÜNİTE: VII- Mİ'RAC

AMAÇ: Mi'rac olayının mana ve önemini kavratmak.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitap ve şiirler.

KONULAR:

Hafta 13. a) Mi'rac mucizesi

b) Mi'rac hediyesi namaz.

ÜNİTE: VIII- HİCRET

AMAÇ: Peygamberimizin Medine'ye hicretinin İslâm tarih açısından önemini öğretmek.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitap ve şiirler.

Hafta 14. Peygamberimizin Mekke'den Medine'ye hicreti.

ÜNİTE: IX- MEDİNE'DE İLK YILLAR

AMAÇ: İslâm'da kardeşliğin önemini kavratmak.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitap ve şiirler.

KONULAR:

Hafta 15. a) Hz. Peygamber'in Medine'de karşılanması.

b) Mescid-i Nebevi'nin inşası.

Hafta 16. a) Ensar ve Muhacirler arasındaki kardeşlik.

b) Peygamber mektebi ve Ashab-ı Suffa.

ÜNİTE: X- HZ. PEYGAMBER (A.S.)'İN SAVAŞLARI

AMAÇ: İslâm dininin sulh anlayışı ile gerektiğinde cihada verdiği önem

ARAÇ: Konu ile ilgili kitap, harita, şiirler, yazı tahtası ve tebeşir.

KONULAR:

Hafta 17. a) Bedir savaşının sebepleri

b) Bedir savaşı ve sonuçları.

Hafta 18. a) Uhud savaşının sebepleri.

b) Uhud savaşı ve sonuçları.

Hafta 19. a) Hendek savaşının sebepleri

b) Hendek savaşı ve sonuçları

Hafta 20. a) Hudebyye andlaşması.

b) Hudeybiye andlaşmasının sonuçları.

Hafta 21. a) Komşu devlet başkanlarına gönderilen İslâm'a davet mektupları.

Hafta 22. a) Hayber'in fethi.

b) Kâbe ziyareti (Kaza umresi).

Hafta 23. Mekke'nin fethi.

Hafta 24. a) Huneyn savaşı

b) Evtas savaşı ve Taif kuşatması.

Hafta 25. a) Ganimetlerin taksimi ve Medine'ye dönüş.

b) Tebuk seferi

Hafta 26. Hz. Peygamber'in savaşlarının özellikleri

Hafta 27. a) Hz. Ebu Bekir'in Hac Emirliği

b) Veda Haccı

Hafta 28. a) Veda Haccı ve Hutbesi.

Hafta 29. a) Hz. Peygamber'in hastalığı.

b) Hz. Peygamber'in vefatından sonraki olaylara toplu bakış.

Hafta 30. a) Hz. Peygamber'in hanımları.

b) Hz. Peygamber'in çocukları.

Hafta 31. a) Aşere-i Mübeşşere

b) Hz. Peygamber'in ashabı.

Hafta 32. İşlenen konuların genel tekrarı.

AHLAK DERSİ KONULARI

(Haftada 1 Saat)

ÜNİTE : I- İSLAM VE AHLAK

AMAÇ: Öğrenciye İslâm dininin güzel ahlâktan ibaret olduğunu benimsetmek.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR:

Hafta 1. İslâm'da Ahlâk.

Hafta 2. İyi ahlâklı olmada inanç ve ibâdetin rolü.

Hafta 3. En güzel ahlâk örneğimiz Hz. Peygamber (A.S.)

Hafta 4. İslâm Ahlâkının temeli; Allah'ın emirlerine uymak, mahlukatına şefkat duymak.

Hafta 5. İslâm ahlâkı ile ahlâklanmış bir müslümanın sıfatları.

ÜNİTE: II- FERT VE AHLAK

AMAÇ: Ahlâk'ın fertler üzerindeki önemini kavratmak.

AMAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR:

Hafta 6. Allah'a, peygambere karşı ahlâki vazifelerimiz.

Hafta 7. Söz ve davranışlarımızda edepli olmak.

Hafta 8. Ziyaret, giriş-çıkış adabı, yeme ve içme adabı.

Hafta 9. Sevginin, doğruluğun ve iyiliğin güzelliği, kin ve nefretin çirkinliği.

Hafta 10. Cömert olmak yardımlaşmak.

Hafta 11. Yalan söylemek, iftira etmek, alay etmek, kötü lakap takmak.

Hafta 12. Gıybet etmek, koğuculuk yapmak, çekiştirmek ve kıskanç olmak.

Hafta 13. Affetmek, sabretmek, emaneti gözetmek ve saklamak.

Haftada 14. İsrafın zararları, tutumluluğun faydaları.

Hafta 15. Hased etmek, nifak çıkarmak, kötü alışkanlara ve keyif verici maddelere düşkünlük.

ÜNİTE: III- AİLE VE AHLAK

AMAÇ: Aile içerisinde ahlâkın taşıdığı değeri öğretim aile içi fertlerin karşılıklı görevlerini kavratma.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR

Hafta 16. Müslüman Türk toplumunda aile ocağının önemi.

Hafta 17. Büyüklere saygılı ve küçüklere şefkatli, merhametli davranmanın önemi.

Hafta 18. Ana-babanın çocuklarına karşı vazifeleri.

Hafta 19. Aile fertlerinin birbirine ve diğer kişilere karşı vazifeleri.

Hafta 20. Fertlerin birbirlerine karşı hoşgörülü olmalarının önemi.

ÜNİTE: IV- İŞ HAYATI VE AHLAK

AMAÇ: İş hayatında doğru olmanın ve çalışmanın önemini kavratmak.

ARAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR:

Hafta 21. Helal kazancın ahlâk bakımından üstün değer ve iş hayatında önemi (karaborsacılık, kaçakçılık vb).

Hafta 22. Çalışmanın önemi, tembelliğin zararları.

ÜNİTE: V- VATAN-MİLLET VE VATANDAŞLIK GÖREVLERİ

AMAÇ: Öğrenciye vatanve millet sevgisini benimsetmek ve devlete karşı yükümlülüklerini kavratmak.

AMAÇ: Konu ile ilgili kitaplar.

KONULAR:

Hafta 23. Türk Milletinin Tarihteki Yeri

Hafta 24. Vatan ve millet sevgisi.

Hafta 25. Bayrak sevgisi.

Hafta 26. İstiklâl Marşı.

Hafta 27. Kanun ve kurallara saygılı olmak.

Hafta 28. Seçmek ve seçilmek.

Hafta 29. Vergi vermek.

Hafta 30. Askerlik yapmak.

a) Şehitlik

b) Gazilik

Hafta 31. a) Temel Eğitimin önemi ve kişinin olgunlaşmasındaki etkisi.

b) Olgun bir müslümanın özellikleri.

ÜNİTE: VI- GENÇLİK VE SPOR

AMAÇ: Öğrencinin bedenî ve ruhî gelişmesini sağlamak.

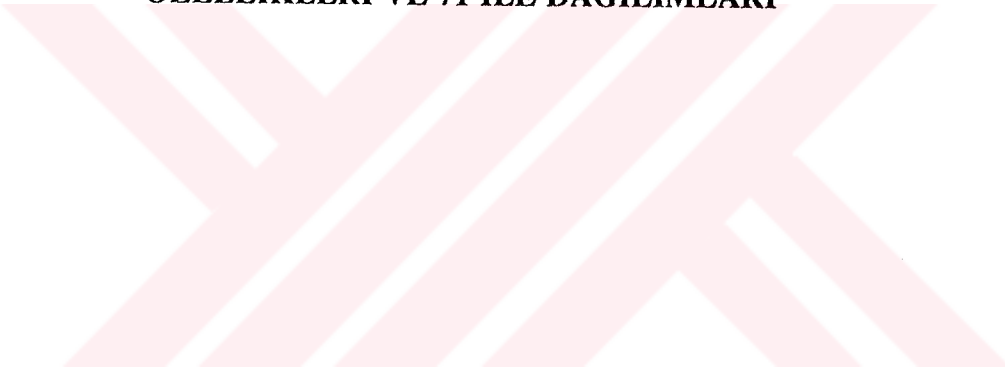
KONULAR:

Hafta 32. a) Türk genci dinî ve millî ahlâka sahip, fikren ve bedenen güçlü olmalıdır.

b) Türk genci, sıhhatli, çalışkan olmalı, kendisine güvenmelidir.

EK: III

**T.C. BAŞBAKANLIK DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NA BAĞLI KUR'AN
KURSU, ÖĞRETİCİ VE ÖĞRENCİ SAYILARI, BUNLARIN ÇEŞİTLİ
ÖZELLİKLERİ VE 71 İLE DAĞILIMLARI**

TABLO: 45

1.1.1990 İtibariyle Diyanet İşleri Başkanlığı'na Bağlı Kur'an Kursu: Öğretici ve Öğrenci Sayıları

(1)

SIRA NO	İLİN ADI	Toplam Kurs Sayısı	İl Merkezinde Kurs Sayısı	İlçe ve Köylerde Kurs Sayısı	KADROLU ÖĞRETİCİ SAYISI						Fahri Öğretici Sayısı	Fahri Öğreticili Kurs	Hiç Öğ. Olmayan Kurs Sayısı	ÖĞRENCİ SAYISI				MÜDÜR	
					Erkek	Bayan	Yüksek Okul Değil		Y. Okul Mezunu					Erkek		Kız			
							Erkek	Bayan	Erkek	Bayan				Erkek	Bayan	Yüzü. Okuma	Hıfz	Yüzü. Okuma	Hıfz
					1	Adana	146	53	93	43				111	37	111	6	-	127
2	Adıyaman	31	13	18	12	6	11	6	1	-	40	17	-	211	6	599	26	-	-
3	Afyon	105	19	86	62	48	56	46	6	2	101	12	9	1020	109	2170	72	1	-
4	Ağrı	9	2	7	1	2	1	1	-	-	13	1	5	76	2	113	1	-	-
5	Amasya	45	15	30	23	25	17	25	6	-	29	2	4	327	105	579	77	1	-
6	Ankara	251	172	79	45	268	41	231	4	37	100	35	20	785	138	6838	235	1	-
7	Antalya	60	14	46	25	57	18	53	7	4	25	3	12	569	56	1177	44	1	-
8	Artvin	24	2	22	6	4	6	4	-	-	11	2	12	200	14	169	-	-	-
9	Aydın	48	9	37	25	37	22	26	3	1	8	3	4	479	79	931	13	-	-
10	Balıkesir	125	25	100	53	84	47	81	6	3	58	21	9	932	107	1795	332	1	-
11	Bilecik	21	4	17	7	6	6	6	1	-	9	6	2	97	1	286	3	-	-
12	Bingöl	17	9	8	8	-	6	-	2	-	19	5	4	221	15	282	3	-	-
13	Bitlis	17	1	16	6	1	6	1	-	-	14	3	7	170	-	101	-	-	-
14	Bolu	73	4	69	54	49	47	45	7	4	62	14	15	1192	264	1627	331	2	-
15	Burdur	43	11	32	20	35	20	33	-	2	12	5	4	435	53	701	3	-	-
16	Bursa	103	48	55	61	114	45	100	16	14	36	15	-	1283	214	3395	31	-	-
17	Çanakkale	51	4	47	20	19	20	18	-	1	24	13	5	323	1	541	23	-	-
18	Çankırı	48	6	42	18	8	17	8	1	-	19	9	13	307	16	432	3	-	-
19	Çorum	62	16	46	24	36	23	35	1	1	28	13	8	508	68	1289	69	1	-
20	Denizli	83	22	61	30	55	27	53	3	2	51	16	5	1041	114	1389	15	1	-
21	Diyarbakır	33	12	21	16	6	15	5	1	1	21	9	2	362	73	361	18	-	-
22	Edirne	16	3	13	3	7	3	7	-	-	4	1	5	30	1	221	6	-	-
23	Elazığ	45	26	19	18	11	18	11	-	-	18	9	10	312	28	491	19	-	-
24	Erzincan	41	15	26	14	7	11	7	3	-	24	9	16	117	34	607	66	1	-
25	Erzurum	78	16	62	33	17	30	14	3	3	60	34	10	994	434	1120	139	-	-
26	Eskişehir	64	39	25	30	38	18	37	12	1	26	6	10	252	92	1336	169	1	-
27	Gaziantep	38	16	22	15	15	11	15	4	-	27	6	11	367	63	809	-	1	-
28	Giresun	92	7	85	43	25	38	25	5	-	60	23	21	1024	138	869	69	-	-
29	Gümüşhane	43	13	30	11	2	10	2	1	-	35	20	11	268	68	430	41	-	-
30	Hakkari	5	2	3	2	-	2	-	-	-	2	1	2	78	-	35	-	-	-
31	Hatay	79	21	58	34	38	32	33	2	3	52	27	3	1188	124	1693	2	-	-
32	İsparta	89	42	47	22	70	21	69	1	1	30	10	7	443	88	1685	55	1	-
33	İçel	48	10	38	35	43	26	41	9	2	22	6	2	1050	146	1023	88	1	-
34	İstanbul	287	264	23	195	329	154	300	41	29	145	24	17	4342	2067	10375	1248	3	-
35	İzmir	129	54	75	39	105	32	92	7	13	25	5	11	774	192	2844	125	1	-
36	Kars	44	9	35	11	7	11	7	-	-	38	18	15	237	48	331	8	1	-
37	Kastamonu	62	11	51	27	25	26	24	1	1	37	11	12	646	165	761	173	1	-

TABLO: 45

1.1.1990 İtibariyle Diyanet İşleri Başkanlığı'na Bağlı Kur'an Kursu: Öğretici ve Öğrenci Sayıları

(2)

SIRA NO	İLİN ADI	Toplam Kurs Sayısı	İl Merkezinde Kurs Sayısı	İlçe ve Köylerde Kurs Sayısı	KADROLU ÖĞRETİCİ SAYISI						Fahri Öğretici Sayısı	Fahri Öğreticili Kurs	Hiç Öğ.Olmayan Kurs Sayısı	ÖĞRENCİ SAYISI				MÜDÜR			
					Erkek		Bayan		Yüksek Okul Değil					Y. Okul Mezunu		Erkek		Kız		Erkek	Bayan
					Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan				Erkek	Bayan	Yüzü. Okuma	Hifz	Yüzü. Okuma	Hifz		
38	Kayseri	98	32	66	43	38	33	34	9	5	74	28	21	865	262	2159	131	1	-		
39	Kırklareli	18	4	14	5	7	5	6	-	1	8	5	2	38	-	261	-	-	-		
40	Kırşehir	21	3	18	7	6	7	6	-	-	11	8	3	175	7	345	2	-	-		
41	Kocaeli	57	25	32	30	42	27	40	3	2	31	8	-	660	117	1479	69	1	-		
42	Konya	281	95	186	165	165	134	157	31	8	257	58	30	4494	684	7637	831	2	-		
43	Kütahya	87	29	58	53	52	48	51	5	1	33	7	4	835	191	1460	231	1	-		
44	Malatya	48	16	32	10	22	10	21	-	1	26	12	9	170	15	923	74	1	-		
45	Manisa	94	6	88	69	54	81	50	8	4	83	20	1	1736	359	1995	125	1	-		
46	K.Maraş	130	71	59	28	14	26	13	2	1	120	71	20	1331	51	2347	38	-	-		
47	Mardin	13	6	7	6	2	6	2	-	-	11	3	4	196	15	118	-	-	-		
48	Muğla	27	4	23	19	21	18	20	1	1	15	1	-	493	52	420	15	-	-		
49	Muş	10	4	6	2	-	2	-	-	-	8	3	5	61	-	74	-	-	-		
50	Nevşehir	41	11	30	12	11	12	11	-	-	32	7	11	312	31	866	38	-	-		
51	Niğde	38	26	12	12	12	12	11	-	1	27	12	4	425	3	604	-	1	-		
52	Ordu	114	7	107	70	44	68	44	2	-	97	39	11	2029	176	1399	52	-	-		
53	Rize	72	30	42	31	11	30	11	1	-	56	28	6	977	823	713	235	1	-		
54	Sakarya	99	31	68	65	60	59	58	6	2	94	19	5	1795	207	2494	165	1	-		
55	Samsun	195	38	157	86	111	84	99	2	12	186	73	13	2744	560	3733	238	1	-		
56	Silirt	15	5	10	8	1	8	1	-	-	13	6	1	231	24	162	1	-	-		
57	Sinop	27	3	24	8	8	8	8	-	-	23	11	4	191	-	276	12	-	-		
58	Sivas	81	20	61	14	32	12	32	2	-	73	30	13	615	76	1356	102	-	-		
59	Tekirdağ	22	8	14	3	10	3	10	-	-	13	9	2	57	2	374	33	-	-		
60	Tokat	75	8	67	45	37	44	37	1	-	42	21	3	889	174	1596	108	1	-		
61	Trabzon	180	14	166	115	52	107	51	8	1	107	29	40	2007	1178	2040	711	1	-		
62	Tunceli	4	1	3	2	-	2	-	-	-	1	-	2	19	-	29	-	-	-		
63	Ş.Urfa	28	10	18	16	7	15	7	1	-	14	7	4	395	11	479	-	-	-		
64	Uşak	43	19	24	7	32	7	32	-	-	32	6	4	209	26	810	56	-	-		
65	Van	11	3	8	11	7	9	7	2	-	15	1	3	317	45	148	11	1	-		
66	Yozgat	113	14	99	29	19	27	19	2	-	57	44	22	541	45	1436	91	1	-		
67	Zonguldak	149	23	126	74	48	71	48	3	-	108	40	24	2450	190	2815	111	2	-		
68	Aksaray	24	21	3	11	9	11	9	-	-	19	5	5	222	-	459	-	-	-		
69	Bayburt	39	24	15	17	3	17	3	-	-	17	10	17	335	147	328	10	-	-		
70	Karaman	23	15	8	11	12	10	12	1	-	21	9	-	394	30	594	17	-	-		
71	Kırkkale	24	17	7	4	17	3	14	1	3	14	4	5	55	1	421	33	-	-		
TOPLAM		4854	1652	3202	2179	2674	1927	2496	251	168	3130	1078	609	52047	10777	85373	7048	-	-		

EK: IV

FORM-A

ARAŞTIRMADA KULLANILAN ANA-BABA BİLGİ FORMU

Ana-Baba Bilgi Formu

Protokol No:.....

Açıklama:

Sayın veli, aşağıda dokuz adet soru bulunmaktadır. Bu soruların sorulardan amaç, Kur'an kursunda okuyan bir çocuğun velisi olarak sizleri tanımaktır. Bu kağıda isminizi yazmayınız. Ayrıca, buradan elde edilen bilgilerin de ilgili olmayan kişilerle paylaşılmayacağını ve gizli tutulacağını biliniz. Yardımlarınız için teşekkür ederim.

Sıddık Dikmener
Araştırmacı

	<u>Baba</u>	<u>Anne</u>
I. YAŞINIZ		
20-25 arasında	()	()
26-30 arasında	()	()
31-35 arasında	()	()
36-40 arasında	()	()
41-45 arasında	()	()
46-50 arasında	()	()
51 ve daha fazla	()	()
II. EĞİTİM DÜZEYİNİZ		
Okur-yazar değilim	()	()
Okur-Yazarım	()	()
İlkokul mezunuyum	()	()
Ortaokul mezunuyum	()	()
Lise ve dengi okul mezunuyum	()	()
Fakülte veya Yüksekokul mezunuyum	()	()
III. MESLEĞİNİZ		
Ev hanımı		()
İşsiz	()	()
Çiftçi	()	()
Fabrika veya inşaat vb. işçisi	()	()
Esnaf (Bakkal-berber-demirci vb.)	()	()
Memur (Öğretmen, subay, vb.)	()	()
Ev'de tezgahla halı imalatçısı	()	()
Diğer (Belirtiniz).....		

IV. AİLENİZİN İKAMET ETTİĞİ (OTURDUĞU) YERLEŞİM YERİ

- İlçe
 Bucak-belde
 Köy

V. AİLENİZİN AYLIK TOPLAM GELİRİ

- 50 milyon ve -
 51 - 100 milyon
 101 - 150 milyon
 151 - 200 milyon
 201 milyon ve +

VI. AİLENİZDEKİ İNSAN SAYISI

- 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9 ve daha fazla

VII. ÇOCUĞUNUZUN EĞİTİMİ İÇİN KUR'AN KURSUNU TERCİH ETMENİZİN SEBEBLERİ (Size Göre en önemli olan bir sebebi işaretleyiniz)

	Baba	Anne
- Ailenin yükünü azaltmak	☐	☐
- Ailenin yükünü azaltmak	☐	☐
- Dinini öğrenmesini sağlamak	☐	☐
- Müezzin-hafız olması için	☐	☐
- Ortaokula göndermeden önce dini yönden yetiştirmek için	☐	☐
- İmam Hatip Lisesine göndermeden önce Kur'an okumayı öğrenmesi için	☐	☐
- Çocuk kendisi istediği için	☐	☐
- Çevremizde herkes çocuğunu Kur'an kursuna gönderdiği için	☐	☐
- Başka bir sebebim var (Yazınız).....		

VIII. KUR'AN KURSUNDAN SONRA ÇOCUĞUNUZU OKUTMAK İSTİYOR MUSUNUZ?

	Baba	Anne
- Hayır, hiçbir okula göndermeyeceğim	( )	( )
- İmam Hatip Lisesi orta kısmına göndermek istiyorum	( )	( )
- Ortaokula gitmesini istiyorum	( )	( )

IX. ÇOCUĞUNUZUN İLERİDE HANGİ MESLEĞE SAHİP OLMASINI İSTİYORSUNUZ?

	Baba	Anne
Müezzin-Hafız	( )	( )
İmam	( )	( )
Müftü-Hatip	( )	( )
Esnaf-Tüccar (bakkal, berber vb.)	( )	( )
Halı imalatçısı ve satıcısı	( )	( )
Çiftçi	( )	( )
İşçi	( )	( )
Din hizmetleri dışında memur	( )	( )
Ev hanımı (kızlar için)	( )	( )

Başka (Yazınız):

Baba:.....

Anne:.....

EK: V

FORM-B

ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÖĞRENCİ BİLGİ FORMU

Sevgili Öğrenciler;

Aşağıda 8 adet soru bulunmaktadır. Bu sorular yardımıyla sizi tanımak istiyoruz. Kağıda isim yazmayınız. Samimi ve doğru cevap veriniz. Yardımlarınız için teşekkür ederim.

Sıddık Dikmener
Araştırmacı

I. CİNSİYETİNİZ

Erkek

Kız

II. YAŞINIZ

10

11

12

13

14

15 ve daha fazla

III. AİLENİZDE SİZ DAHİL KAÇ KARDEŞİNİZ

1

4

7

2

5

8

3

6

9 ve daha fazla.

IV. KUR'AN KURSUNA KAÇ YILDIR OKUYORSUNUZ

1

2

3

4 ve daha fazla

V. İLERİDE HANGİ MESLEĞE SAHİP OLMAK İSTİYORSUNUZ

Müezzin-Hafız

İmam

Müftü-Hatip

ESnaf tüccar (Bakkal, berber, tamirci vb.)

Halı imalatçısı ve satıcısı

Çiftçi

İşçi

- Din hizmetleri dışında memur
- Ev hanımı (kızlar için)
- Başka (yazınız):.....

VI. İLKOKULU HANGİ DERECE İLE BİTİRDİNİZ

- Pekiyi
- İyi
- Orta

VII. İLKOKULU NEREDE OKUDUNUZ

- Köyde
- Nahiye/Bucakta
- İlçede
- İlde

VIII. KURAN KURSUNU BİTİRDİKTEN SONRA EĞİTİMİNİZE DEVAM ETMEK İSTİYOR MUSUNUZ?

- Hayır, okumak istemiyorum.
- İmam Hatip Lisesi orta kısmına gitmek istiyorum.
- Ortaokula devam etmek istiyorum.

IX. KURS İÇİNDE KAÇ TANE SAMİMİ ARKADAŞINIZ VAR?

- Hiç yok.
- 1-2 tane
- 3-4 tane
- 5-6 tane
- Daha çok var.

X. KURS DIŞINDA KAÇ TANE SAMİMİ ARKADAŞINIZ VAR

- Hiç yok
- 1-2 tane
- 3-4 tane
- 5-6 tane
- Daha çok var.

XI. AİLENİZİN YANINA YILDA KAÇ DEFA GİDİYORSUNUZ?

- Hiç gitmiyorum.
- 1 defa
- 2 defa
- 3 defa
- 4 defa ve daha fazla

XII. AİLENİZİN YANINA HER GİTTİĞİNİZDE KAÇ GÜN KALİYOR SUNUZ?

- 1 ile 3 gün
- 4 ile 6 gün
- 7 ile 10 gün
- 10 ile 15 gün
- 15 gün-1 ay
- 1 aydan fazla.

XIII. KURSTAKİ DERSLERİNİZDEN ARTA KALAN ZAMANINIZDA EN ÇOK NE YAPIYORSUNUZ?

- Ders çalışıyorum
- İbadet ediyorum
- Oyun oynuyorum
- Kitap okuyorum
- Yalnız başıma oturup-yatıyorum
- Özel ilgilerim var onlarla uğraşıyorum.

XIV. KURSTAKİ HAYATINIZDAN VE EĞİTİM ÖĞRETİMİMİZDEN MEMNUN MUSUNUZ?

- Evet memnunum
- Kısmen memnunum
- Hayır memnun değilim

XV. GENEL OLARAK GELECEĞİNİZİ NASIL GÖRÜYORSUNUZ?

- Geleceğimden çok ümitliyim.
- Geleceğimden pek ümitli değilim
- Geleceğimden hiç ümitli değilim